

THAMMASAT
UNIVERSITY

หอสมุดปรีดี พนมยงค์

ทนายทมอบให้เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่

ศาสตราจารย์ ไพโรจน์ ชัยนาม ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ.ว.
และ

คุณหญิงบรรเลง ชัยนาม ต.จ.,ต.ม.

ธรรมศาสตร์บัณฑิตหญิงคนแรก

ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (๒๔๗๘)

ทนาย ดร.สุกิลป์ ชัยนาม เอกอัครราชทูตประจำกระทรวงการต่างประเทศ
บริจาคเงินจัดทำสติกเกอร์

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๒

นางน้อม กรณิศรตำรวจ

พิมพ์แจกในงานประชุมเพลิงศพ

นางตะม่อม เศรษฐีบุตร

ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส

วันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

พิมพ์ที่โรงพิมพ์เดลิเมล์

คำนำ

นางน้อม กรณศิริตำรวจ มีความประสงค์จะพิมพ์หนังสือสำหรับ
แจกในงานประชุมเพลิงศพนางละม่อม เศรษฐบุตร อนุมาตรา ขอให้
กรมศิลปากรเป็นธุระช่วยหาต้นฉบับ

กรมศิลปากรจึงแนะนำให้พิมพ์ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๒ ซึ่งมี
สาระสำคัญในทางโบราณคดีอยู่หลายข้อ

ประชุมพงศาวดารเป็นหนังสือชุด รวบรวมเรื่องพงศาวดาร และ
ตำนาน ทพิมพ์แล้วแต่ยังไม่ได้พิมพ์ บางเรื่องถ้ามีขนาดใหญ่ ก็
พิมพ์ไว้เฉพาะเรื่อง ถ้าเป็นเรื่องดีแต่ไม่ยาว ก็รวบรวมหลายเรื่อง
พิมพ์เป็นเล่มเดียว ทั้งนี้เพื่อผู้ศึกษาจะได้มีโอกาสพบเห็น ทำการ
ตอบสวนกันจนกว่าได้สะดวกต่อไป เพราะฉะนั้น หนังสือชุดประชุม
พงศาวดาร จึงไม่มีกำหนดว่ากี่ภาค หรือ เรียบเรียงเรื่อง เป็นลำดับ
อย่างไร แต่จะหาเรื่องที่เกี่ยวกับพงศาวดารได้พอรวบรวม ถ้ามี
ผู้รู้หรือหาว่าจะสร้าง ก็พิมพ์เป็นภาคหนึ่ง ๆ เป็นลำดับไป จนครบ
หนังสือประชุมพงศาวดารจึงเป็นภาคที่ ๒๒ คือฉบับที่พิมพ์นี้

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๒ มีอยู่ ๕ เรื่อง คือ

(๑) จดหมายเหตุรายวันทัพสัมมัยกรุงธนบุรี คราวปราบเมือง
พุกไธมาศและเขมร ได้ฉบับมาแต่หอหลวง เป็นสมุดไทยดำเส้น

ดินต่อชาว ลายมือเก่า ได้ถ่ายทอดฉบับให้ดัดเป็นตัวอย่างหน้าหนึ่ง
 เรือนเป็นคู่มือในการสอบสวนประวัติศาสตร์สมัยกรุงธนบุรี ณะเพาะ
 ปิเถาะ พ.ศ. ๒๓๑๔ เป็นต้น ได้ดีมาก เชื่อว่านักศึกษางศ์ดาร
 คงพอใจ

(๒) จุลยทธการวงศ์ เรือนหมทองฉบับ ภาษามคธ และ ฉบับ
 ความเรียงภาษาไทย ได้ฉบับมาไม่พร้อมกัน ฉบับภาษามคธนั้น
 แปลออกพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ว่าด้วยพงศาวดารกรุงศรี
 อโยธยา นับเป็นปริจเฉทที่ ๒ ไม่ตลอดเรื่อง สดุดึงเพียงรัชกาล
 สมเด็จพระอินทราชาธิราช

ส่วนจุลยทธการวงศ์ทพิมพ์ในเล่มนี้ เป็นฉบับความเรียงภาษาไทย
 กล่าวตั้งแต่ปริจเฉทต้น ว่าด้วยมตประวัติในการสมภพสมเด็จพระร่วง
 เจ้ากรุงสุโขทัย ผู้กษัตริย์ของไทยกลับคืนมาได้จากขอม แต่ก็ไม่
 จบอีกเหมือนกัน พอชนต้นปริจเฉทที่ ๒ ถึงตอนสมเด็จพระเจ้าอู่ทอง
 ครองกรุงศรีอยุธยาทั้งหมดฉบับ เป็นอนทราบได้แน่ในชนนว่า เรือน
 จุลยทธการวงศ์นั้น เริ่มความตั้งแต่พงศาวดารกรุงสุโขทัย สืบต่อมา
 จนถึงพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ส่วนตอนสุดท้ายจะยุติลงแค่ไหน ยัง
 ทราบไม่ได้ บังเอิญมีหนังสือเทศนาจุลยทธการวงศ์อีกเรื่องหนึ่ง ซึ่ง
 จะกล่าวเป็นเรื่องที่ (๔) ต่อไป สามารถให้นักศึกษาเข้าใจได้ว่า
 จุลยทธการวงศ์จบลงเพียงสุดสมัยกรุงศรีอยุธยา

(๓) เรื่องพระร่วงสุโขทัย เป็นเรื่องแซกอยู่ในคำให้การชาว

กรุงเก่า เห็นว่าเป็นตำนานใกล้เคียงกับ จุลยยุทธการวงศ์ตอนต้น เป็นเรื่องดีในทางตำนาน อันพอจะอาศัยพิเคราะห์หัดเกล้าเงื่อน ในทางประวัติศาสตร์ได้บ้างตามสมควร จึงรวมมาไว้เสียในชุดเดียวกัน

(๕) เทศนาจุลยยุทธการวงศ์ เรื่องนี้ ว่าด้วยพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาโดยย่อ และยุติความลงเพียงกรุงเสียแก่พระมาใน พ. ศ. ๒๓๓๐ แลวงเก็บความตั้งแต่ตอนสมัยกรุงธนบุรี อันกล่าวไว้ในคัมภีร์สังคีตการวงศ์ มาต่อดำดับเข้า เพื่อเชื่อมกับพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เข้าใจว่าคงจะเรียบเรียงในรัชกาลที่ ๓ ด้านอนุรักษนิยม

การพิมพ์หนังสือเช่นนี้ นับว่าเป็นประโยชน์มาก ในทางบำรุงโบราณคดีและวรรณคดีของชาติ ซึ่งผู้ได้รับคงจะพอใจ

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในการกุศล ที่นางน้อม ภริยานี้กรณิศร์ดำรงจบบำเพ็ญเพื่อความสุขความเจริญในสมัยปลายภพของนางละม่อม เศรษฐบุตร์ ผู้มารดา และณะเพาะการพิมพ์ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๖ นี้ให้แพร่หลาย อันดำริได้โดยเนื่องในนามของผู้วายชนม์ จึงเดิมนอนว่านางละม่อม เศรษฐบุตร์ แม้จะวายชนม์ไปแล้วก็ยังอำนวยให้มีหนังสือเป็นอุปถัมภ์สนับสนุนการศึกษาของชาติ สมควรให้เกิดประโยชน์แก่ผู้รับหนังสือทั้งหลาย

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ. ศ. ๒๔๘๐.

สารบาญ

จดหมายรายวันทัฬหีคราวปราบเมืองพุทไธมาศและ เขมรสมัยกรุงธนบุรี เมื่อ พ. ศ. ๒๓๑๕	หน้า	๓
เตรียมกองทัพเรือ	,,	๓
เรือแม่ทัพนายกองเขียนรูปตราตามตำแหน่ง		
เรือพระทนต์เขียนหน้าเรือเป็นรูปครุฑ	,,	๓
จำนวนเรือรบ, พดและอาวุธในกองต่าง ๆ	,,	๒
อักษรด้าวของแม่ทัพหน้าถึงเจ้าเมืองพุทไธมาศ	,,	๕
พระยาราชาศรัยรู้เจ้าเมืองพุทไธมาศ หนอง		
การรบ	,,	๖
กองอาทมาตอาสาหักค่ายเจ้าเมืองพุทไธมาศ	,,	๗
เมืองพุทไธมาศแตก เจ้าเมืองลงเรือหนีไป	,,	๘
ลงพระราชอาชญาผู้ละเมิด และป็นบำเหน็จผู้		
กระทำความชอบ	,,	๑๐
จัดแจงการปกครองเมืองพุทไธมาศ	,,	๑๐
โปรดให้พระยาพิพิธเป็นพระยาราชาศรัย		
วังเมืองปากน้ำพุทไธมาศ	,,	๑๒
ทัพหลวงเสด็จพระราชดำเนินไปปราบเขมร	,,	๑๒

ของพระราชโองการ	หน้า ๓๒
เจ้าเขมรหนีไปเมืองลูกหนวย แตนญวน	,, ๓๔
โปรดให้กองรามราชาเป็นพระเจ้ากรุง กัมพูชาธิบดี	,, ๓๕
ทัพหลวงได้จกกลับไปเมืองพทไชมาศ	,, ๓๖
พระราชปรารภถึงลักษณะผู้จะเป็นกษัตริย์ราช	,, ๓๘
พระราชดำริฐานตำบลานต่อหน้าพระที่นั่ง เมืองปาดักถวามักัด	,, ๓๙
พระราชกระแสทรงแนะนำในการรบทัพญวน	,, ๔๐
พระยายมราชเป็นต้นกราบทูลรายงานการยกทัพ บุกไปเขมร	,, ๔๑
โปรดให้พระยายมราชและพระยาโกษา อยู่ช่วย ราชการกรุงกัมพูชา	,, ๔๒
โปรดให้ฟ้าทะละหะ คงเป็นท้าวทะละหะ	,, ๔๓
พระยาประชานุชิตช่วยหลวง	,, ๔๔
พระราชทานอาวุธและเบี่ยงช่วยกรุงกัมพูชา	,, ๔๕
ทัพหลวงได้จกกลับกรุงธนบุรี	,, ๔๖
พระราชทานญวนช้าง ในแก่เจ้าพระยาท่งห้า	,, ๔๗
พระยาราชแครง ญวน ขอตั้งความมักัด	,, ๔๘
รายการกองทัพหน้าทไปปราบเขมร	,, ๔๙

รายนามเจ้านายและขุนนางบางท่านในกองทัพ

หลวง ณเมืองพุทไธมาศ	หน้า	๓๖
อุद्यุทธการวงศ์ ความเรียง (ตอนต้น)	,,	๔๑
คำนำมัสการ	,,	๔๓
บริจเฉทที่ ๑	,,	๔๓
ทำวความถงครงพุททกาด	,,	๔๓
มุดเหตุทพระบรมชคเ็นชนนาคเ็ก	,,	๔๓
เรองพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชกรงศ์ไธย	,,	๔๔
พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชเสด็จออกไปประทับ รักษาศักตทกเข้าหลวง	,,	๔๕
เรองนางนาคมาบำเรอพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช	,,	๔๖
นางนาคดำรอกต่อมโลหิตจากครรภ์	,,	๕๐
ต่อมโลหิตสัณภพเป็นพระร่วงราชกุมาร	,,	๕๑
มียายกับตาเตยงพระร่วงราชกุมารไว้	,,	๕๒
พระร่วงวาจาดีทธี	,,	๕๔
พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชกรงศ์ไธยทรงทราบ ว่า พระร่วง เป็น พระราชโอรส ก็โปรด ปราน	,,	๕๕
พระร่วงทรงผนวช	,,	๕๖
เมืองละโว้ตั้งด้วยน้ำแก่งรุกกันพูชา	,,	๕๖

พระเจ้ากรุงกัมพูชาคิดกำจัดพระร่วง	หน้า ๕๗
ผู้ไปทำการกำจัดต้องกลายเป็นขอมดำดิน	,, ๕๘
พระร่วงถามนพข และสร้างเมืองสุวรรณคโลก ที่เมืองฉันทาโดยเก่า	,, ๕๙
พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชสุวรรณคต พระร่วง ครองกรุงสุโขทัย แล้วโปรดให้เจ้าศรี- ธรรมราชาขึ้นยาเธอ ครองเมืองสุวรรณคโลก	,, ๕๙
พระร่วงเสด็จไปเมืองจีนหาช่างมากระทำ ถ้วยชามเป็นต้น	,, ๖๑
พระเจ้ากรุงจีนถวายราชธิดาแก่พระร่วง	,, ๖๓
พระร่วงเสด็จกลับมากองสุโขทัย	,, ๖๔
ประเทศรามัญขึ้นกรุงสุโขทัย	,, ๖๖
พระร่วงโปรดเสด็จประพาสต่างประเทศ	,, ๖๘
พระร่วงสุวรรณคตทแยงหลวง	,, ๖๘
บริจเนท ๒	,, ๖๙
เวียงเมืองเชียงราย	,, ๖๙
มณฑลสัมภพเจ้าเมืองฉัตวงศ์	,, ๗๐
เมือง ฉัตวงศ์ ไม่ยอมส่งบรรณาการแก่เมือง เชียงราย	,, ๗๑
พระเจ้าเชียงรายยกทัพไปปราบเมืองฉัตวงศ์ แต่ต้องถอยกลับเมือง	,, ๗๓

กองทัพเมืองด้ตวงค่ายมาล้อมเมืองเชียงราย	หน้า ๗๖
พระเจ้าเชียงรายอพยพหนีมาตั้งอยู่ที่คัศวันต์กั เมืองกำแพงเพชร	,, ๗๗
พระเจ้าเชียงรายสร้างเมืองไตรตรึงส์ นาย แสนปมชาวเมืองแปบไ้ราชธิดาเจ้าเมือง ไตรตรึงส์	,, ๘๓
สร้างเมืองเทพมหานครให้เจ้าอู่ทอง	,, ๘๔
เจ้าอู่ทองอพยพมาสร้างกรุงศรีอยุธยา	,, ๘๕
เมืองประเทศราชขึ้นกรุงศรีอยุธยา ๑๖ เมือง	,, ๘๖
เรื่องพระร่วงสุโขทัย	,, ๘๘
พระเจ้าสุริยราชาครองเมืองพิศตรปราการ	,, ๘๘
พระเจ้าจันทราชาครองราชย์สืบต่อจากพระเจ้า สุริยราชา แต่ครองกรุงสุโขทัย	,, ๘๙
พระเจ้าจันทราชาได้นางนาค	,, ๘๙
นางนาคตกฟองท่ามดมะพร้าวหัว	,, ๙๕
ยายกับตาเก็บฟองไปรักษาไว้	,, ๙๕
ฟองนาคสมภพเป็นกุมารมีวาจาดีทัก จึง ได้นามว่า พระร่วง	,, ๙๖
พระร่วงได้ดำรงพระยศเป็นราชโอรสพระเจ้า จันทราชา	,, ๙๖

พระร่วงขอให้ตั้งด้วยน้ำแก้มืองอินทปรีดิ์	หน้า ๘๘
ทัพเมืองอินทปรีดิ์ยกมาปราบกรุงสุโขทัย แต่ ต้องถอยกลับ	,, ๘๘
พระร่วงได้ครองราชย์สืบสนองต่อจากพระเจ้า จันทราชา	,, ๘๐
สมเด็จพระร่วงเจ้าสร้างเมืองสวรรคโลกขึ้นใหม่	,, ๘๐
มะกะโทชาวเมืองเมาะตะมะทำการค้าขาย	,, ๘๓
มะกะโทถวายตัวทำราชการณกรุงสุโขทัย	,, ๘๓
มะกะโทเป็นขุนวัง	,, ๘๕
มะกะโทพาพระราชธิดาหนีไปเมืองมอญ	,, ๘๖
สมเด็จพระร่วงเจ้าทรงพระเมตตาอภัยพร เพื่อความสุขดีแก่มะกะโท	,, ๘๗
มะกะโทตั้งเกิดยกต่อมของสมเด็จพระรามัญ	,, ๘๗
มะกะโทตั้งตัวเป็นกษัตริย์แห่งรามัญประเทศ	,, ๘๘
พระเจ้ามะกะโทแสดงความภักดีต่อกรุงสุโขทัย	,, ๘๘
สมเด็จพระร่วงเจ้าทรงพระกรุณาให้ราชานิกาย มะกะโทเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า พระเจ้า ฟ้าแก้ว	,, ๘๘
สมเด็จพระร่วงเจ้าสวรรคต	,, ๙๐๐
พระเถรราชอนุชาได้ครองราชย์สืบสนอง ต่อมา	,, ๙๐๓

เทศนาจุลยุทธการวงศ์	หน้า ๓๐๒
เรื่องพระเจ้าเชียงใหม่แพ้พระยาตะตอง	ต้อง
อพยพมาตั้งบ้านนครไครตริงดี	,, ๓๐๒
ตีทัพพระเจ้าอู่ทอง	,, ๓๐๒
พระเจ้าอู่ทองตั้งสร้างกรุงศรีอยุธยา	,, ๓๐๔
ดำตบวงศักษัตริย์ผู้ครองกรุงศรีอยุธยา	,, ๓๐๕
ว่าด้วยสมัยกรุงธนบุรี	,, ๓๑๘
ว่าด้วยเริ่มค้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	,, ๓๑๘
ตั้งเวชนียกถาท้ายเทศนา	,, ๓๒๐

Handwritten text in Thai script, likely a historical document or manuscript. The text is written in a cursive style and is arranged in several columns. The ink is dark, and the paper appears aged and slightly discolored. The script is a form of Thai used in historical contexts, possibly from the 18th or 19th century. The text is dense and covers most of the page area.

จดหมายรายวันทัพสมัยกรุงธนบุรี

คราวปราบเมืองพุทไธมาศและเขมร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๔

จะได้ยกทัพไปกัมพูชาธิบดีครั้งนั้น เป็นคน (๓๐๕๙๐)

วันพฤหัสบดี เดือน ๓๑ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีเถาะตรีศก (จ.ศ. ๑๑๓๓)

(๑)

พ.ศ. ๒๓๑๔) กองพระยายมราชยกไปทางบก เป็นคน.....

วัน เดือน ๓๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีเถาะตรีศก เพลา ๕ ทุ่ม มี
จันทราธิราช จึงทรงพระราชศรัทธาปรายเงินพระราชทานข้าทูลละอองฯ
ผู้ใหญ่น้อย แลจากฉนวนพททงปวง ถึงเพลา ๒ ยามจึงคาย

วัน เดือน ๓๑ แรม ๓๑ ค่ำ ปีเถาะตรีศก ทัพหลวงจะยกไป
เมืองกัมพูชาธิบดี โดยทางชลมารค ทรงพระที่นั่งเรือรบ เป็นคน
๑๐๘๖๖ โฉน

วันพฤหัสบดี เดือน ๓๑ แรม ๘ ค่ำ ปีเถาะตรีศก เช็ดจอก
พระคานหูกแพ เจ้าพระยาเฉยพระยาหลวงขึ้นหม่น บรรจุนพรอมมา
ถวายถ้ำทุกคน พระราชทานบน, เขมขัต, เตื่อ, หมวกดีดอกคำ,
ทนาย, บินหน้าเรือแถบนวยแคะแค้นทุกคน

(๒) เรือรบเขียนเป็นรูปตราตามตำแหน่ง ตรงข้างเรือเขียนเป็นลายรด
น้ำ เรือพระที่นั่งทรง เขียนหน้าเรือเป็นรูปครุฑ ข้างเป็นลายรดน้ำ

(๑) พระยายมราช (ด้วง) คือสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

(๒) ระเบียบกองทัพเรือสมัยกรุงธนบุรี

พนักงานเขียนหน้าของพระอวดทอง หลังคาดีดักกะหลาด ตะกุดแจว
 เสากระโตงทาดีเหลือง พลแจวได้หมวกได้เสื้อดีดอกคำ เรือรบเจ้า
 ราชินิกุลเขียนลายรดน้ำ หลังคาหุ้มผ้าแดง พลแจวได้เสื้อเขียว นี
 (๓)
 ชิงแดโคม

กองพระยาพิชัยไศศวรชัย เรือรบหลวง ๕๕ เรือรบปากน้ำ ๒๘
 เรือรบทะเลยัคคี ๑ (รวม) ๗๓ (ถ้า) คน นาย ๑๕๐ ไพร่
 ๑๕๕๖ (รวม) ๑๖๘๖ บินหน้าเรือ ๕๓ บินรายแคม ๑๑๒ (รวม)
 ๑๖๕ (บอก) บินคาบศีลา ๕๒๖ บินคาบชุต ๘๓ (รวม) ๕๑๘
 (รวมทั้งหมด) ๖๘๕ บอก

กองพระยาพิชัย เรือรบหลวง ๑๒ เรือรบทะเลยัคคี ๕ ถ้าภา
 ๓๕ (รวม) ๕๐ (ถ้า) คน นาย ๕๐ ไพร่ ๑๕๓๓ (รวม)
 ๑๕๘๑ (คน) บินหน้าเรือ ๑๖ บินรายแคม ๓๒ บินคาบศีลา ๑๖
 (รวม) ๖๔ (บอก)

กองพระศรีราชเทวี เรือรบ ๒๗ ถ้า คน นาย ๒๕ ไพร่ ๘๕๘
 (รวม) ๘๘๓ (คน) บินหน้าเรือ ๒๗ บินรายแคม ๕๕ (รวม)
 ๘๓ บินคาบศีลา ๓๒๕ บินคาบชุต ๘๘ (รวม) ๕๖๒ (บอก)

กองพระท้ายน้ำ เรือรบ ๕๓ ถ้า คน นาย ๘๔ ไพร่ ๑๐๑๗
 (รวม) ๑๑๐๑ (คน) บินหน้าเรือ ๕๓ บินรายแคม ๘๖ (รวม)
 ๑๒๘ (บอก) บินคาบศีลา ๓๗ บินคาบชุต ๑๘๐ (รวมกับบิน
 คาบศีลาเป็นจำนวน) ๒๑๗ (รวมทั้งหมด) ๓๕๖ (บอก)

กองเจ้าพระยาจักรี เรือรบ ๘ เรือกลาบุ ๕ เรือปากปลา ๑
(รวม) ๑๓ ลำ คน นาย ๒๓ ไฟว์ ๖๖๘ (รวม) ๖๘๘ (คน)
ปืนหน้าเรือ ๘ ปืนรายแคม ๑๖ ปืนคาบศิลา ๑๕๕ (รวม) ๑๗๘
(บอก)

กองพระยาโกษา นอกราชการ เรือรบ ๓๐ เรือดำเกา ๒๕
(รวม) ๓๕ (ลำ) คน นาย ๗๒ ไฟว์ ๑๖๓๓ (รวม) ๑๗๐๕
(คน) ปืนหน้าเรือ ๓๐ ปืนรายแคม ๒๐ (รวม) ๓๐ (บอก)
ปืนคาบศิลา ๓๖๑ ปืนคาบซัด ๑๕๒ (รวม) ๕๐๓ (บอก) (รวม
ทั้งหมด) ๕๓๓ (บอก)

กองพระยาพิพิธโกษา เรือรบหลวง ๗ ลำ เรือรบทะเลศกดิ์ ๖
ลำ (รวม) ๑๓ (ลำ) คน นาย ๒๒ ไฟว์ ๕๓๓ (รวม) ๕๕๓
(คน) ปืนหน้าเรือ ๑๗ ปืนรายแคม ๒๖ (รวม) ๓๗ (บอก)
ปืนคาบศิลา ๑๒๓ ปืนคาบซัด ๑๗ (รวม) ๑๓๖ (รวมทั้งหมด)
๑๗๕ บอก

กองหลวง เรือรบ ๘๕ คน นาย ๑๗๘ ไฟว์หลวง ๑๑๐๒ ไฟว์
ส้ม ๘๖๒ (รวม) ๒๕๕๒ (คน) ปืนหน้าเรือ ๘๕ ปืนรายแคม
๑๖๘ (รวม) ๒๕๒ (บอก) ปืนคาบศิลา ๗๒๕ ปืนคาบซัด ๕๐
(รวม) ๗๖๕ (รวมทั้งหมด) ๑๐๑๖ บอก

นายท้ายนายใบ ๒๐ คน ไปด้วย นาย ๓๐ ไฟว์ ๒๘๘ (รวม)
๓๒๘ (คน) ลำเกา ๕๘ เรือหลวง เรือรบปากน้ำ เรือทะเลศกดิ์

(๑) เจ้าพระยาจักรี (หมด)

๓๓๓ (รวม) ๓๘๐ (ถ้า) คน นาย ๕๓๕ ไพร่ ๗๒๗๕ (รวม)
 ๘๐๘๘ (คน) บัณฑิตหน้าเรือ ๓๗๐ บัณฑิตรายแถม ๓๕๖ (รวม)
 ๕๓๖ (บอก) บัณฑิตาศึกษา ๒๘๓๘ บัณฑิตาวิชา ๕๒๖ (รวม)
 ๓๓๕๕ (รวมทั้งดิน) ๓๘๖๓ (บอก)

ถ้าเอา ๕๘ เรือรบ ๕๓๓ ถ้า คน นาย ไพร่ ๓๐๕๘๐ คน บัณฑิต
 ใหญ่ บัณฑิตน้อย ๒๕๒๓ บอก

หักตาย นาย ๓๓ ไพร่ ๓๐๐ (รวม) ๓๓๓

กองพระญาณประสิทธิ์ (คือ) พระญาณประสิทธิ์ นายจันทร์
 นายมา นายรักทะเลวงพัน นายชัย นายด้ง (รวม) ๖

หมวดขุนเอกประเสริฐ (คือ) ขุนเอกประเสริฐ ๓ นายเทียน ๓
 นายโค ๓ นายเกิด ๓ นายชัย ๓ นายปาว ๓ นายเกริม ๓
 นายอิน ๓ นายพร ๓ (รวม) ๘

หมวดขุนชัยณรงค์ นายเมือง นายจันทร์..... นายมี นาย
 ทองดี นายชู นายกัน นายดี นายจ้วน นายด้ง (รวม) ๓๐

หมวดพระดาร์สุธรรม (คือ) พระดาร์สุธรรม นายเพชร นาย
 ชม นายเตอ นายเรือง นายทองคำ นายนาม นายทองขาว นาย
 ทองอินทร์ หลวงชน (รวม) นาย ๒ ไพร่ ๘ (รวม) ๓๐

หมวดอาจารย์จันทร์ (คือ) อาจารย์จันทร์ นายบุญรอด นายด้ง
 นายปาน นายโพ นายเกิด นายบุญรอด นายทองคำ นายปั้น นายอิน
 นายตุ๊ก นายด้ง นายด้ง นายตา นายอาจ นายตุ๊ก นายจีน นาย
 เตอ นายเด่น นายวิชิต นายตุ๊ก นายโพ นายจันทร์ นายคง
 (รวม) นาย ๒ ไพร่ ๒๓ (รวม) ๒๕ คน

หมวดนายไฟ (คือ) นายไฟ นายดำ นายรอด นายกาน
นายทอง นายดำเก็ก นายจันทร์ นายอินทร์ นายใจ นายฮุน ชุนราม
นายหมวด นายฉ้น (รวม) นาย ๒ ไฟ ๑๓ (รวม) ๓๓ คน

กองหัตถ์เพชรสงคราม นายทอง นายคำ ..... นายดำ นาย
ศรี นายแมน นายเกิด นายเขียว นายฉ้น (รวม) นาย ๓ ไฟ
๘ (รวม) ๓๐

กองพระสุธรรมอาจารย์ (คือ) พระสุธรรมอาจารย์ ๓ ชุนศรี ๓
นายชุน นายเพชร นายฉ้น นายตอม นายศรี นายเกิดยง นายศรี
นายเตียง นายจ้ง นายจ้ง นายรอด นายสุต นายมาก นายเทศ
นายเล็ม นายชุน นายจันทร์ นายมา นายดำ นายเรือง นายตุก
นายทอง นายดัดน้อย นายนาค นายอินทร์ (รวม) ๒๘ คน

(คั่นฉบับขาด.....)

(๑) .....
แต่มาบัดนี้จะตั้งเจ้าองค์รามขึ้นไปราชาภิเษกณกรุงกัมพูชาธิบดี .....

ตัวเจ้าเล่ดงข เจ้าจ้อย แต่ข้าหลวงชาวกรุงฯ ซึ่งไปอยู่เมืองโคจะเอา
ให้ฉ้น ถ้าแต่พระยาราชาศรัยรู้เห็นว่าจะต้านทานสู้รบได้ ให้แต่ง
บิ๋มค้ายค่ายคูไว้จึงดรรพ ถ้าเห็นจะสู้มิได้ ยังทรงพระกรุณาโปรด
พระยาราชาศรัยรู้อยู่ ให้ออกมาถวายบังคม เราจะช่วย ถึงว่าแก่

(๑) อักษรสารของพระยาพิชัยไอศวรรย์แม่ทัพหน้า ถึงพระยาราชาศรัยเจ้าเมือง
พุทไธมาศ

(๒) เรื่องของเจ้าเสด็จข่มปรากฏในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕, เจ้าจ้อยเป็นโอรส
สมเด็จพระเจ้าฟ้าเอก

แล้วจะหนีได้ ก็ให้แต่งหุ้ญบุดรออกมาโดยฉับพลัน ถ้าข้าจะทรง
พระวิโรธให้ข้าเดี่ยให้ สิ้น

ครั้นณวณมช้อถ้องหนึ่งดื้อเข้าไปถึงแล้ว พระยาราชาศรัญให้
หนึ่งดื้อตอบออกมา เป็นใจความว่า ซึ่งให้หนึ่งดื้อมาเถิง ๑ ข้า ๑ ขอบ
ใจนักหนา จะหามาปรึกษาให้พร้อมกันก่อน ถ้าปรึกษาประยอม
พร้อมกันแล้ว จึงจะบอกมาให้แจ้งต่อเมื่อภายหลัง

จึงมีหนึ่งดื้อตอบเข้าไปอีกครั้งหนึ่งเถ่า เป็นใจความว่า ถ้าพระยา
ราชาศรัญจะปรึกษา ก็ให้เร่งปรึกษาแต่ในเพลาค่ำวันนั้น ถ้าข้าอยู่
ทัพหลวงมาเถิงจะเกิดยุทธนาการมากไป พระยาราชาศรัญก็ยังมีได้
บอกหนึ่งดื้อออกไปให้แจ้งหามิได้ ในวันนั้นจึงให้พระยาอภัยภักดีไป
ตงค่ายสระกุดอยู่ณเชิงเขาฝ่ายทิศตะวันออก พระยาพิชัยไศศวรรย์ แด
เรือบอภาษาหกเหล่า กองหนานให้ตากันรบอยู่ท้ายกัณฑ์เมืองฝ่าย
ตะวันออก

วันเสาร์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๓๐ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก (พ.ศ. ๒๓๓๕)
เพลาค่ำโมงเศษ ทรงพระอุตสาหะเสด็จ ๑ ไปด้วยพระบาท ยืนอยู่
ฟากตะวันออกตรงบ่อนหน้าเมือง ตั้งเจ้าพระยาจักรี พระยาทิพโกษา
ศรีสวัสดิ์พระหัตถ์ไปให้ทาค่ายหน้า ๒ ฟาก ใต้หว่างกลางกว้างประมาณ
๑๐ เส้น จะไต่ให้เรือรบซึ่งบนหน้าเรือกันดินซึ่งหนึ่ง คอยรบจับเอา
อ้ายเหล่าร้ายซึ่งจะหนีออกไปนั้น ในทันใดนั้น เจ้าพระยาจักรี พระยา
ทิพโกษา พาดวอเข้ามา ณวณ ซึ่งหนีออกมาด้วยความภักดีเข้ามาเป็นข้า

(๑) คำนับเขียน โเกาะ เป็น กะ จึงคงไว้ให้คู่เป็นตัวอย่าง

ใต้ละออง ฯ มีคำอัยมาญจน กราบทูลพระกรุณาว่า จินบันเส่งหนีไป
แล้ว ราชาศรัยรู้กิดอ่านจะหนีไป ครั้นจะเช้อถ้อยคำอัยมา ญจน
นั้นยังมีได้ จึงทรงพระกรุณาให้จำไว้ จึงตั้งว่าถ้าอัยมาญจนจะเข้า
ไปรับครวณ ให้ลงพระราชอาชญา แล้วมัดมือไพถ่หลังเข้าไป ถ้า
พาครวมาได้ เห็นว่ามั่นคงความกิดจริง ตัวมันให้ทำราชการ ถ้า
ล้มฤทธิ์ราชการแล้ว เถิงจะเป็นใหญ่อยู่ในเมืองพุทไธมาศก็จะให้

อนึ่ง มีรับสั่งให้หมื่นฤทธิ์ออกเนไปคุกดินถมแถวเรือรบญวนซึ่งอยู่
หน้าเมืองนั้น จะระดำรัสายอยู่เป็นประการใด แดหมื่นฤทธิ์ออกเน
มิได้ ไปโดยพระราชดำริ ไปเผารเรือนใกล้ค่ายอ้ายเหล้าร้าย แด้วยิง
ปืนหน้าเรือเข้าไปให้ติดด้วยรับสั่ง ดั้นเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงวิโรธ
จึงตรัสปรีภาษาคำหมื่นฤทธิ์ออกเนว่า อ้ายชานอกเจ้า ถ้าอ้ายเหล้า
ร้ายมันตั้งค่ายสูงจะให้หักค่ายเข้าไป ถ้าเข้าไปมิได้ จะบั่นศีรษะเสีย

อนึ่งเพลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จอยู่ณพระตำหนักตึก ให้หาทหาร
แถวกรมอากราย ชนมาเผ่า จึงตรัสถามว่า ใครอาจสามารถจะหักค่าย
เข้าไปได้ ในเพลาคนวนนั้น ถ้าเห็นจะโต ก็ให้ว่าโต ถ้ามิได้ ก็ว่ามิได้
ถ้าเห็นจะโต เข้าไปหักค่ายมิได้ กลับคืนออก จะตัดศีรษะเสีย ถ้า
เข้าไปได้ล้มฤทธิ์ราชการจะปันบำเหน็จให้ถึงขนาด เมื่อตรัสประภาษ
นั้นค่อหน้าข้าหลวงผู้ใหญ่ผู้น้อยเผ่าย่อยพร้อมกัน ทหารกองใน นาย
.๑๑ ไพร่ ๓๐๐ เป็น ๓๑๑ คน รับอาษาหักค่าย พระญาณประเสริฐ ๑
ไพร่ ๕ เป็น ๖ คน ชุนเอกประเสริฐ ๑ ไพร่ ๘ เป็น ๘ คน หมวก
ชุนณรงค์ ไพร่ ๓๐ คน พระดาร์สุธรรมเดชดวงชน ทั้งนายไพร่ ๑๐

คน อาจารย์จันทร์แถมวิชิตทั้งนายไพร่ ๒๕ คน นายโพแสงขุนรามทั้ง
นายไพร่ ๓๓ คน หลวงเพชรสงคราม ๑ ไพร่ ๘ คน พระสุธรรมมา ๑
ไพร่ ๒๗ คน แลผู้มีชื่อ ๑๑๑ คน รับอาสาเข้าปล้นค่ายให้ได้ใน
เพลาต่างคน ถ้าแตกเข้ามิได้ยอมถวายชีวิต จึงทรงพระกรุณา
ให้เกณฑ์กองทัพฝ่ายทหารฝ่ายพลเรือน ทပ်กทัพไว้ให้ไว้ได้ ๒๕๐๐
พระราชทานสุรา แล้วตั้งให้ยกเข้าไปตีตมบกของอาทมาท ให้เข้าปล้น
ค่ายในเพลา ๒ ยาม

อนึ่งให้หาพระมหาเทพเข้ามาเฝ้า จึงตรัสถามว่า จะให้ถือดาบ ๒ มือ
ว้ายน้ำเข้าหน้าค่าย ฟันเข้าไปจะได้หรือมิได้ จึงรับสั่งว่าตีคืบญญา
น้อย ถ้าทรงพระกรุณาเห็นว่าเข้าไปได้อยู่แล้ว ถวายบังคมลาเข้าไป
ตามรับสั่ง ถ้าแตกเข้าไปแล้วมิได้กลับออกมา ถวายชีวิตมิได้ ถ้าเข้า
ไปแล้วมิชนะ ก็จะไดกลับออกมาทำราชการฉลองพระเดชพระคุณ
สืบไป จึงตรัสประกาศสรรเสริญว่าน้ำใจของอาทมาทนั้นมาก จึงทรงพระ
กรุณาพระราชทานพระแสงคันธงคันหนึ่ง แล้วตั้งให้ช่วยรักษาพระองค์

อนึ่งเพลา ๒ ยามเศษ พวกอาทมาท ๑๑๑ คน แลเข้าทลละของ
ฝ่ายทหารพลเรือน ๒๕๐๐ เข้าหักค่าย ตามทรงพระกรุณาพระราชทาน
ฤกษ์ให้ ครั้นหักค่ายเข้าไปได้แล้ว จุดไฟเผาบ้านเรือนเป็นอันมาก
แต่รบกันอยู่ในเมืองนั้นนาน ทหารซึ่งอยู่รักษาค่ายประชิดนั้น จะเข้า
ช่วยมิได้ ด้วยคนรักษาทนยิงยงรบกัน... โยธาทหารก็ยิงโรยตง

(๑) ต้นฉบับเขียนเป็นจอมทบ

(๒) ตรงนี้หมายถึงเอาทองอาจารย์นั่นเอง

เคชะด้วยยานภาพพระบารมี ให้ตถจิตต์ โยธาทหารทั้งปวง ทพบก
 ตั้คณูว่าเล็ดจ ๖ มาบก ทพบเรอกตั้คณูว่าเล็ดจ ๖ มาทางชลมารค
 โยธาทหารทั้งปวงกมนำใจองอาจแกศวหาญ ทพบเรอทพบกนนักต
 กระโจนหักค่ายเข้าไป

พอรุ่งขึ้นวันอาทิตย์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๑ ค่ำ มีเกาะตรีศก เพลา
 เช้ายังมีได้บาท หักค่ายเข้าไป ไพร่พลเมืองแตกกระจัดกระจายหนี
 ไป พระยาราชาศรีศรีหนั่งเรือไปได้ จึงทรงพระกรุณาหาเจ้าพระยา
 จักรีแม่ทัพเรือมาถามว่า แฉวนลงเรือหนีไป ไตมยงบันด้วยอันใด จึง
 กราบทูลว่า เรือรบจมในวอยขวางหน้าอยู่ จึงมีรับสั่ง โปรดเกล้า ๖
 สืบถามจมในวอย รับสั่งคำเจ้าพระยาจักรี จึงให้ลงพระราชอาชญา
 คนละ ๓๐ จึงกราบทูลพระกรุณาขออาชยาคกรู้งกมพชาริบตทุตเกล้า ๖
 ถวายทำราชการเกิด

วันจันทร์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ครั้นถึงเพลาเช้าโมงเศษจึง

(๒)

เล็ดจพระดำเนินเข้ามาอยู่วังราชาเคชะ

วันจันทร์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๒ ค่ำ มีเกาะตรีศก เล็ดจออกขุนนาง
 ข้างตลธอง ๖ ฝ่ายทหารพลเรือนเข้าเฝ้าพร้อมกัน จึงตรัสถามพระ
 ญาณประสิทธิ์ พระศีลธรรมอาจารย์ อาจารย์จันทร์ ว่าเมื่อคุมทหารเข้า
 หักค่ายนั้น เข้าข้างด้านไหน อาจารย์ทงถามนหนเการิมคองกน จึงเล็ดจ
 พระราชดำเนินไปทอดพระเนตรดู ก็เห็นว่าผิดด้วยพระดำริซึ่งทรงพระ

(๑) ราชการกองทัพหน้า แยกไว้เป็นส่วนหนึ่ง อยู่ตอนท้ายเรื่อง ดูหน้า.....

(๒) ต้นฉบับเป็นเช่นนี้

กรุณาโปรดคนนั้น หนักกว่าข้าศึกหนีไป ถ้าต่อสู้จะเสียราชการ จึงให้
 ลงพระราชอาชญา นาย ๓ คน คนละ ๕๐ ที่ ไพรี ๒๐ คน ๆ ละ ๒๐ ที่
 ซึ่งมีความชอบหักค่ายเข้าได้นั้น ให้พระราชทานเงินคนละ ๒๐ ชั่ง พระ
 หดวง ๒ คน ๆ ละ ๓๐ ชั่ง เป็นเงิน ๒๐ ชั่ง ไพรี ๕๕ คน ๆ ละ ๓
 ชั่ง เป็นเงิน ๒๗๕ ชั่ง หมนชน ๓๑ คน ๆ ละ ๕ ชั่ง เป็นเงิน ๑๕๕ ชั่ง
 ทนายเอก ๕ คน คนละ ๓ ชั่ง เป็นเงิน ๑๕ ชั่ง เช่าคนเป็นเงิน ๓๒๕ ชั่ง

อนึ่งจมนครได้รักษ หดวงมหามนตรี ได้บุตรพระยาราชาศรัย
 ๒ คน นำมาทูลเกล้า ฯ ถวาย

วันจันทร์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีเถาะตรีศก หดวงอินเทพ
 เชาพระธาตุ & พระองค์ ได้กล่อกองมราชาวัดขึ้นหนึ่ง กล่อกองทงขึ้น
 สอง กล่อกองเงินขึ้นสาม ทรงพระกรุณาสั่งให้พระอาลักษณ์แล้ว พระ
 ราชทานเงินให้แก่ผู้ใดเป็นอันมาก

อนึ่งมีรบดั่งโปรดเกล้า ฯ ตั้งว่า บันดาข้าทูลละออง ฯ ฝ่ายทหาร
 พลเรือน บันดาซึ่งได้ญวนผู้หญิงไว้ ให้เอามาทูลเกล้า ฯ ถวายให้ค้น
 ถ้าเป็นลูกหลานวงศ์วานพระยาราชาศรัย จะเอาไว้เป็นหวง นอก
 นั้นจะพระราชทานให้แก่ผู้ใด

อนึ่งเจ้าจุยบุตรเจ้าพ้อภย มาอยู่ด้วยราชาศรัย ลงเรือหนีไป
 ได้ตัวมา ให้ตั้งพระราชอาชญาเขียนยกหนึ่งแล้วให้จำไว้ อนึ่งเพลา
 เข้า ๕ โมงเศษ เกิดเพลิงไหม้หน้าวัง ใหม้ตึกกวางเรือนร้านริม
 พระราชวังเป็นอันมาก เล็ดจ ฯ ไปให้โยธาทหารดับเสียได้ ตั้งให้
 เอาตัวนายหมูนายกองเงินมาลงพระราชอาชญาเขียน แล้วจำตรวนขึ้น

หนึ่งมัดไว้ให้ดับเอาต้นไฟให้ไ้ จึ่งพ้นโทษ พิจารณาไปได้ จันทน์
ไฟ ๓ คน ตามเป็นลำดับแล้วตัดศีรษะเสีย แล้วทรงพระกรุณาให้นาย
ทนายกองจันทน์จากโทษ

อนึ่งเมื่อเพลาเพลงดังบดง (๒) ไทยบ่าวพระยาพิพิธคนหนึ่ง นำบุตร
พระยาราชาศรัยรู้หนึ่งมาทูลเกล้า ฯ ถวาย ตั้งถามว่า เป็นไฉนจึง
เอาไว้เป็นเมีย จึ่งให้การว่าจันทน์ขอมได้รู้จักหน้าพาหนะไฟมา ซึ่งไ้
ไ้ จึ่งตรัสถามว่า จะนำจันทน์ซึ่งพามาจะไ้หรือมิไ้ ให้การมิไ้ จึ่ง
ให้ตั้งพระราชอาชญาโทษ ๑๐๐ แล้วให้ผูกคอพระยาพิพิธผู้่นาย ให้นำ
ตัวจันทน์ซึ่งพามาหนักมิไ้ จึ่งตั้งให้ตั้งพระราชอาชญาจำไว้ บันดานาย
ทนายกองจันทน์ทวงถามมิไ้ได้นอกจากความห้ามไ้

ครั้นรุ่งขึ้นวันอังคาร เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ให้ตั้งพระราชอาชญา
เขียนถามยกหนึ่ง ถวายมิไ้ได้นอกจากความ จึ่งตั้งให้พระยาจันทบูร เป็น
ตระการการถามให้ไ้ได้นอกจากความ ถวายมิไ้จะตัดศีรษะเสีย พระยาจันทบูร
ไปดับไ้จันทน์ซึ่งพาไปไ้จนมาทูลเกล้า ฯ ถวายเป็นลำดับแล้วให้ตัดศีรษะ
เสีย แลไทยบ่าวพระยาพิพิธนั้นทรงพระกรุณาให้ออกจากโทษ จึ่ง
ตรัสประภาษว่า ถ้าจะมีเอาโทษบดง จะเป็นเยี่ยงอย่างไป จะทำ
ดังกรรมดับไปเบื้องหน้า ไ้บ้านเมืองแล้ว ลูกเจ้านายก็จะเอาไ้เป็น
อาณาประโยชน์แก่ตัวเอง

(๑) ดูประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๘ หน้า ๒๒ และประกาศพระราชบัญญัติรัชกาล
ที่ ๔ เล่ม ๑ หน้า ๒๑๔ ว่าด้วยโทษผู้วางเพลิง

(๒) ต้นฉบับเขียนเป็น สมบ

อนึ่งทรงตั้งว่า สัมฤทธิ์ราชการแล้ว ให้มีกฎหมายประกาศแก่นายทนายกองไทยจีนทั้งปวง ซึ่งจีนแลญวนไพร่พลเมืองจะเดินไปมาค้าขายตามถนนหนทาง อย่าให้จับกุมโดยผิดซ้ำพเนป็นอนชาต ให้คงเกลี้ยกล่อมทำมาหากินตามภูมิถ้านาแต่ก่อน ถ้าผู้ใดมีฟัง บังอาจละเมิดพระราชกำหนด จะลงพระราชอาชญาผู้หนึ่งถึงสิ้นชีวิต

วันพุธ เดือน ๓๒ ขึ้น ๓๕ ค่ำ ปีมะโรงศักราช ๒๒๖๖ อริราชศัตรู สัมฤทธิ์ราชการแล้ว ทรงพระกรุณาจัดแจงบ้านเมืองตั้งเก่า จึงพระราชทานขอพระยาพิชัยผู้ว่าราชการทโกษา เป็น พระยาราชานครศรีธรรมราชเมืองปากน้ำพุทไธมาศ แล้วเสร็จแล้ว เพลาบ่ายของค่ำ ๕ บาทเป็นมหาพิชัยฤกษ์ ได้จัดยกพลพยุหบาตทัพหลวง นายไพร่ ๕๐๐๐ เคียว เรือรบ ๖๐ ลำรพด้วยปืนหน้าเรือ ปืนรายแคม ปืนคาบศิลา ๒๐๐๐ แดเครื่องศาสตราวุธทั้งปวง ยกจากพุทไธมาศโดยทางชลมารคไปตั้งกรุงกัมพูชาธิบดี

ครั้นถึงวันพฤหัสบดี เดือน ๓๒ ขึ้น ๓๕ ค่ำ ประทับแรมพลอยู่บ้านปลิงกู่เวณหนึ่ง

ครั้นรุ่งวันศุกร์ เดือน ๓๒ แรม ๓ ค่ำ ได้ตั้ง ๗ ไปถึงบ้านนักขาริมหน้า เพลาบ่าย ๓ โมงเศษ ประทับเรือพระที่นั่งหน้าบ้านเขมรผู้ใหญ่นายบ้านลงมาเฝ้า จึงตรัสถามถึงเด้าเหี้ย ว่ายากหน มาทางไหนหรือประการใด กราบทูลพระกรุณาว่า เด้าเหี้ยยกไปจากหนใต้ ๕ วัน เห็นว่าทัพหน้าจะตามทัน เพลาวันหนใต้ยินเสียงปืนมาถนัด จึงทรงพระกรุณาพระราชทานธง พระราชโองการให้... ..แล้ว ได้ตั้ง ๗ ไปประทับแรมอยู่ณบ้านแหลมเวณหนึ่ง

ครนรุ่งชนวันเสาร์ เดือน ๑๒ แรม ๒ ค่ำ เด็ดจ ำ ไป จิน
นำทางให้ผิด ทรงพระวิโรธ ให้ถางจินผู้นำทางนั้นเสีย เด็ดจประทับ
แรมอยู่กลางทุ่งเวณหนึ่ง

ครนรุ่งชนวันอาทิตย์ เดือน ๑๒ แรม ๓ ค่ำ เพลาเช้า ๓ โมง
เศษ หยดประทับปากน้ำโพรงกระดัง จัดแจงโยธาทหาร พระ
ราชทานอบายแก้วให้เร่งยกไป

อนึ่งสั่งให้หมื่นศรีภรตารวจใน ให้คุมเขมรเชลยคนหนึ่ง ให้นำ
ทางแยกขึ้นไปทางหนึ่ง ไปเร่งกองทัพเจ้าพระยาจักรี ครนถึงเพลาเย็น
เขมรโตคนาห์ หมื่นศรีภรตาทวงเขมรนั้นตาย ครนจะไป ชัดต้นด้วย
หนทาง จึงกลับคืนมาหาทัพหลวง

อนึ่งทรงพระกรุณาให้เงิน.....๒ คน ถือนางด้อโกษาธิบดีไปถึง
ผู้รั้งกรมการเมืองปาดัก เป็นใจความว่า เมืองพุทไธมาศได้ได้แล้ว
กองทัพซงยกทหาร.....บอกหนังสือมาว่าจะได้เมืองกัมพูชาอยู่แล้ว จึง
เด็ดจ ำ มาทางทองจิงจง หากนายทัพนายกอง...มิให้ไปตีปาดักหา
มิได้ ด้วยเมืองปาดักเคยถวายเครื่องบรรณาการตลอดมา ถวาย.....
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ำ จะเลี้ยงสืบไป. อนึ่งเจ้าเมืองพุทไธมาศ
เห็นมาทางนี้ ให้จับตัวมาถวายด้วย จะมีความชอบ แด่เงิน ๒ คนไป
ในเพลากลางคืน พบเรือญวนใหญ่น้อยประมาณ ๒๐ ลำ ญวนสะกิด
ไว้จะไปนั้นมิได้ จึงกลับคืนมาหาทัพหลวง

ด้วยนายจ่าเนตรรับสั่งได้เกล้า ำ หม่อม ตั้งว่ามิพระราชกำหนด
กฎหมายว่าไว้แต่ก่อนนั้น...

วันจันทร์ เดือน ๑๒ แรม ๕ ค่ำ เพลาเช้าเล็ดจ ๖ ไปพบบ้านจีน
 ริมน้ำ หยุดประทับ จีนเข้ามาเฝ้า กราบทูลพระกรุณาว่า เจ้าเมือง
 กัมพูชาหนีไปแล้ว จึงทรงพระกรุณาพระราชทานธงดำคัญให้แล้ว
 เล็ดจ ๖ ไป

วันพุธ เดือน ๑๒ แรม ๖ ค่ำ เพลา ๕ โมงเศษ หยุดประทับ
 อยู่ณกระพณมเพง เจ้าพระยาจักรีมาเฝ้ากราบทูลพระกรุณาว่า เจ้า
 เชมรหนีไปหลายวัน ไปอยู่บ้านบ่อพนม จึงดำรัสสั่งเจ้าพระยา
 จักรี พระศรีราชเดช พระท้ายน้ำ ให้ยกไปตาม อยู่ประทับแรม
 เวหนหนึ่ง

ครั้นรุ่งขึ้นวันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ แรม ๗ ค่ำ เพลาบ่าย ๓ โมง
 เศษ ยกทัพหลวงตามไป เพลาประมาณยามเศษ หนึ่งต่อเจ้าพระยา
 จักรีบอกมากราบทูลพระกรุณา ใจความว่า ญวนลูกหนายับเฝ้าเจ้า
 เชมรไปจากกระพณมแล้ว จึงหยุดประทับแรมอยู่หน้าบ้านคำหนัก
 เวหนหนึ่ง

ครั้นรุ่งขึ้นวันศุกร์ เดือน ๑๒ แรม ๘ ค่ำ เพลาเช้าโมงเศษ
 เล็ดจกลับคืนมา ถึงปากคลองมกเกด้าพบเรือครอบครว จึงหยุด
 ประทับบนฟากตงว จมื่นด้วรเพชฌัญญิตมากราบทูลพระกรุณาว่า
 พระยาพระเชมรพาครัวแลพระราชูรชาวเมืองกัมพูชา หนีอยู่ในคลองนั้น
 เป็นอันมาก จึงดำรัสสั่งให้ทหารกองหน้าเข้าตครว ไต่เรือแลครวเป็น
 อันมาก ประทับแรม

รุ่งขึ้นวันเสาร์ เดือน ๑๒ แรม ๙ ค่ำ เพลาเช้า ครัสต์สั่งให้

พระอาทิตย์ หดวงราชย์ หดวงจันทร์ คมเรือเครื่องบรรณาการ
แต่หญิงเขมรคนหนึ่งซึ่งเขมรมีชอทุกเกลียดว้าย ๑ ขึ้นไปอยู่บน
กะพนมเพ็ง จึงส่งพระอาทิตย์ หดวงราชย์ หดวงจันทร์ ให้
แต่งคนลงไปเอาข้าว... เมืองปาดัก เมืองพุทไธมาศ ประทับแรมอยู่
ณปากคลองบ้านมกกระดา & เวณ ให้ทหารเข้าตีครัวผู้ตั้งอยู่แล้ว

รุ่งขึ้นวันพุธ เดือน ๑๒ แรม ๑๓ ค่ำ เพลาโมงเศษ ได้แจ้ง ๑
จากบ้านมกกระดามาประทับกะพนม ทรงพระกรุณาพระราชทานเรือ
แต่ข้าวปลาอาหารให้แก่พระดังษ์ไทย ซึ่งสมัครจะเข้าไปเมืองธนบุรี
แล้วได้แจ้ง ๑ มาประทับอยู่บนปากน้ำถวายพระแพฟ้ากตะวันตก หนึ่งคือ
(๑) เจ้าพระยาจักรีบอกมากราบทูลพระกรุณาเป็นใจความว่า เขมรประมาณ
๑๐๐๐ เศษ คุ้มค่าย ๒ ฟากคลอง คลองนั้นผูกแพสะกดไว้ ได้เขารับ
คิดพันกันอยู่

รุ่งขึ้นวันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ แรม ๑๔ ค่ำ เพลาเช้าได้แจ้ง ๑
ออกโยธาทหารทั้งปวง ทรงพระกรุณาตำรวัดเห็นเรือเกด ๑ ตั้งว่า บันดา
จีนไทยทั้งปวงซึ่งได้เขมรเชลยไว้ ให้เอาขึ้นทุกเกด ๑ ถวาย จะ
พระราชทานให้เจ้าองค์รามราชา ซึ่งอยู่กินเมืองกัมพูชาธิบดี แต่
(๒) กองทัพพระยายมราช พระยาโกษา ให้อยู่ช่วยราชการพระองค์
รามราชากว่าจะดับต้นนี้ก่อน อนึ่งเจ้าพระยาจักรีซึ่งไปตีครัวณ
บ้านมนัน ด้มฤทธราชการแล้ว กลับคืนมายังทัพหลวงซึ่งตั้งอยู่ ณ

(๑) เจ้าพระยาจักรี (หมุด)

(๒) คือสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งพระราชพงสาวดารฉบับพระรชหัตถ
เลขาว่าดำรงพระยศเป็นเจ้าพระยาจักรี

ปากน้ำถวายพระแพ เพลาเช้า ๒ โมงเศษ เด็ดจ ๖ ยกพลพยุหทัพ
จากปากน้ำถวายพระแพกลับคณิงเมืองพุทไธมาศ เด็ดจ ๖ มาประทับ
แรมอยู่ณกระปากน้ำทางจะไปกัมพูชา คอยโยธาทหาร มาพร้อมแล้ว
จึงทรงวิจารณ์จัดแจงแล้ว

รุ่งขึ้นวันศุกร์ เดือน ๑๒ แรม ๑๕ ค่ำ เพลาเช้ายกจากกระดอง
ลงไปประทับอยู่ปากตะวันตก ณปากคลองแควจะไปกัมพูชาจะไปปาก
อึ้ง.....นายทพนายกองซึ่งทรงพระกรุณาให้ไปตั้งอยู่ปากน้ำ แล้ว
จึงให้ไปเกลี้ยกล่อมเมืองปาดัก มิได้ตั้งอยู่ตามรับตั้ง ต้องเข้าไปพบ
เรือญวนประมาณ ๕๐ เศษ รบกัน ตาตทัพถอยมาให้เสียพระสිරิสวัสดิ์
เสียคน เสียเรือ ๑๑ ลำ แล้วเด็ดจ ๖ มาตั้งค่ายอยู่ณปากน้ำโพรง
กระดัง บันดาเรือเชลยซึ่งได้มานั้น ให้ต้องไปเมืองพุทไธมาศก่อน
อึ้งดังให้กองทหารลงไปตั้งอยู่ณปากน้ำปาดัก ครั้นแล้วให้กลับขึ้นมา
คิดราชการ

ครั้นรุ่งขึ้นวันเสาร์ เดือนอ้าย ขึ้นค่ำหนึ่ง ยกจากค่ายปากโพรง
กระดังมาประทับทองจิงจง ให้เจ้าพระยาจักรีตั้งมณเฑียรณจิงจง แล
นายทพนายกองซึ่งตาตทัพมาแต่ปาดักนั้น ให้สมทบอยู่ในกองเจ้าพระยา
จักรี

รุ่งขึ้นวันอาทิตย์ เดือนอ้าย ขึ้น ๒ ค่ำ ยกจากจิงจงมา เพลา
ค่ำในคลองหนตม เรือครวจะไปนหมใต้ จึงทรงอดดาหะเด็ดจ ๖...
ช่วย บันดาเรือใหญ่ซึ่งกินน้ำลึกไปไม่ได้ ทรงพระกรุณาให้ทัพนาย
เอกช่วยเข็น แล้วตั้งให้ทหารทางกลางวันกลางคืน เรือทั้งปวงจึงไป

ได้พร้อมกัน จันทรงปวงด้รรเสริญว่า เทศกาลเดือนอ้ายน้ำแห่งคลอง
ชาติที่เคย จะเดินได้เหมือนฉะนหามได้ น้หากว่าบุญญาภาพพระ
บารมีเต็มเด็จพระเจ้าอยู่หัวมากนักรหนา เรือรบเรือเชลยใหญ่่น้อยทั้งปวง
ไปมาได้เทศกาดน

วันจันทร์ เดือนอ้าย ชน ๓ ค่ำ เพลาบ่าย ๓ โมง ถึงเมือง
พุทไธมาศ สั่งให้พระยาพิชัยไศศวรรย์ แต่งคนไปเอาข่าวราชการ ณ
กรุงเทพมหานคร

รุ่งวันอังคาร เดือนอ้าย แรม ๕ ค่ำ เพลาบ่าย ๕ โมงเศษ
พระยาพิพิธพานำเอาเงินบุณตั้ง หดวงสังฆตา ซึ่งหนีไปนั้นมาทอดเกล้า ฯ
ถวาย จังตรัสประภาษว่า เงินบุณตั้งคิดอ่านทำการสงครามทั้งปวงด้วย
ตัวยังมีได้ เป็นข้าใต้ละของ ฯ โทษถึงตายให้ดไว้ก่อน แลซึ่งหด
สังฆตานัน ได้กินน้ำพิพัฒ์จจาเป็นข้าใต้ละของ ฯ แลแต่มาคิดการ
อีกเด่า โทษถึงตายอยู่แล้ว จังตรัสถามว่า ตัวจะพอใจอยู่หรือ ฯ จะ
พอใจตาย จังกราบทูลจะอยู่ทำราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป
จังตรัสว่าราชการสงครามเมืองญวนอนากก เมืองญวนลกหนายังมี
สืบไป ถ้าตัวจะใคร่อยู่จงคิดอาษาอุบายทำราชการแก้ตัวสืบไป หดวง
สังฆตากราบทูลพระกรุณารับจะถือนั่งสืบไปเมืองญวน ก็ทรงพระ
กรุณาให้ตัวไป ให้บุตรภรรยาตามคุณไว้ แลหดวงสังฆตา เงินบุณตั้ง
ให้ตำรวจในจำไว้

อนึ่งนายเลอก ๒ คนเสด็จแล้วไปวิวาทกับจีน เอาดาบฟันเอา

เงินเจ็บบ่วย จึงตรัสถามไต่เนื่อความเป็นดีจ้องแท้แล้ว ให้ตั้งพระราช
อาชญาเขียน ๒ หวาย ให้ตัดศีรษะเสีย

ครั้นรุ่งขึ้นพรุ เตือนฮาย ชน ๕ คำ เพลาเช้า เด็ดจอกโยธา
ทหาร ตั้งให้ตั้งพระราชอาชญาหลวงรักษาดมบดี หลวงราชมนตรี
ขุนตะ ๓๐ ที่ ด้วยแต่งคนลงมาเอาข่าวราชการณเมืองพุทไธมาศ มี
ได้เอาข่าวราชการกราบทูลพระกรุณาหามิได้ แด่บ่าว ๒ คนนั้นให้ตัด
ศีรษะเสีย

อนึ่งจมนไวยวรนาค ซึ่งเจ้าพระยาจักรีกราบทูลพระกรุณาว่า ย่อ
หย่อนแก่การสงคราม ให้ตั้งพระราชอาชญาจำตงมาแต่ปากน้ำโพรง
กระดังงัน ปรีक्षाโทษถึงตายจะไฉนได้ จะเป็นเยี่ยงอย่างสืบไป จึงตั้ง
ให้ตัดศีรษะเสีย จึงทรงพระกรุณาพระราชทานชื่อนายเดช มหาเด็ก
เป็นจมนไวยวรนาค แด่ผู้มชอโทษถึงตาย ๕ คน เพลาบ่าย ๓ โมง
เศษ ข้างตูละออง ๆ ผู้ใหญ่ผู้น้อย ๒๒ คน ทำเรื่องวาทกราบทูล
พระกรุณา ในใจความว่า ผู้มชอกระทำผิดในราชการเป็นมหันตโทษ
ให้ตั้งพระราชอาชญาถึงต้นชีวิต ควรด้วยเกล้า ๆ อยู่แล้ว ๆ ข้า
ทูลขอพระราชทานชีวิต ไว้ทำราชการแก้ดวงของพระเดชพระคุณ
อีกคร้งหนึ่งน หึงมีพระราชบริหารดำรัสเห็นอเกล้า ๆ ว่า ผู้จะเป็น
กษัตราธิราช ทำนุกบารุงอาณาประชาราษฎร์ แลแผ่นดินให้ร่มบวร
นั้น มิได้คงอยู่ในชนบทรรมนิยมพระราชบัญญัติทางพระอุเบกขา ผิด
แต่มีกระทำโทษ ชอบเดิมให้บน บ้านเมืองหนักเสียไป แด่ฮายมชอ
๕ คนกระทำผิดคนผิดคฤประเวณอนเป็นธรรม คุพญาเอถาราชกเป็น

อย่างอยู่ ใช้ว่าฉันไว้อย่างมาจะไม่รักใคร่นั้นหาไม่ได้ มาทว่าไพร่คน
หนึ่งอันเป็นข้าขอบขัณฑสีมาเสียไปนั้น ก็มีความรักประดุจชีวิต จึง
ทรงพระสัจยาธิษฐานสาบาน ต่อหน้าพระอาจารย์วัดเทืองหวายพระสงฆ์
หลายรูป ว่าเป็นความดั่งแห่ง ๆ ข้า ๆ ทำความเพียรมิได้คิดแก่
กายแต่ชีวิตหนึ่ง จะปรารภณาสัมบัติพัดพานอันใดหาไม่ได้ ปรารภณาแต่
จะให้สัมฤทธิ์พราหมณ์สัตว์โลกเป็นสุข อย่าให้เบียดเบียนกัน ให้ตั้งอยู่
ในธรรมปฏิบัติ เพื่อจะเป็นบัจจายแก่โพธิญาณสิ่งเดียว ถ้าแต่ผู้ใด
อาจตามารจะอยู่ในราชสมบัติ ให้สัมณพราหมณ์ประชาราษฎร์เป็น
สุขได้ จะยกสมบัติทงให้แก่ผู้ใดคนหนึ่ง แล้ว ๆ ข้า ๆ จะไปสร้าง
สัมณธรรมแต่ผู้เดียว ถ้ามีคณะจะปรารภณาศีรษะแด่หทัยวัดดั่งหนึ่ง
สิ่งใดก็จะให้แก่ผู้หนึ่ง ถ้าแต่มีดั่งคณะ ๆ ข้า ๆ มุฉาว่าท ขอให้ตกไป
ยังอบายภูมิเถิด เมื่อแต่คนทงปวงกระทำโทษผิดเถิดคณะ ครั้นจะมี
เขาโทษ ก็จะได้ชนบทรหมเนียมบ้านเมืองไป ครั้นมิให้คนเล่า
เจ้าพระยาแต่พระยา พระ หลวงมาขอเป็นอันมาก เป็นมรุตจะคิด

ครั้นด้วยพระเทอดังนั้นแล้ว จึงตรัสแก่ข้าทูลละออง ๆ ซึ่งกราบทูล
ขอโทษนั้นว่า ราชการสงครามเมืองปาดักยังมีอยู่ ถ้าแต่ผู้ใดเจ้า
ทั้งปวงจะพร้อมกันไปตีเมืองปาดักถวายให้ได้ ซึ่งคนโทษถึงตายนั้นก็
จะดโทษไว้ ให้ไปกระทำราชการแก่ตัว ข้าทูลละออง ๆ ผู้ใหญ่
ผู้น้อย ๒๒ คน กรีบส่งจะอาษาไปตีเมืองปาดักทุกเขตต์ ๆ ถวาย แด
เคน ๕ คนซึ่งเป็นมหันตโทษนั้น ก็ทรงพระกรุณาพระราชทานชีวิตไว้

อนึ่งทรงพระกรุณาให้อาณาประชาราษฎร์ถ้วน ๆ ทุกอารามแขวง

จังหวัดเมืองพทไซมาศ เข้ามาในราชฐานแล้ว พระราชทานจิวรแพร
ทุกองค์ ทมโต จิวรนน พระราชทานเงินองค์ละ ๕ ตำลึง แดโกธนา
อาหาว ก็พระราชทานให้มิได้ขัดสน

อนึ่งเพลา ๒ ยามเศษ เจ้าพระยาจักรี พระยาอภัยภูธร บอกร
มาให้กราบทูลพระกรุณาใจความว่า นายทัพนายกองซึ่งไปราชการ
เมืองปาดัก รบกับญวนเสียคนถูกปืนตาย (คือ) หลวงรักษ่มั่นเที่ยร
ไพร่ ๑๑ เรือ ๘ ลำ ซึ่งรอดมาได้ นาย ๑๑ ไพร่ ๑๗๕ (รวม)
๑๘๖ (คน) ขนบกเดินทางริมน้ำมาถึงบ้านพระยาพิชัยสงคราม เขมร
ซึ่งเกลี้ยกล่อมไว้นับร้อยตัวไว้ว่าจะส่งเข้ามา

อนึ่งพระสงฆ์เขมร ๕ รูป ถือนั่งล้อพระยาอริวงศา เจ้าเมือง
ปาดัก แดพระยาราชสงคราม ให้มาถึงนายทัพนายกองทั้งปวง ใน
ใจความว่า จะส่งความภักดีสมัครเป็นข้าได้ละของ ฯ แต่ให้นายทัพนาย
กองช่วยทำนุบำรุงเขาเนือความกราบทูลสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ให้
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ อย่าให้ มีความผิดสิ่งหนึ่งสิ่งใดเลย พระ
หลวงขุนหมื่นเขมรจะได้มีชีวิตสืบไป จะได้ทำการสงครามมิได้กลัว
แก่ญวนเลย

ครั้นได้ทรงฟังหนังสือบอกนั้นแล้ว จึงตรัสประภาษว่า เจ้าเมือง
ปาดักนั้นมีความชอบอยู่ ซึ่งข้าทูลละออง ฯ จะอาษาไปคืนให้ยกไว้
จึงทรงพระอักษรไปแจ้งเจ้าพระยาจักรี ในใจความว่า ข้าหลวงซึ่งไป
ราชการเมืองปาดัก ญวนบังอาจตั้งผู้มีชื่อแตกกระจัดกระจายหนชนบท
ได้นั้น พระยาอริวงศา เจ้าเมืองปาดัก แดพระยาราชสงคราม

เขมร รับไว้^๕ เสด็จดูให้กินแล้ว แ่่งคน เรือ^๕ ดะเบียง^๕ ดังมานั้น เป็น
 ความชอบใหญ่หลวง ทรงพระกรุณาพระราชทานเสื้อผ้าคนตะด้ารับ
 เงินคนตะขัง แก่พระยาอริวงศา พระยาราชสงคราม เขมร แล้ว
 ให้เจ้าพระยาจักรีหาลงมาพระราชทาน แล้วให้หามนายทัพนายกอง
 ทั้งปวงอย่าให้ ไปตีเมืองปาดักเลย ให้พระยาอริวงศา^๕กินเมืองปาดัก
 ดับไป ทรงพระกรุณาจะฝากฝังพระองค์รามราชา ซึ่งครองกัมพูชาธิบดี
 ให้ทหารการยิง ๆ ขึ้นไป ถ้าพระยาอริวงศา พระยาราชสงคราม
 จะใคร่ไปถวายบังคมพระองค์รามราชา ก็ให้ไป ถ้าจะใคร่มาถวาย
 บังคมตนเกล้า ๆ ณเมืองพุทไธมาศ ก็ให้พาตัวลงมา หนึ่งด้อเดื่อง
 ของพระราชทานนั้น ให้พระยาเดโช เขมร นายแก้วน ถือนำไป

วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย^๕ ขึ้น ๖ ค่ำ เพลาเช้า ๒ โมงเศษ เสด็จ
 ไปประพาศเขาเมรุ

อนึ่งทรงพระอักษร ๒ ฉบับเป็นหนังสือพระยาโกษาธิบดี ให้นาย
 วิสูตร ๓ องโตนาม ๓ ตักเกียต ๓ นาย ๓ ไพรไทย ๕ ญวน ๕
 (รวม) ๑๐ คน ถือนำไปณกรุงอนำกก ในเรื่องราวใจความฉบับหนึ่ง
 ว่ากล่าวเนื้อความเป็นทางพระราชไมตรีถึงพระเจ้าอนำกก มิให้พิโรธ
 แก่กัน ด้วยจะแบ่งแผ่นดินกันเป็น ๒ ภาค ให้พระองค์อัครราชหนึ่ง
 ให้พระองค์รามราชาหนึ่ง มิให้พิโรธแก่กัน ในกรุงทั้งสามโดย
 ธรรมเนียมประเพณี ฉบับหนึ่งว่า ให้เสนาบดีกราบบังคมทูลพระเจ้า
 อนำกก ให้ว่าแก่ญวนตกหนาย ให้ตั้งเรือรบ ๘ ลำ คนไพร่นาย ๑๐๐
 เงิน ๑๐๐ ซึ่ง ซึ่งญวนละกตคช^๕เข้าหลวงราชการเมืองปาดัก โดย
 ทางพระราชไมตรีแก่ไมตรี มิให้พิโรธแก่กัน

ครั้นเพลาย่ำ ๕ โมง ให้ส่งพระราชอาชญาคนโทษ ๕ คน จมื่น
ไวยวรนาถ ย่อหย่อนแก้ข้าศึก ขุนศรีราชบุตร หินตาทัพ ทนายเอก
๒ คน เสด็จตราแล้วเอาตามพันจันบัวเจ็ดลำหัด เต็มย่นหลวงราชมนตร
กับบ่าวหลวงรักษาศมบศ ถอนหนังสือมาแต่เกาะพนมเพ็ง มาเอาข่าว
ราชการณเมืองพุทไธมาศ มิได้เอาหนังสือบอกให้ทราบทูลพระกรุณา
จนได้ ๑ ๑ กลับมาถึงเมืองปากน้ำพุทไธมาศ แด่คน ๒ คนจะไ้มิได้
ข้าทูลละออง ๑ ทงปวงจะดูเยี่ยงอย่างกัน จะเดี่ยชนบแผ่นดินเมืองไป
จึงสั่งให้ประหารชีวิตเสีย

วันศุกร์ เดือนอ้าย ชน ๗ ค่ำ เพลาย่ำโมงมีเศษ เสด็จออก
ข้าทูลละออง ๑ มีพระราชบริพารตรัสสั่งเจ้าละคร ว่าพระศรีพิพัฒน์ให้
เป็นนายกองคุมหลวงขุนหมื่นไทยจีนไปราชการเมืองปาดัก พบเรือ
ญวนเข้ามาได้ช่วยกันรบพุ่ง จนเสียหลวงรักษมนเทียร ไพร่ แด่เรือรบ
บันใหญ่หนีออกไปเป็นอันมากนั้น จะลงพระราชอาชญาตามโทษ แด
ราชการ ยัง ม อยู่ แด่สมกำลัง พระยาจันทบูร หม่น.....หลวง
ดิทธิสงคราม จีนไทย ให้พระยาจันทบูรคุมเข้าไป แด่พระศรีพิพัฒน์
กำลังพระศรีพิพัฒน์ ให้พระยาทิพโกษาคุมเข้าไป แด่หลวงขุนหมื่น
แด่สมกำลังหลวงขุนหมื่น ในกองซึ่งไปด้วยพระศรีพิพัฒน์ ให้หมื่น
สรรพะญอกดี หมื่นศรีเสาวรักษ์ หมื่นเสมอใจ ให้กองมหาดเล็ก
คุมเข้าไปให้สิ้น แด่ทนายเล็อกกองนอก ซึ่งไปด้วยพระศรีพิพัฒน์
ให้เจ้ากรม ปลัดกรม กรมทนายเล็อกรับเอาเข้าไปให้สิ้น อย่าให้
ไทยไพร่มีข้อหลบ หลีกหนีไปแต่คนหนึ่งได้ ถ้ามีราชการจะให้ทำ

ราชการแก้ว ถ้าผู้มขอหลบหนีไปได้แต่คนหนึ่ง จะเอาผู้รับคุมเข้า
ไปนั้นเป็นโทษ แต่บัญญัติคนซึ่งไปราชการด้วยพระศรีพพัฒน์ มอยู่
แก้มหาดไทยกตาโหม ให้ผู้ซึ่งจะรับตัวผู้มขอเข้าไปนั้น ให้ตอก
เอาบัญญัติต่อมหาดไทยกตาโหม ตรวจเอาตัวพระหลวงขุนหมื่นไพร่
ตามบัญญัติได้นาย ๑๑๘ ไพร่ ๕๕๑

หนึ่งเพลา ๓ โมงเศษ หลวงเพชร สังคราม กราบทูล พระกรุณา
ว่า ตัวแตกพวกส้มกำลัง ซึ่งทำราชการเข้าหักค่ายนั้น มีได้รับพระ
ราชทาน จึงตรัสสั่งให้พระญาณประสิทธิ์ ถามไ้ความว่า พระ
ญาณประสิทธิ์กระทำความผิด น้อยพระราชทรัพย์ของหลวง จึงมีพระ
ราชบริหารดำรัสสั่งพระโหราธิบดี ว่าคนมีบาเห็นเข้าหน้า (ที่)
ปล้นเมืองมีความชอบแต่ ๕ คน พระญาณประสิทธิ์เอาผู้มีความชอบ
น้อย ตั้งบัญญัติว่ากระทำความชอบมาก บังผู้กระทำความชอบมาก
เสีย บอกบัญญัติน้อยเอาเงิน ของหลวงไปนั้น ทรงพระกรุณาให้ส่งพระ
ราชอาชญาคดีถึง ๑๐๐ ที่แล้วให้ฆ่าเสีย จึงจะสมควร โดยโทษ แต่ว่า
พระญาณประสิทธิ์กระทำความตามพระราชดำริกล้าหาญ เอาเมืองพุทไธมาศ
ถวายตูลพระราชมารได้ มีความชอบอยู่ แต่ให้เรียกเอาทานบนไว้
แล้วให้คงทำราชการสืบไป

วันเสาร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๘ ค่ำ เพลา ๕ โมงเศษ ตรัสสั่งพระ
อาลักษณ์ให้หมายบอกกรมนา จ่ายข้าวสาร ๓ เกวียนแด่กับปีระถวาย
พระดั่งษ์ ๕๐ เกรเนร ๕๐ (รวม) ๑๐๐ รูป ซึ่งจะได้รับพระราชทาน
ฉันทว่าจะไปเฝ้าเมืองธนบุรี

วันอาทิตย์ เดือนอ้าย ขึ้น ๘ ค่ำ เพลาบ่าย ๒ โมง ทรงพระอักษร
 คารัถ์สั่งหลวงราชินิกุลให้ไปเฝ้าเจ้าพระยาจักรี เป็นใจความว่า กอง
 ทพพระศรีพพม ซึ่งไปราชการเมืองปาดัก แดกญวนหันมา เดี่ยวเรือ
 รบเรือไถ่นั้น ครั้นจะไม่เอาโทษ ข้าราชการทั้งปวงก็จะดูเยี่ยงอย่างกัน
 ดับไป ครั้นจะเอาโทษได้ คนมากกว่า ๓๐๐ คน ทรงพระราชดำริจะ
 ดึงโทษให้ ..... ก่อกำแพงเมืองธนบุรี แต่ให้เจ้าพระยาจักรีแต่งคนคุม
 ผู้มชอเป็นหมวดเป็นกองลงมาณเมืองพุทไธมาศ จะได้ ให้มีนาย
 ประกันรับตัวเข้าไปยังเมืองธนบุรี แต่ให้เจ้าพระยาจักรี แดกกองทพ
 ทั้งปวงกลับเข้ามาณเมืองพุทไธมาศ จะได้จัดแจงแต่งเรือรบเรือไถ่ให้
 พร้อมไว้

วันอาทิตย์ เดือนอ้าย ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมะโรงศก เพลาทุ่มเศษ
 เล็ดจอยุ่นพระตำหนักเมืองพุทไธมาศ ขุนวิสูตรแดกถามชอ กับหนังสือ
 (๑) (๒)
 บอกพระยาพิชัย แดกหนังสือเจ้าพระยาศรีธรรมราชเป็นหลายฉบับ
 ในทันใดนั้นทรงหนังสือบอกเมืองพิชัย ในท่ามกลางราชบริพารทั้งปวง
 ในใจความนั้นว่า พระยาพิชัยให้ขุนคลังไปสืบข่าวราชการ พะมาเถิง
 พระยาศรีวิชัยวงศ์ ๆ บอกเนื้อความว่า ไปดอดแนมราชการณเมือง
 แพร่ เมืองน่าน พบนายจุต นายคน นายคำมูน ๆ ให้การว่า พะมา

(๑) พระยาพิชัย (ทองดี) ที่เรียกในพระราชพงศาวดารฉบับ พระราชหัตถเลขาว่า
 พระยาพิชัยดาบหัก

(๒) ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นพระยเจิเบศรวิรักษ์ ในสมัยกรุงธนบุรี ได้ดำรงตำแหน่ง
 สูงสุด เป็นอัครมหาเสนาธิบดี ดังปรากฏนามในบานแผนกไตรภูมิ พ.ศ. ๒๓๑๕

มากระเกณฑ์คนในบ้านให้ล้อม จึงถามนายคุณ นายบ้าน ว่า กระเกณฑ์
 ทพทงจะยกไปไหน นายคุณจึงบอกว่า มึงมะยง่วน เจ้าเมืองเชียงใหม่
 ให้กระเกณฑ์พลทหารเป็นหลายบ้าน ให้ไปพร้อมกันณเมืองเชียงใหม่
 กับทพเมืองเมาะตะมะ เป็น ๒ ทพ จะยกไปเมืองโต คนมากน้อยเท่าใด
 มิได้รู้ พระยาพิชัยเกณฑ์คนเมืองดัลแด เมืองฝาง เมือง..... กอง
 หดวงพิชัยได้คน ๕๐๐ ตระเตรียมไว้

หนึ่งพระยากาญจนบุรีบอกเข้ามาว่า ได้แต่งคนออกไปตระเวนณ
 ปถาณด่านพบพระมาเดมอญ พระยากาญจนบุรีจึงยกพวกพลทหารก้าว
 ตระกตึงพระมาตายเป็น ๒ คน ตัดศีรษะเสียบไว้ พระมาแตกพ่ายไป จึงได้
 หมวกเดือบบน แดะถั่วซึ่งพระมากวาดเอาไปนั้น ค้นมาได้ ๗๐ คน ดับ
 ถามรายการในเมืองเมาะตะมะ ช้ามีข้อให้การว่า ราชการในเมือง
 เมาะตะมะสงบอยู่ แดะหนึ่งดื่อบอกราชการในเมืองธนบุรี

ครั้นทรงอ่านสัมฤทธิ์แล้ว จึงทรงจับยาม แดะอนุมาณด้วยญาณตาม
 กระแฉับเหอความน่น ซึ่งบอกมานั้นแจ้ง จึงตรัสแก่บริษัททงปวงว่า
 พระมาจะยกมานั้นหามิได้ ในทันใดนั้น จึงทรงชักใช้ ได้ถามถามมชอ
 ด้วยภาษาดาว ก็แจ้งตระหนักในพระญาณเป็นแท้ว่า พระมาจะยกมา
 นั้นหามิได้

วันจันทร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๑๐ ค่ำ เพลาเช้าเสด็จฯ ไปบำเพ็ญ
 พระราชกุศลถวญวณ ถวายนมัสการ บูชา รูปพระปฏิมากร ครั้น
 แล้วพระดังสมญานลวดมนต์ถวายจบแล้ว ทรงพระราชพิธีทสาถวายเงิน

(๑)

พระดังษ์ เกร เณร ปะชี แต่มิพระราชบริหารให้ โอวาทแก่พระดังษ์
 โดยภาษาญวน ให้ตั้งอยู่ในวินัยศึกษา ว่าอย่าคบหาต้องเด็ดด้วยดี
 ให้อุตสาหะทำนุกบารุงพระศาสนา รุ่งเรือง ถ้าจะขัดสนเป็นประการใด
 ก็ให้ไปหาพระยาราชาศรัยรู้ แล้วถวายข้าวเปลือก ๑๐ เกวียน ชั่ง
 ถึงพระอาทิตย์ขึ้นว่า รูปพระพุทธรูปมากรซึ่งญวนเอามาแต่กรุงเทพ
 มหานคร ให้อาราธนาถนอมคนเข้าไปนมัสการที่นครนั้น แล้วจึงถวาย
 นมัสการตา เต๋จ่า ออกมาเห็นยากจนพลกึ่งปวงเข้ามารับพระราช
 ทานมาก กว่า ๓๐๐ ทรง พระราชศรัทธาพระราชทาน เงินหนักบัต
 ๑ บาท ๒ ตำลึง คนตะบิ ให้แก่ยากจนกึ่งปวงเป็นอันมาก

วันจันทร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีเถาะตรีศก เพลาเช้าโมงเศษ
 พระยาโกษาออกราชการทัพบก ยกลงมาแต่กรมพระราชบิด มาเฝ้ากราบ
 ทูลพระกรุณาในเนื้อความว่า เมื่อยกทัพลงมาขึ้น เขมรฆ่าพลกณะ ๕๐๐
 คน พลกณะ ๖๐๐ คน ยกกันมาสะกดทำอันตราย กลางวันบ้าง เข้า
 คืบถนกลางคืนบ้าง ได้รับกันเป็นลำดับมา เขมรร้องว่ามึงแตกทัพญวน
 ลงมาแล้วหรือ แดงกองทัพพระยาโกษา กองทัพเจ้าพระยาอนุรักษภร
 แดงกองทัพขุนหมื่นข้าหลวงกึ่งปวง ได้ไล่ต้อนบนฆ่าฟันเขมรล้มตาย
 เหล่าละ ๓๐ บ้าง เหล่าละ ๕๐ บ้าง เหล่าละ ๕๐ บ้าง ล้มตายเป็น
 อันมาก ฝ่ายเขมรก็อดสูยังกองทัพด้วยธนูหน้าไม้ ถูกไพร่ทหารใน
 กองทัพเจ้าพระยาอนุรักษภร ๖๐ เศษ ทัพพระยาโกษา ๒๐ เศษ
 แต่ละได้อันตรายล้มตายแต่เด็กคนหนึ่งหามได้นั้น จึงทรงพระกรุณา

(๑) บางทีจะหมายเอา ปะขาวและรูปชี

ตรัสแก่พระยาโกษาว่า เราคิดเห็นว่าเขมรนั้นมิได้แก่ตัวกล้าในสงคราม
เราจึงอดตได้ บัดนี้มาทำร้ายแก่ไพร่กองทัพนั้น เห็นว่าแผ่นดิน
กับพวกราชบริษัทยังมิสงบ จะได้ชีวิตมิได้ ตั้งให้พระยาโกษายกกองทัพ
ไปปราบเขมรเหล่าร้ายให้สงบจงได้ ครั้นพระยาโกษา เจ้าพระยา
อนุรักษภร รับผิดชอบแล้ว ไปจัดแจงถนัดยกไปปราบเขมรเหล่าร้าย
ตามรับสั่ง

อนึ่งเพลาทมิฬ เศษ ทรงแต่งกฎประกาศแก่ข้าทูลละออง ฯ ฝ่าย
ทหารพลเรือนไทยจีน ให้หลวงราชนิภูตเขียนในใจความว่า.....
ทางจะไปญวนนั้นขัดสน.....แต่ได้ มีศุภอักษรไปแก่ญวนแล้ว
ถ้าเป็นไมตรีคือแล้วกันแล้วไป ถ้าขัดข้องอยู่จึงจะยกกองทัพยกทัพเรือ
.....แต่ให้พระยาสมรราช พระยาโกษา อยู่ช่วยราชการ
พระองค์รามราชานเมืองกับพวกราชบริษัต์ กว่ำเขมรจะรบกวนตามสงบแล้ว
จึงให้กลับไป เมื่อจะกลับไปนั้น ให้กะเกณฑ์กันตั้งค่ายเป็นทอดไป
กว่าจะถึงกรุง อย่าให้เป็นเหตุการณ์อันตรายได้ ถ้าเป็นเหตุการณ์
อันตราย จะเอานายทัพนายกองเป็นโทษถึงตาย อนึ่งญวนเขมร
อ่อนแก่การสงคราม จะตั้งค่ายกตั้งแต่ ๓ ด้าน จะรบเรือกลดอยเรือ
ยิง เรือใหญ่ช่องบันยั้งนั้นจำเพาะแต่ปากบันนั้น จะยกย้ายมิได้ ถ้อย
รางวัลไม่รวดเร็วอย่างกับเรือรบกรุง ฯ ถ้าท้าวท้าวท้าวบุกรุกเข้าไป
ญวนกระโดดน้ำหนีไป ไต่เรือเครื่องลำตราดูเป็นหลายแห่งหลายตำบล
แต่กองทัพพระศรีพิพัฒน์กับญวน ญวนดอยเรือรบยิ่งแต่ไกล มิได้ยก
บุกรุก จึงได้ยกคน ๓๐ คน เรือ ๒ ลำ แลพระอุทัยธรรมมิได้ช่วยกัน

ลาดถอยหนีมาให้เสียราชการนั้น จะเอาตัวเป็นโทษตามโทษานุโทษ
 แค้นสืบไปเมื่อหน้า นายทัพนายกองทั้งปวงจะรบญวนนั้น ให้เข้า
 ไปเป็นกอง ๓๐ ลำบ้าง ๕ ลำบ้าง ให้ตัดเศ.....เข้าไปให้ชิดได้แคม
 ไต่ช้าง ถึงจะยิงปืนช่องปืนจำเพาะแต่ปากบอก จะยกท่ายชนมโด้ ก็
 จะฟันไป เสียทางปืนแล้วญวนก็จะโดดน้ำหนี จะได้ชัยชนะมา
 ทูลเกล้า ฯ เป็นความชอบนัก แลนายทัพนายกองจะรบด้วยเรือรบ
 ญวน ผู้ใดร้องร่อยอหย่อนอย่าให้เสียราชการสืบต่อไปให้นายทัพ
 ผู้ใหญ่ตักศิระเสียบ อย่าได้ดูเยี่ยงอย่างกัน อนึ่งพลรบ พลแจว
 ถ้าโดดน้ำหนีก็ ชนบกยกหนีไปก็ให้ตักศิระเสียบเหมือนกัน อนึ่ง
 พลแจวเรือ แจวย่อหย่อน.....ให้ตักศิระเสียบ ถ้านายเรือนาย
 ปลัดย่อหย่อน ..... แล้วให้เอาเนื้อความ กราบบังคับทูลพระกรุณา
 จะให้ตั้งพระราชอาชญาบุตรภรรยาโคตรญาติกาเป็นโทษตามบทพระ
 อัยการ.....ญวนคงค่ายรบเขาเรือรบเรือต่อ อย่าให้บุกรุกเข้าไป
 ให้ตั้งค่ายมั่นไว้ แล้วตัดทางวกหลังตีบุกรุกเข้าไป ถ้าพอจะเอาเรือ
 รบซ่อนไว้ได้ ก็ให้ซ่อนไว้ ให้แต่งกองออกต่อสู้ให้เสียกลแล้ว ก็ให้ตัด
 ท้ายคัตถ์ถางบุกรุกเข้าไป จึงจะได้ชัยชนะด้วยง่าย.... เชลยไว้จะเอา
 ออกรบกับโดดน้ำหนี พลรบจะเสียใจ ก็ให้เอาเชือกผูกเท้าไว้ จึง
 จะไม่.....ได้

วันพุธ เดือนอ้าย ชน ๑๒ ค่ำ เพลาเช้า ๒ โมง ข้าทูลละออง ฯ
 ฝ่ายทหารพลเรือน ได้เชลยไทยชาวกรุงเทพฯ นำเข้ามาทูลเกล้า ฯ
 ถวายให้ทอดพระเนตร ทรงพระกรุณาพระราชทานให้เงินชายหญิง
 คนละ ๑ บาท ให้คุ้มไว้ตามหมวดตามกอง

(๑)
 อนึ่งเพลาบ่าย ๓ โมงเศษ พระยายมราช พระยาตำแหน่งวิจิตร
 พระอนุชิตราชา พระเนาโชติ นายทัพนายกองทั้งปวง บอกมาแต่
 ว่า พว กุชชนคนค่าดา ๆ ได้เอาหนังสือบอกนกราบทูต พระกรุณา
 ในใจความนั้นว่า ยกกองทัพมาถล่มณวันจันทร์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๕
 ค่ำ ถึงบ้านปราสาทเอกใกล้เมืองปัตตของทางประมาณ ๑๕๐ เส้นเศษ
 คงค่ายมั่นลงแล้ว ณวันอาทิตย์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๖ ค่ำ แต่งให้
 พระหลวงขุนหมื่นท้าวท้าวท้าวทั้งปวง ๑๐๐๐ ม้าเศษ ยกเข้าตีเมือง
 ปัตตของดก้าง ได้รับกันแต่เพลาบ่ายโมงหนึ่งจนเพลาค่ำ เขมรยัง
 ครอบงำกันอยู่ ครั้นเพลาประมาณ ๒ ทุ่มมีเศษ พระอนุชิตราชา
 แลนายทัพนายกองทั้งปวง จึงแต่งคนให้ข้ามน้ำวกลงไปถึงเขมรแตก
 บ่าวพระอนุชิตราชา บ่าวพระวิเศษ ต้องบ้นตาย ๒ คน ถูกบ้วย
 ด่ามาก ๘ คน ถูกไม้เข้า ๓ คน จึงไปล่อดแถมจับเขมรได้ ให้การ
 ว่า ทพเรือยกมาถึงจันทร์แล้ว กองทัพเขมรตั้งอยู่บ้าน..... พระ
 เนาวโชติ พระวิเศษกองหน้า ได้รับศัทพเขมรแตกไป จึงยกมาตั้ง
 มั่นอยู่ณบ้านปลงกระบ.....

วันเสาร์ เดือน ๑๒ แรม ๒ ค่ำ ให้ไปล่อดแถมดูว่าเขมรตั้ง
 ค่ายอยู่ณด่านกระกา ๕ ค่าย.....
 .....ครั้นวันอาทิตย์ เดือน ๑๒ แรม ๓ ค่ำ ให้พระยาตำแหน่งวิจิตร
 ยกรับตรทพอยู่รักษาด่าน จึงยกไปตีค่ายด่านกระกา กองหลวง กอง
 หน้า กองเกียกกาย กองยกรับตรทพ กับนายทัพนายกองทั้งปวง
 ครอบงำกันกับเขมรแต่เพลาเช้า ๒ โมงจนเพลาบ่าย ๒ โมง เขมร

(๑) คือ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ออกค้นนอกค่ายประมาณ ๒๐๐๐ มีเค็ช จึงให้กองทัพออกรบตะลุมบอน
 ทัพแห่งเขมรตายประมาณ ๑๐๐ มีเค็ช เขมรแตก จับได้เป็น ๒๗
 คน เข้าค่ายได้ ๆ ปืนแถว ๕๐ บอก ..... ม้า ๕ ม้า แด
 เครื่องศาสตราวุธเป็นอันมาก ถูกปืนตาย พระวิเศษ ๑ บ่าวพระ
 เนาวโชติ ๑ (รวม) ๒ คน บัวยนั้น พระเนาวโชติถูกปล้นน้อง
 ซ้ายตลอด ๑ นายหมวด ๕ ไพร่ ๑๓ (รวม) ๑๖ คน แดด้บถาม
 เขมรให้การว่า พระยาสังฆโลกให้พระยาดรุณทรสังคราม พระยา
 ราชสังคราม เขมร ไปตั้งค่ายรบณบ้านตะพงปรัก ๒ ค่าย จึงให้
 (๑) ฟ้าทะละหะยกกองทัพมาตีเอาเมืองโพธิสัตว์ ให้นายเงินน้อง
 พระวิเศษ ทำราชการแทน พระวิเศษ กองหน้าต่อไป เตชะพระบรม
 โพธิ์สมภาร ปกเกล้า ๆ เขมรแตกหนีไป จึงตั้งค่ายอยู่พักข้างหา
 สะเบียงณเมืองโพธิสัตว์ ๓ วัน แต่งให้กองทัพอยู่ณเมืองโพธิสัตว์
 ๒๐๐ คน ให้ยกแยกชนทางเมืองตะครือ—ทางหนึ่ง เมืองขลุ่ยทางหนึ่ง
 เมืองถารองทางหนึ่ง เมืองบริบูรณ์ทางหนึ่ง เมือง.....ทางหนึ่ง
 เป็นคน ๑๐๐๐.....ครั้นวันพุธ เดือน ๑๒ แรม ๑๓
 ค่ำ ยกจากเมืองโพธิสัตว์ คัดตรงจะเข้าตีเมืองพุทไธเพชร ครั้นถึงบ้าน
 กำแพง จับเขมรได้ให้การว่า กองทัพหลวงได้เมืองพุทไธเพชรแล้ว
 จึงยกกลับมาตามเดิ ๆ พบพระองค์รามราชบอกว่าเดิ ๆ กลับไป
 เมืองพุทไธมาเดิแล้ว แต่เมืองพุทไธเพชรมัน ข้าวปลาดอาหารขัดสน
 เขมรกลัวกองทัพไทยนัก ๆ ข้าว ๆ ยกลงมาตั้งณเมืองโพธิสัตว์ เมือง
 บัดบอง ข้าวปลาดอาหารผู้คนค่อยมั่งคั่ง ให้ฟ้าทะละหะอยู่เกลียดล้อม
 .....จะได้ช่วยราชการไปกว่าจะสงบ

(๑) เมื่อเสร็จศึกเขมรแล้ว โปรด ฯ ให้ตั้งอยู่ในตำแหน่งฟ้าทะละหะต่อมา

ครั้นได้ทรงฟังในหนังสือบอกนั้นแล้ว จึงทรง ฯ ตรัสสั่งว่า
 พระตะทะหะ จะให้ยู่เกลี้ยกล่อมณเมืองโพธิ์สัตว์ เมืองบัตบอง ท้า
 ภาอาหารผู้คนมากทางซึ่งจะไปกรุง ฯ ตามกฎหมายซึ่งให้พระยาโกษา
 ถือนั้น แลให้พระราชทานดินประดิว ดิบก ตั้งให้พระยาโกษาเอา
 มาด้วยแล้ว แลซึ่งพระวิเศษภักษย์ถูกปืนตายในทรม มีความชอบอยู่
 แลเนื่องพระวิเศษได้ทำราชการมา ให้เป็นที่พระวิเศษทำราชการสืบ
 ไป ให้พระยายมราช พระยาค่าแห่งวิชิต ทำตามกฎหมายนั้นเกิด

อนึ่ง ให้มีหนังสือไปแจ้งพระองค์รามราชา ว่าได้ให้กองทัพ
 พระยายมราช พระยาโกษา อยู่ช่วยราชการพระองค์รามราชา ถ้า
 ราชการ กรุงกัมพูชาธิบดีตั้งบ แล้ว จึงให้กองทัพ พระยายมราช
 พระยาโกษา กลับเข้าไปกรุง ฯ แลพระราชทานข้าว ๓๐๐ เกวียน
 ดินประดิว ๕ หาบ ดิบก ๕ หาบ ไว้แก่พระองค์รามราชาดำหรับ
 ราชการ

อนึ่งฟ้าตะทะหะ ครั้นตั้งราชการแล้ว ให้คงที่เป็นฟ้าตะทะหะ
 ทำราชการด้วยพระองค์รามราชา ทะนุกบารุงแผ่นดินกรุงกัมพูชาธิบดี
 สืบไป

แล้วทรงพระกรุณาพระราชทานข้าวไว้สำหรับเมือง ให้พระองค์
 รามราชา ๓๐๐ เกวียน พระยาราชาศรี ๓๐๐ เกวียน ไว้เมือง
 พุทโธมาศ ถ้าพระองค์รามราชาขัดสน ก็ให้แต่งคนลงไปรับเอาต่อ
 พระยาราชาศรีเมืองปากน้ำพุทโธมาศ

วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ชน ๓ ค่ำ เพลาเช้า & โมงเศษ ทรง

พระกรุณาพระราชทานเงินคนละ ๓ บาท แก่ญวน เขมร เป็นอัน
มาก แล้วทรงปรายเงินในเมืองพุทไธมาศ

วันศุกร์ เดือนอ้าย ชน ๑๕ ค่ำ เพลาเช้า เด็ดจ ๑ ออกขุนนาง
ณพระตำหนักเมืองพุทไธมาศ ตรัสตั้งเจ้าพระยาธิบดีท้าว ณวัน
เดือนอ้าย แรม ๓ ค่ำ จะเด็ดยกกลับไปเมืองชนบุรี ให้ตั้งพิธีไปแต่
วันนี้ ให้เบนลมว่าลมตะวันออก กว่าจะเด็ดย ๑ กลับไปเมือง
ชนบุรี อย่าให้เป็นเหตุการณ์แก่พริยโยธาทั้งปวง

อนึ่งเพลาบ่ายแล้ว ๕ โมงเศษ พระยาราชาศรีศรี มาเฝ้ากราบ
ทูลพระกรุณาว่า กรมนำจ่ายข้าวให้ ๕๐ เกวียนเศษ ยังมีได้ครบ
๒๐๐ เกวียน ครั้นได้ทรงฟัง จึงตั้งให้หาพระยาพระราชพิภพมาเฝ้า
ตรัสถามว่าข้าวซึ่งพระราชทานไว้สำหรับเมืองกัมพูชา เมืองพุทไธมาศ
๒๐๐ เกวียน จ่ายไว้ครบแล้วหรือประการใด พระยาพระราชพิภพกราบ
ทูลพระกรุณาว่า ได้จ่ายให้ไปแล้ว ๕๐ เกวียนเศษ ยังเหลือข้าวอยู่
ณนางประมาณ ๒ เกวียน เมื่อข้าวมิครบ ๒๐๐ เกวียนฉะนี้ ข้าเฝ้า
ก็ถวายขานเสียหรือประการใด จึงกราบทูลพระกรุณาว่า จะได้ยก
ย้ายขานเสียหามได้ จึงตรัสว่าไม่เห็นความจริงด้วย เพลาฉะนี้ตรัส
ถามตัว ๆ กราบทูลว่า ควรจ่ายให้พระยาราชาศรีศรีไป ๓๐๐ เกวียน
แล้ว เพลาฉะนี้จะแล้วครบ ๒๐๐ เกวียน แล้วจ่ายไปแต่ ๕๐ เกวียน
มากกราบทูลว่า ๓๐๐ เกวียน ก็เห็นว่าควรพอกอยู่แล้ว จึงตรัสถาม
ข้าทูลละออง ๑ ผู้ใหญ่ผู้น้อย เพาะจะเป็นดั่งกษัตริย์ยานว่า เมื่อตรัส
ถามแล้วกราบทูลนั้น ผู้ใดได้ยินบ้าง เจ้าพระยาจักรี กราบทูล
พระกรุณาว่า เมื่อตรัสถามนั้น พระยาพระราชพิภพกราบทูลพระ ๑ ว่า

(๑) เรื่องพระยาพระราชพิภพ ที่กล่าวอ้างอยู่ในพระราชวิจารณ์จดหมายเหตุความทรง
จำของกรมหลวงนรินทร ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ หน้า ๓๓๘

ได้ดวงจำไปแก่พระยาราชาศรี ๑๐๐ เกวียนแล้ว ครั้นทรง
ครัดตามได้พระยานเบ็นถ้องแท่นแล้วณ ก็เห็นว่าพระยาประชานิธิ
เอาข้าวหลวง แล้วเอาแท่นจริงมากกราบทูลพระกรุณาเป็นสัจแล้วจะ
ไฉนได้ ข้าทูลละออง ฯ ผู้ใหญ่ผู้น้อยจะตบแต่งอย่างกันดัดไป จึง
สั่งให้เอาพระยาประชานิธิ หมั้นศรีทพโกษา หมั้นเทพโกษา เด่มียน
เซน & คนนั้น ไปตระเวนบกตระเวนเรือตามทำเนียม แล้วตัดศีรษะเสีย
อย่าให้ข้าราชการตบแต่งอย่างกันดัดไป (๓)

อนึ่งเพลาอำคำแล้ว ทรงพระอักษรสั่งให้นายเล่ห์อาวูร ให้
มหาดไทยหมายบอกข้าทูลละออง ฯ ฝ่ายทหารพลเรือนทเกิดวทหาร
ทั้งปวง ในใจคิดว่า จะเสด็จ ฯ กลับไปโดยทางชลมารคนี้ ให้
นายทัพนายกองเรือกำชับว่ากล่าวกัน ให้ไปเป็นหมวดเป็นกอง อย่า
ให้พลัดหมวดพลัดกอง มีราชการจะได้หากันสะดวก แต่ถนัดเป็น
เทศกาดมว่าพุดด้านข้างเรือ ถมตะวันออกพุดข้างเรือ ห้ามอย่าให้
ออกไปไกลฝั่ง ให้เลียบริมฝั่งไป ถ้าจะข้ามอ่าว ถมพุดข้างเรือนัก
คลื่นใหญ่จะไปมิได้ ให้หยุดอยู่กว่าคลื่นจะสงบราบก่อน จึงไปให้ได้
อ่าวอาศัย ถ้าเห็นว่าลมเปลาไปรังค ก็ให้ ไปทั้งกลางวันกลางคืน
อย่าให้หยุดอยู่ที่ใดทหนึ่ง แต่ให้นายทัพนายกองกำชับว่ากล่าวกัน อย่า

(๑) นี่เป็นแต่คำสั่งชั้นต้น เมื่อสั่งแล้วก็จำคนไทยไว้ก่อนจนกว่าจะมีพระบรมราช
โองการให้ประหารชีวิตเมื่อไรอีกครั้งหนึ่ง แต่คนไทยเหล่านั้นในที่สุดได้ รับพระมหากรุณา
ธิคุณไม่ต้องถูประหารชีวิต ดูหน้า ๓๕ ต่อไป

ให้เป็นเหตุการณ์แต่สิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ อนึ่งลูกเรื่อนั้นให้ครูโคมนายเรือ
เป็นสำคัญ ให้ไปเป็นหมวดเป็นกองกันตามรับสั่ง

วันเสาร์ เดือนอ้าย ชน ๑๕ ค่ำ เพลาเช้า เล็ดจ.ฯ ทรงม้าพระที่
หนึ่งไปบำเพ็ญการกุศลวัดญวน ให้ตั้งขการขรรวมการนิมนต์พระสงฆ์
ไทย จีน ญวน เป็นอันมาก มาพร้อมกันณวัดญวนแล้วสดุดพระพุท
มณต์ตามภาษา ครั้นจบแล้วถวายไทยทานพระสงฆ์ไทย เงินองค์ละ
๓ บาท แพรองค์ละ ๑ บาท พระสงฆ์ญวน พระสงฆ์จีน เงินเดิมองค์
ละ ๓ บาท ด้ามเนรองค์ละ ๑ บาท แล้วตรัสประภาษให้ โอวาทพระ
สงฆ์ญวนโดยภาษาญวน พระสงฆ์จีนโดยภาษาจีน ในพระราช
อธิบายว่า ให้ตั้งอยู่ในพระวินัยตั้งวรศีล อย่าให้เล็ดเพเมณต์ข้อดีกา
ด้ามเนร คฤหิณี ถ้ามิได้ตั้งอยู่ในวินัยบัญญัติดังนี้ จะให้ตัดศีรษะ
เสีย ครั้นให้โอวาทแล้ว เล็ดจ.ฯ ออกจากพระวิหาร ยาจกฉวนพิก
จีนญวน มารับพระราชทานเป็นอันมากนักหนา จึงพระราชทานเงิน
เดิมมอคนละ ๑ บาท แจกด้วยพระหัตถ์ (๕)

วันเสาร์ เดือนอ้าย ชน ๑๕ ค่ำ เพลาบ่าย ๓ โมงเศษ ให้หา
(๕) พระยาปราชสีพซึ่งอยู่ในเวรจำเข้ามาเฝ้า จึงตรัสว่า ถ้าจะใช้ข้าว
ตงให้ครบพันได้ มีผู้รับรองเป็นมั่นคงแล้ว โทษถึงตายให้ยกไว้ จะ
เอาตัวไปลงพระราชอาชญาเขมย ๓ ยกณกรุง ฯ ถ้ามิได้จะตัดศีรษะ

(๑) สัตยญาณไฟ

(๒) ต้นจบบเป็นสังกริ

(๓) ต้นจบบเป็นไชยทาน

(๔) ดูประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๕ หน้า ๔๘ และ ๕๑, ดูกฎหมายฉบับตราสามดวง
ว่าด้วยพระราชกำหนดใหม่ บทที่ ๑

(๕) ดูประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๕ หน้า ๕๒ เรื่องหลวงอินทรเทพ

เดี๋ยว พระยาประชาราชฯ จึงให้พระยาสุรเสนา หมื่นศรี พระวิจิตรณรงค์
หลวงพรหมนิบาต หลวงอินทรเทพ รับตัวต่อเจ้าพระยาจักรี

วันอาทิตย์ เดือนอ้าย แรม ๓ ค่ำ เพลาบ่าย ๓ โมงเศษ พระยา
พิษณุโลก เจ้าเมืองเขมรเกษม พระยาโยธาภักดี เจ้าเมืองมะริด
พระยาราชโยธาธิบดี เจ้าเมืองนครบุรี เจ้าพระยาจักรีพามาเฝ้า ทรง
พระกรุณาพระราชทานเสื้อผ้าคนละตัวรับ พระราชทานปืนใหญ่ ๒
บอก ให้พระยาพิษณุโลกรักษาค่ายปากน้ำโพรงกระดัง ฝากไปพระ
องค์ราม บินใหญ่ ๕ บอก อนึ่งเจ้าพระยาจักรีให้มีหนังสือไปถึง
พระองค์รามราชา ใจความว่า ทรงพระกรุณาพระราชทานปืนใหญ่
ไว้สำหรับเมือง ๕ บอก แลเมืองซึ่งชนแกกมพชาธิบดี อย่าเพื่อ
ให้เรียกด้วยไรก่อน ด้วยว่ากองทัพมาย้าย ผู้คนยังขัดสนอยู่ แลให้
โอบอุ้มเกลี้ยกล่อมเอาไว้ใช้โดยไมตรี อย่าให้เสียน้ำใจได้ แล
ให้พระองค์รามราชาตีบดหนทางซึ่งจะไปเมืองอนากก, เมืองตูกหนาย,
เมือง..... (ต้นฉบับลบ) ให้สรรพได้

วันจันทร์ เดือนอ้าย แรม ๒ ค่ำ เพลาเช้า เล็ดจอกออกเสนาบดี
ผู้ใหญ่ผู้น้อย จึงตรัสตั้งเจ้าพระยาจักรีให้กฎหมายไว้ ใจความว่า
พระยาพิชัยไศศวรรย์ พระศรีราชเดโช พระท้ายน้ำ มหาดเล็ก เป็น
กองหน้า มิได้ตีเมืองพุทไธมาศให้แตกหามิได้ ให้รอนถึงทัพหลวง
ทรงพระดำริให้ตีเมืองพุทไธมาศได้ แลพระยาพิชัยไศศวรรย์ พระ
ศรีราชเดโช พระท้ายน้ำ กองมหาดเล็ก ก็มิได้บดพระราชวง ซึ่ง

(๑) หมายเอาจนพระยาราชเสนาบดี ดูเหมือนจะยกเมืองพุทไธมาศเป็นชั้นเมือง
พระยาสามนตราช

จะได้^๘เป็นหลวงหามิได้ แต่เข้าเก็บ^๘เป็นอาณานิคม^๘กระไรกันแล้ว
ทุบต้อยตื้นพื้นสิ่งของเสีย^๘เป็นอันมาก ทรงพระกรุณาจะเอาตัวเป็นโทษ
ให้ก่อกำเริบโดยยาว ๑๐ ศอก โดยสูง ..... ให้แล้วแต่ใน ๒
เดือน ถ้ามิแล้วจะตัดศีรษะเสีย

อนึ่งเพลาเช้าของคำแล้วทุ่มเศษ พระองค์รามราชาบอกหนังสือ
มาถึง ฯ พ ฯ ณศาลา ฯ เขาหนังสือบอกกราบทูลพระ ฯ ใจความ
ว่า พระองค์อุทัย เจ้าเสด็จ หนีไปแคว้นเมืองฉนวน ฯ ไม่ให้เข้าไป
จึงยกทัพกลับมา พระองค์รามราชาให้ทหารไปเกลี้ยกล่อม พบกองทัพ
พระองค์อุทัย ด้รบกัน กองทัพพระองค์อุทัยแตกไป แต่ขัดสนด้วย
ปืน จะขอปืนคาบศิลาซึ่งเบิกไปสำหรับทัพ ๓๐ บอก จะขอใหม่ ๗๐
เป็น ๑๐๐ บอก จะได้เป็นกำลังราชการไป

ครั้นได้ทรงฟังหนังสือบอกนั้นแล้ว จึงสั่งเจ้าพระยาจักรี ให้พระ
ราชทานปืนคาบศิลา ๑๐๐ บอก ตามหนังสือบอก จึงสั่งให้จัดปืนคาบ
ชุด ๑๒ บอก พระราชทานไปเป็น ๑๑๒ บอก แล้วทรงพระอักษร
ให้เจ้าพระยาจักรี บอกไปถึงพระองค์รามราชา ใจความว่าปืนใหญ่
๕ บอกฝากพระยาพิษณุโลก^๙ขึ้นไปถึงพระองค์รามราชา แต่พระราช
ทานปืนใหญ่ให้พระยาพิษณุโลก ๒ ลำสำหรับรักษาค่ายปากน้ำโพรง
กระดัง ถ้าเข้าไปให้พระองค์รามราชาแต่งคนลงมารับเอาต่อพระยา
พิษณุโลก อนึ่งตึก ๕๐ หาบ ดินประสี ๕๐ หาบ ฝาก^(๑)โกษาไป
พระราชทานพระองค์รามราชา ถ้าขัดสนด้วยลูกกระสุนดินประสี

(๑) พระยาโกษา นอกราชการ ที่โปรดให้ไปอยู่ช่วยราชการกรุงกับพญา

ทรงพระกรุณาพระราชทานพระยาราชาเศรษฐีไว้เป็นอันมาก ให้
 พระองค์รามแต่งคนมายืมเอาต่อพระยาราชาเศรษฐี หนึ่งข้าวเปลือก
 ๗๐ เกวียน มอบพระยาราชาเศรษฐีไว้ ถ้าพระองค์รามขัดสนด้วย
 อาหาร ก็ให้แต่งคน แต่งเกวียนลงไปรับเอาต่อพระยาราชาเศรษฐี
 แลจะเสด็จอยู่ชานภูมิได้ ด้วยเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิราชเจ้าหลวง
 มชอ ผู้รักษา บอกหนังสือถึงคน ข้าว ดาว ระบุว่า พระมา หน้า
 ด้านมา พระมาเสียเก้ห่อแล้ว แะพระมาแตกคนมาหน้าด้าน จะเสด็จฯ
 พระดำเนินลงยังกรุง ฯ แต่งกองทัพขนไปจัดแจงเมืองเขียงใหม่ เมือง
 มตะ เมืองหงสา

ณวันอังคาร เดือนอ้าย แรม ๓ ค่ำ ยกโยธาทัพหลวงจากเมือง
 พุทโธมาศกลับคืนพระนคร เสด็จฯ โดยทางชลมารคมาในท้องทะเล
 หลวง เสด็จด้วยบุญญาบารมีปกแผ่เชื้อไปแก่โยธาทหารทั้งปวงมา
 เบนัดชดบาย หาอันตรายมิได้ เสด็จฯ มา ๓๓ เวล วันจันทร์
 เดือนอ้าย แรม ๓๓ ค่ำ เพลา..... ถึงเมืองธนบุรี

วันจันทร์ เดือน ๕ ค่ำ ปีเถาะตรีศก พระราชทานญวน
 ข้างในให้แก่เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิราช เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยา
 มหาเสนา เจ้าพระยามหาสมบัติ เจ้าพระยามหามนเทียร ให้โอรส
 นำไปพระราชทานถึงเรือน

(๑) ข้าหลวงรักษาราชการ ต่อมาเป็นอัครมหาเสนาธิบดี

(๒) ดูประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๕ หน้า ๔๘ และ ๔๙ เรื่องพระยาวิเชียรปราการและ
 พระยาภาวดีละดาชนัตตานารี

(๓) เจ้าพระยาจักรี (หมุด)

วันเสาร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีเถาะตรีศก เพศเข้า ๒ โมง
 เคียง หลวงราช จัน ซึ่งอยู่ช่วยราชการพระยาราชแครงขึ้นเมือง
 ปากน้ำพุทไธมาศ ถือนั่งลือบอกข้อราชการเมืองกัมพูชาธิบดี แด
 (๑)
 หนังสือบอกเมืองพุทไธมาศ แด่ศุภอักษรพระยาราชแครงขึ้น ญวน
 แด่คุณศุภพระยาจันทบุรี ซึ่งเป็นกบฏ ดังเข้ามากับบุตรหญิงคนหนึ่ง
 พระยาศุภโกษาได้เอาหนังสือบอกแด่ศุภอักษรนั้น กราบบังคมทูล
 พระกรุณา ครั้นทรงฟังหนังสือบอกนั้นแล้ว จึงตรัสให้หาลูกขุน
 (คือ) พระศรีพิเชษฐ ขุนหลวงพระไกรศรี พระเกษม แด่ผู้มชอ
 (คือ) เจ้าจ้อย ๑ หลวงดั่งขด ๑ พระยาจันทบุรี ๑ จันบนแสง ๑
 ขุน..... ๑ (รวม) ๕ เข้ามาเฝ้าพร้อมกัน จึงตรัสตั้งให้ลูกขุน
 ปรีกษาโทษผู้มชอ ๕ คน ลูกขุนเอาคำปรีกษากราบบังคมทูลพระ
 กรุณา ใจความให้ประหารชีวิตสิ้นทั้งโคตร โดยบทพระอัยการ จึง
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ดังให้ออกไปปรีกษากันก่อน ว่าอย่างไรที่
 รอดจากความตายนั้น ให้..... ถ้าผู้ใดคิดได้อย่างไร ก็ให้ทำ
 ฎีกาทูลเกล้าฯ ถวาย ถ้าเห็นชอบด้วย จะพระราชทานชีวิตให้ทำ
 ราชการแก่ดลต่อไป ถ้าไม่เห็นชอบด้วย ก็ตามโทษานุโทษ โดย
 ลูกขุนปรีกษา

(๑) หนังสือของเจ้าเมืองพุทไธมาศเรียกศุภอักษร

(๒) พระยาจันทบุรี ที่คบกับขุนราม หมั้นส้อง ไม่ยอมรวมกำลังเข้ากับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อแรกจะก่อกบฏ ดูประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๕ หน้า ๑๘

รายการกองทัพนํ้า ทกถ้าวมาแล้วในหน้า ๙

วันจันทร์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีเถาะตรีศก (พ.ศ. ๒๓๓๕)
 ทพหน้ายกจากพุทไธมาศไปตีกรุงกัมพูชาธิบดี ทรงพระกรุณา พระ
 ราชทานเรือพระที่นั่งรอง ลำ ๑ ให้เป็นเกียรติยศ กองเจ้าพระยา
 จักรี นาย ๒๑ ไพร่ ๖๖๘ (รวม) ๖๘๙ คน เรือรบ ๒๐ ลำ
 ด้รวพด้วยปืนหน้าเรือ ปืนรายแคม เครื่องศาสตราวุธทั้งปวง กอง
 พระยาโกษา นาย ๖๗ ไพร่ ๕๗๕ (รวม) ๖๔๒ คน เรือรบ ๕๐
 ลำ กองพระมหาเทพ นาย ๕๖ ไพร่ ๓๕๗ (รวม) ๔๐๓ คน
 เรือรบ ๑๒ ลำ กองจมนไวยวรนาถ นาย ๙ ไพร่ ๒๖๓ (รวม)
 ๒๗๒ เรือรบ ๖ ลำ กององค์รามราชา นาย ๓ ไพร่ ๒๘๘ (รวม)
 ๓๐๐ เรือรบ ๘ ลำ ทง ๕ กอง นาย ๑๕๕ ไพร่ ๓๑๖๓ (รวม)
 ๓๓๐๗ คน เรือรบ ๘๗ ลำ ด้รวพด้วยปืนหน้าเรือ ปืนรายแคม เครื่อง
 ศาสตราวุธทั้งปวง ครั้นยกไปถึงปากน้ำโพรงกระตัง พบเรือประเจียง
 ญวน ๓ ลำ ด้รวกัน หลวงราชเด่นยิงปืนใหญ่ ดินชะนวนตกถลง
 คัดลกบ่คั่นลกหลวงราชเด่นตาย แดญวนหนักแตก โตดน้ำหนีไป
 บ้าง ถูกปืนตายบ้าง จับตัวได้พันเดียวบ้าง

รายนามเจ้านายและขุนนางในกองทัพลวง

ณเมืองพุทไธมาศ

เจ้านคร (คือเจ้านครคีรีธรรมราช)

เจ้าอนุรุธเทวา

เจ้าเพชรบุรี
 พระยาราชเศรษฐี
 พระยาพิชัยโชควรยศ
 พระยาทิพโกษา
 พระยาพิชัยรัตนฤทธิ
 พระยาจันทบูร (ใหม่)
 พระยาประจักษ์
 พระยาอภัยวงศ์
 พระยาศรีเสนา
 พระราชสมบัติ
 พระสุนทรโวหาร
 พระเทพอรชุน
 พระสุธรรมมาจารย์
 พระญาณประสิทธิ์
 พระสารธรรม
 จมนตร์เพชฌัญญ์
 จมนครเสารักษ์
 จมนเสมอจราช
 หลวงราชนิฤต
 หลวงอินทรีบาท

(รายนามตามที่จดไว้นี้ เข้าใจว่าไม่ใช่ทั้งหมด เช่น เจ้าพระยา
 สตรีประสิทธิ์ ก็ไม่ได้กล่าวไว้ด้วย)

จุลยฺหการวงศ์ ความเรียง (ตอนต้น)

๑ ขำขออภิวันท์ พระคุณอนันต์อันประเสริฐ ยิ่งถ้าเกิดรัตนตรัย พระคุณอันยิ่งใหญ่ยิ่งทั้งสาม อันทั้งสามบริสุทธิ คือคุณพระพุทธชินมาร คุณพระธรรมดาร์ณพางค์ คุณพระสังฆะอริยวงศ์ ชินาคัพ ขำน้อยนอบนบพระคุณทั้งสาม ด้วยจิตรงามกุศลเจตนา ขอให้บิฑาอุปัทวะอันตราย ด้รพด้งอันร้ายจงด้ญ์ดับ ด้วยอาณภาพแห่งขำปรีะณาม แก่ข่มขุมด้มแห่งแก้ว ด้มฤทธิแล้วจะด้รชก ในบุพบัณญจกทั้งห้า จะแต่งปกรณาพระคัมภีร์ มีนามคคิตตามประด้งค์ ชื่อจุลยฺหการวงศ์อันปรากฏ ในชนบทสยามประเทศ แต่ว่าได้เหตุเรื่องราวไป ถึงเขมบัฏฐานไว้ตามควร แต่เหล่าจวันด้กฤชชาติ ได้ด้วยราชย์สืบมา ในกรุงการาประเทศไทย ตามที่ด้งเกิดไว้ได้ด้งมา ในบุราณกาลโดยย่อ ที่ยังเหลือหลอมมีมาก ในบุรพาควิตถาร เรื่องนิทานพระร่วง เห็นจะขำหนึ่งเนินนาน จะกถาว์นิทานอื่นมาก มีหลายหลายไปเบื่องหน้า ขำขอขมาอภัย ด้วยจิตตั้งใจเป็นปุณฺชน ซึ่งจะนิพนธ์ขาดเหลือ ผิดพล้งเผือดด้มหล้ง จะไม่ตรงตามนิทาน เพราะบัญญัติญาณยังเยาว์ ด้วยนิทานเก่าถ่วงด้บ ที่ได้ด้งคัมภีร์จึ่งว่ากล่าว ได้แต่พอเป็นราวด้งรู้ นักปราชญ์ผู้รู้แท้ ถ้าเห็นไม่แน่ช่วยแก้ไข คคิตแปลงให้ชอบด้วยเถิด

๑ โถกนาโถ อันว่าด้มเตจพระพุทธเจ้า อันเป็นทพงแก่ด้งด้ว โถก

ในไตรภพ เมื่อแรกได้ตรัสรู้ ซึ่งพระสัพพัญญุตญาณใหม่นั้น พระองค์
 ได้ตั้งจิตหาการนั่งเหนือพระรัตนบัลลังก์แก้ววิเชียรในคองไม้พระศรี
 มหาโพธิ์ ใต้โคนโพธิ์ เมื่อทอดพระญาณจักษุไปแลดูที่ตั้งพระพุท
 ศำสนา ในมัชฌิมประเทศแถบปัจฉิมประเทศ เห็นแล้วซึ่งที่ตั้งพระ
 ศำสนานี้โดยกาลบริเฉท ด้วยพระสัพพัญญุตญาณว่าดังนี้ ทถ
 พระพุทศำสนาแห่ง พระตถาคต จะตั้ง ในมัชฌิมประเทศมี เมือง
 พาราณสีเป็นอาทิ จะได้ตำแหน่งพระธรรมเป็นอันมากในชมพูทวีป ใน
 มัชฌิมประเทศนั้นนักเป็นอันมาก มีเกาะถึงเก้าเป็นอาทิ ครั้นพระองค์
 กระทำดังนี้หาฐานแจ้งนั้นแล้ว ได้ตั้งไปยั้งอยู่ในที่พระมหาศาล
 ๗ วัน ๗ ที่ เป็น ๗ แห่ง แล้วได้ตั้งไปสู่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ดัน
 หนทาง ๓๘ โยชน์ ครั้นได้เทศนา พระธรรมจักษุกับปวตตนลัตถ์ โปรด
 พระปัญจวัคคีย์ภิกษุทั้งห้าให้สำเร็จพระอรหัตต์ กับทรงแสดงเทศนา
 มนุษยชนด้วยเส้นโกฏฐิ แล้วทรงพระกรุณาโปรดส่งไปซึ่งพระอรหันต์
 ทั้งหลายในนานาประเทศ เหตุว่าจะให้ตั้งพระพุทศำสนา จะได้ โปรด
 เทศตามนุษย์จะได้ พระอริยมรรคอริยผล สัมเด็จพระกตพตได้ไป
 โปรดเวไนยสัตว์ อนิจจาว่าได้ พระองค์ได้ตั้งอยู่ในนานาประเทศ
 คือพระเชตุพนแถบพุดันมหาวิหาร ใกล้เมืองสาวัตถีแถมเมืองราชคฤห์
 เป็นอาทิ ตำแหน่งพระธรรมเทศนาโปรดหมู่เวไนยสัตว์ ได้พระอริยมรรค
 อริยผลพันทุกขะจะนับจะคณนามิได้ ตามพุททกิจ พุทธวิสัย พุทธประเพณี
 อลัดคิยาโยโก คราบเท่าพระชนมายุได้ ๘๐ ทศ แต่แรกได้ตรัสมาได้
 ๕๕ พระวัสส์ได้ ตั้งใจไปสู่เมืองโกสินาราราชธานีในวันจะนิพพานนี้

เสด็จบรรทมเหนือพระแท่นที่หว่างคันทรงทงคู่ จึงทรงพระอาวชันนาการ
 แจ้งว่า มนุษย์จะได้ไปอยู่ในเกาะลังกา พระพุทธศาสดาจะปรากฏขึ้น
 ในเกาะลังกานั่น เมื่อพระศกาศคณิพพานแล้ว & เดือน พระมหา
 กัสสปเถระกับพระอรหันต์ ๕๐๐ พระองค์จะกระทำมหาปฐมุตตคายนาน
 เมืองราชคฤห์ แต่ปีนั้นล่วงไป ๑๐๐ ปี พระยสเถระ พระเวสส
 เถระ กับพระอรหันต์ ๗๐๐ พระองค์ จะกระทำตฤติยุตตคายนานเมือง
 ไพศาลี แต่ปีนั้นล่วงไปอีก ๑๑๘ ปี พระโมคคัลลิตตฤติยเถระ กับ
 พระอรหันต์ ๑๐๐๐ พระองค์ จะกระทำตฤติยุตตคายนานเมืองปาดลิตตฤ
 ตโตปรี แต่นั้นไป พระโมคคัลลิตตฤติยเถระ จะส่งพระอรหันต์ ไปใน
 นานาประเทศ ให้ตั้งพระพุทธศาสดาโปรกตัตถ์ ให้ได้มรรคผล พระ
 มหินทรเถระ กับพระอรหันต์ ๕ พระองค์ ไปตั้งเกาะลังกาทวีป ตั้งพระ
 พุทธศาสดาแล้วจะท้าวจุตตถ์คายนาน กับพระอรหันต์ ๑๐๐๐ พระองค์
 ในเกาะลังกาทวีป เมื่อพระพุทธศาสดาล่วงไปได้ ๕๐๐ ปี พระอรหันต์
 ทั้งหลายจะเขียนพระไตรปิฎกลงในใบลาน อนึ่งทรงพระอาวชันนาการ
 แจ้งว่า สัมเด็จพระพุทธเจ้าที่มีพระชนมายุยืนนาน นิพพานแล้ว มี
 บรมธาตุเป็นแท่งประจุแท่งทองพระองค์เดียวใหญ่ยาว ๓-๔ ศอก
 กับ บดินพระชนมายุพระศกาศคณิน้อย จะได้พระศาสดา ๕๐๐๐ ปี จะ
 อธิษฐานพระบรมธาตุให้เล็กเป็นหลายพระองค์มากกว่าแสน จะได้
 เรี่ยรายไปอยู่ในนานาประเทศ เทวดามนุษย์จะได้สักการบูชาเลื่อม
 ไล่นิพพานศาสดา เป็นทางพระอริยมรรคอริยผล ครั้นสัมเด็จพระ
 พระทศพลแจ้งเหตุแห่งพระพุทธกิจฉะฉานแล้ว จึงให้โอวาทานุศาสน์

ตั้งสอน พระดังษ์แดเทวนิกกร มนุษย์ เป็น ที่ ดุด ^{ผู้} พระพุทธทวณะว่า
 อามนุชยามิ โว ภิกขเว ฯลฯ สมฺปทาเทถาคิ ฉะนเถว เตตฺถเจ้าสุ
 ปรีณิพพานด้วยนิพพานธาตุ ว่ามาทั้งนี้โดยตั้งเขปถา ที่พิศดารวิถการ
 นัน้อยในพระมหาปรีณิพพานสูตรนั้นแล พระคัมภีร์มหาวงศ์เป็นอาทิ
 พระคัมภีร์อื่น ๆ ก็มีแต่

อดีตเต กิร ดังได้ยินมาในอดีตกาล พระพุทธศักราชคำณาล่วงแล้ว
 ได้ ๑๗๖๗ ปี เป็นจุลศักราชได้ ๕๗๖ ปีเท่านั้น แล เอโก ราชา ยัง
 มีพระยาองค์หนึ่ง ชื่อธิรมมาโลโก นาม ทรงพระนามชื่อพระเจ้า
 ศรีธรรมมาโลกราช เวลวิฐฐโคตโต เป็น ^{ผู้} เชื้อวงศ์วิฐฐโคตรฤาษีชาติ
 ได้เสวยราชย์อยู่ใน เมือง สุโขทัย มีบุญญาธิการ ยศศักดิ์ บริวาร
 เตชานุภาพมาก ปราศจากปัจเจกามิตรด้วยบุญฤทธิ์แห่งพระองค์ ทรง
 พระราชศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา บำเพ็ญพระราชกุศลคิดคำน
 เป็นอาทิ กอบด้วยเมตตาพรหมวิหารญาณสุขจิวิต แก่มหาชน แลทำว
 พระยาในนานาประเทศ มีได้ เบียดเบียน บ้านเมือง ^{อื่น} ๆ รักษา
 สมณพราหมณาพหุสาชน มีเสนาบดี เป็นอาทิ ให้อยู่เย็น เป็นสุขโดย
 ทศพิธราชธรรม ยังมหาชนทั้งหลายให้กระทำกองการกุศล มีรักษาคิด
 แลให้ทานเป็นต้น เสวยราชสมบัติอยู่เป็นเกษมสุขในเมืองสุโขทัย อยู่
 มาวันหนึ่ง พระเจ้าศรีธรรมมาโลกราช พระองค์บรรทมเหนือแท่นทอง
 เป็นศิริไสยาสน์ ในพระราชเรือนหลวง เพศราตรีภาคมีขนิมยามทรง
 พระอาวัชนาการซึ่งพระอุโบสถศักดิ์ เห็นพระอาณิสังข์มีมากยิ่งนัก มี
 พระทัยปรารถนาจะ รักษา พระอุโบสถศักดิ์ จึง ทรง พระดำริว่า

อาตมาภาพจะระคนปนอยู่ด้วยสตรีภาพมาตุคามอันมีรูปอันงาม จะ
 รักษาพระอุโบสถศักดิ์ในพระราชฐาน เห็นดังนี้จะไม่บริสุทธิกอบ
 ด้วยโทษไม่สมควร ถ้าอาตมาภาพไปดูภูเขาล่องรักษาพระอุโบสถศักดิ์
 ในที่ดังตวิเวก ปราศจากสตรีภาพมาตุคาม คิณนี้ จะบริสุทธิมีพระ
 อาณัติมาก ครั้นทรงพระดำริแล้ว ในวันรุ่งขึ้นเข้าจึงดำรัสสั่งให้
 หาราชการทั้งหลายมีเดนมัคเป็นประธาน แลพระสนมในทั้งหลาย
 มีพระอัครมเหสีเป็นอาทิมาเฝ้าแล้ว ดำรัสสั่งว่า โภณฑา คุณรท่าน
 ทั้งหลาย เรานี้จะไปรักษาอุโบสถศักดิ์อยู่ภูเขาล่อง ท่านทั้งปวงจง
 ช่วยกันรักษาขอบเขตเดมบ้านเมืองพระราชวังเราจงดี อย่าให้มีภัย
 อันตราย ท่านทั้งหลาย อย่าได้ ประมาทใน ๗ วัน กว่าเราจะกลับมา
 สัมเด็จพระบรมราชาธิราชผู้ยิ่งใหญ่เสด็จกลับ ด้วยเสนามาตย์จุฑงค์
 เป็นบริวาร ทรงยานพาหนะพระที่นั่งพร้อมด้วยสุริยาหน้าหลัง พ้อง
 กลองแตรสังฆกรรฆนัตร ออของคอง แอ่ดล่่วงได้ว ทนงไชยาบ
 นัตรแดงปลาบจามรี ให้ นิมิตพระดังชำระอาคะไปเป็นหลายพระองค์
 ครั้นถึงเชิงเขาล่องทกำบังเงอมคหาคีลาตยสะอาตมาทตแล้ว ให้
 คนทั้งหลาย กลับคนมาเมือง จึงสมาทานพระอุโบสถศักดิ์ในสำนักแห่ง
 พระดังแล้ว ก็ส่งพระดังกลับคืนไป เอาไว้แต่ราชบุรุษ ๕ คนเป็น
 เพื่อน พระองค์ก็รักษาพระอุโบสถศักดิ์ ด้วยจิตรอันสุจริตอยู่ในสถาน
 ๒๒
 ทน

ได้ ราชฯ สัมเด็จพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช เมื่อรักษาพระอุโบสถ
 ศักดิ์ในทนน ๗ วันบ้าง ๕ วันบ้าง ๓ วันบ้าง จึงกลับไปว่าราชกิจใน

พระนคร ๗ วันบ้าง ๕ วันบ้าง ๓ วันบ้าง แล้วกลับไปรักษาพระ
อุโบสถศีลหนึ่ง ๆ ในที่นั้นเป็นหลายครั้ง เป็นเหตุจะได้ตั้งवादด้วย
นางนาค ด้วยอุปนิสัยแห่งกุศลบุญได้กระทำมาด้วยกันแต่ก่อน อนึ่ง
เป็นเหตุจะได้พระราชบุตร อันมีมหิทธิฤทธิ์เดชาานุภาพบุญการมาก
อนึ่งเป็นเหตุแห่งกุศลวิบากแก่ทุกคนทั้งสามนั้น จะให้บังเกิดปรากฏเป็น
อัศจรรย์ประหลาดโลกอันควรแก่การนิน

อยู่มาวันหนึ่ง สมเด็จพระเจ้าสุโฆทัยมีพระทัยปรารถนาจะเสด็จไป
ประพาสใน เขมรมหาบรรพต ทอดพระเนตร ชมฉนวนรุกขชาติ พุกษา
คณานกนิกรมฤคสัตว์จุฑาทวิบาท แลทั้งแถวธารธารน้ำไหล ใน
ซอกห้วยเหวคูหาคีดาคาษ รุกขชาติน้อยใหญ่ในประเทศนั้น ครั้น
เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตร แลไปแต่ข้างโน้นข้างนี้ จึงได้
เห็นซึ่งนางนาคนิมิตตวเป็นงูเล็ก ยืนคืบด้วยราคะจิตตั้งवादกับด้วยดิน
รตรองซึ่งกายอันเกยวพณกันอยู่ในที่นั้น พระองค์จึงพิจารณาดู เห็น
งูตัวเมยบนรูปรูปงามประหลาดคอแดงหงอนแดง จึงแจ้งว่านทรอยเป็น
นางนาคตระกูลสูง จึงทรงพระดำริว่านางงูนี้ รูปงามเป็น ตระกูลนาค
อันสูงศักดิ์ มิควรที่จะมารักตั้งवादกับด้วยดินตระกูลต่ำ ครั้นทรง
พระราชดำริแล้ว เอาไม้เท้าเข้าเขยตัวคืบให้หงต้งออกจากรู
ต่างตัวต่างไป นางนาคนั้นมีความตะอาวยโกรธซึ่งพระยานั้น จึงคิดว่า
ภควรจะฆ่าเสียซึ่งพระยานี้ ก็ให้บังเกิดโกรธตกลใจตั้งवादด้วยบุญญาภาพ
ศีลแห่งพระยานั้น มิอาจจะกระทำร้ายได้ ก็ปลาด่านการ อันตรธาน
ถลบก้นไปสู่ปากพิภพแห่งตน เข้าไปสู่ด่านกัแห่งพระราชบิดามารดา นิ่ง

ในทศวรรแล้วหมัดการไหว้พระราชบิดามารดา โรทนต์ แกล้งกระทำ
 มารยาร้องให้ด้วยความโกรธนั้น จึงกล่าวโทษได้ความแก่พระยา
 สุโขทัยว่า เสด็จข้าแต่พระราชบิดา ข้าพเจ้าอาดาพระองค์ขึ้นไป
 รักษาอุโบสถศีลในถิ่นมนุษย์ เทวชมประเทศหาที่สบายทุกเขาหลวง
 โกลดเมืองสุโขทัย ประเทศนั้น ประดับไปด้วย รุกขชาติดาดาษ
 เครือวัลย์ ภูเขานนมคูลาถาห้วยเหว ชะเงอมผาคีลาดาดดาษดาดด้วย
 กนุทรา ทรอกทรงถ้องแถวธารธาราน้ำไหล ป่าไม้ระหงโรฐานเป็น
 ส่นกุดบายใจ ข้าพเจ้าอาศัยอยู่ในที่นั้น ได้เห็นพระยาสุโขทัยเที่ยวมา
 ที่ประเทศนั้น ข้าพเจ้าไม่ทันหลบหลีก พระยานนโกรธจึงตีข้าพเจ้าด้วย
 กระบองอันใหญ่ ข้าพเจ้าเจ็บปวดเป็นสาหัสแทบบรรดาตาย ข้าพเจ้า
 ตกใจกลัวยิ่งนักมิอาจทำอันตรายแก่พระยานนได้ ข้าพเจ้าจึงหนีลงมา
 อยู่ด่านกแห่งพระองค์นี้ พระยานนกระทำหิบัติได้ความอัปยศอด
 อย พระองค์จึงฆ่าเสียซึ่งพระยานนเกิด

ตथा ในกาลนั้น พระยานนกราชได้ฟังนางนาคพระราชบุตรบอก
 ดังนั้น ก็โกรธพระเจ้าสุโขทัย จึงมาจากนาคพิภพด้วยเพศเป็นดาบศฤง
 .....ควรทอาตมาภาพจะไปถามดู ก็จะมีเหตุเมื่อภายหลัง ครั้นถึงทนน
 จึงเข้าไปสู่ด่านกแห่งพระเจ้าสุโขทัยนั้น แล้วถามว่า มหาราช ดกร
 พระองค์ผู้ประเสริฐ พระองค์มาอยู่ในที่นี้ด้วยเหตุดังฤา พระองค์ได้
 เห็นดังใดประหลาดบ้าง พระยาจึงบอกว่า ข้าแต่พระดาบศ ข้าพเจ้า
 มาอยู่เพื่อจะรักษาอุโบสถศีล อยู่มาช้านานแล้ว วันหนึ่งข้าพเจ้าเที่ยว
 ไปภูมิประเทศเชิงบรรพต เพื่อจะชมต้นไม้ใหญ่เขาที่ธารธาราถาห้วย

นกเห่ต่าง ๆ จึงเห็นผู้เมียงมองต้องสงสัยว่าดีเกี้ยวพาราสีกัน แต่นางมี
รูปร่างงดงามแต่งคอแดงประหลาด จึงคิดว่านางงั่วจนชรอยจะเป็น
ตระกูลชาตินาคราชอันสูงศักดิ์ ไม่ควรจะมีรักด้วยชาตังคิน
ตระกูลต่ำ จะเสียตระกูลไปไม่ควร ข้าจึงเอาไม้เท้าเข้าเขี่ยคัดไถ่
ทั้งสองพลัดพรากจากกันไป ข้าเห็นประหลาดแต่เท่านั้น

ขณะนั้นพระยานาคได้ฟังกตถวณดังนั้น ก็เห็นคุณพระเจ้าสุโขทัย
เดอมได้ยนิศ จึงอำตาศด้วยคารวะเคารพ กลับคืนไปสู่นาคพิภพพิโร
ราชธิดา บริภานาด้วยวราจาทารุณต่าง ๆ ครหาติเตียนเป็นอันมาก
แล้วว่าออกคนร้ายทำนองเราว่าเราจะไปรักษาศีล กลับไปเที่ยวเล่นชู้
ชายชาตังคินตระกูลต่ำ กระทำชาติตมเภทเสียตระกูลมีโทษมาก เอง
อย่าอยู่ในเมืองนาคนเดย จึงไปดูล้านักแห่งพระเจ้าสุโขทัย ท่านมิกุณ
แก่เราทางตัวเองเป็นอันมาก เองไปอยู่ปรนนิบัติเป็นทาสท่านในสถาน
ทนนเถิด

นางนาคนนครนได้ฟังถ้อยคำแห่งพระบิดา บริภานาด้วยวราจาทารุ
นหลายชาติดังนั้น ตกใจกลัวตัวดิ้น จึงอำตาศตามารดาแล้วมาดักเขา
หุดวง จึงนิมิตตรัสร่ายงามนิศนายนได้ภัก เป็นครุณนาริรูปร่างงดงาม
เทพธิดา ประดับภาษาอาภรณ์ทิพย์อันสะอาด จึงดีดเข้าไปด้วย
แห่งพระเจ้าสุโขทัยนั้น นิ่งในทศวรรแต่ณมัสการพระยานั้น พระเจ้า
สุโขทัยจึงถามว่า เจ้าชอใด เจ้ามาแต่ไหน เจ้ามาดูล้านักเราด้วย
เหตุอันใด นางนาคนนจึงนำเนื้อความนั้นตามจริง ทูลแจ้งว่าพระบิดาว่า
กล่าวมาแต่หนหลัง พระเจ้าสุโขทัยได้ฟังดังนั้น แจ้งเหตุดีพระทัย

ได้มนต์ยมนต์มด้นทรวาจาว่า ขอเจ้านกเป็นนางงูเถกนก แดงเบนบุตร
พระยานาคราช บิดาให้เจ้ามาปรนนิบัติเราก็ตัดแล้ว ชนทั้งต้องก่ตั้งวาด
อยู่ด้วยกันตามประเพณีคดีโลก นางนาคนั้นเป็นที่เล่ห์หว่ารักใคร่แห่ง
พระยานนงนิก ด้วยเหตุว่านางนาคนั้นตบแต่งเครื่องอุปโภคบริโภค
อาหารเฮมโอยโอยารสบริสุทธ์สะอาดต่าง ๆ แดงไปด้วยอิทธิฤทธิ์
เดชาภาพแห่งนาค แทนที่สัตว์ได้ยาดันประดับด้วยดอกไม้แดงเครื่อง
อุปโภคบริโภคมาตา นวดพันคันหัดบำพาทสรีรกายาต่าง ๆ นางนาค
ปรนนิบัติบำรุงบำเรอพระบรมราชาธิราชมาช้านานถึง ๗ ราชวรี

สมเด็จพระเจ้าศรีธรรมราชาได้กราช ด้วยสมบัติด้วยนางนาคเป็นมโห
พาริกภาพเด่นหาอาลัย ประหลาดละเอียดกว่ามนุษย์เป็นอัศจรรย์ พระ
องค์ปรารถนาจะรับพานางนาคนั้นเข้ามาไว้ในพระราชวัง จึงตรัสแก่
นางนาคนั้นว่า ภูเท่ ดุกรเจ้าผู้มพิศตรอนจำเวณ บัดนี้เราจะรับเจ้าเข้า
ไปได้ในพระราชวัง ตัวเราจะกลับไปสู่พระนครก่อน ว่าราชการอยู่
๗ วันแล้ว จะจัดแจงแต่งยานมาศราชรถกับทงโยธาบริวารเป็นอันมาก
มารับเจ้าเข้าไปในพระนคร เจ้าคอยอยู่จงดีในที่นั้น อย่ามทุกข์เดือดร้อน
เศร้าโศกด้้นคำรบ ๗ วันเราจะออกมา เจ้าอย่าโศกาลัยไปสู่ที่อื่น
ตั้งตอนแล้วเสด็จเข้าไปสู่พระนคร

สมเด็จพระมหาษัตริย์มกจักรภาราชระเป็นอันมาก มีพระذنม
นารถโปรดปรานักเป็นอันมาก มัดคิมกเคตมถมไปมิไ้ระดักถงนางนาค
นั้น ถ่วงพัน ๗ วันมิได้ออกไปรับนางนาคช้านานไป นางนาคเมือคชย

อยู่ในทันทันมิได้ เห็นพระยาออกมารับดั่งพัน ๗ วันแล้ว ก็เป็นทุกข์
 โทมณัสเศร้าได้ใจ ร้องให้คร่ำครวญหาพระยาสุโขทัย ว่าไปมา
 ต่าง ๆ ว่าพระเจ้าสุโขทัยองค์นี้ เป็นชายชาติมนุษย์ วาจาไม่บริสุทธ์
 เจริญมาหาสุโขทัยได้ ดั่งแก้เข้าไว้ว่าจะไปก่อน ถ้วนครบ ๗ วัน
 แล้วจะกลับมารับ พระยามนุษย์องค์นี้ เจริญดีปรับปรุงดั่งเข้ามาทั้ง
 ไว้ ในกลางป่า เอกาแต่ผู้เดียวเปลี่ยวใจ ชรอยบุญตัวข้าหาไม่ ได้ผู้ไม่
 รอดชั่วจึงหน่ายหนี ชรอยว่ากรรมมี ข้าได้ดั่งดวงเบียดเบียนตน
 พรหมณาให้เสียศีลลิกขา กรรมนั้นจึงมาถึงตัวนครนี้ ข้าได้ดั่งวาต
 อยู่ด้วยดามี ๗ วัน ดั่งความบังเกิดในกรรมให้เสียด้วยอันชั่วจริยยัง
 นึก นิมิตรประหลาดประจักษ์เห็นหลดากวัน จะพากรรมนี้ไปตั้งเมือง
 นาค ให้ผู้อื่นจะอุปยศอดสูแก่ญาติแลมิตร ครนคิดแล้วจึงลุกออก
 ไปด้วยโทมนัส ชาติใจพระดามีด้วยโลกียราคจิตคิดเค้น ถอเอาผ้าแดง
 กับแหวนพระขำรงค์ของชอบใจ ที่พระยาให้ไว้ ชมพลงดูต่างพระ
 พักตร์นางกรีกดั่งสุวาท จึงคิดจะนิราศไปตั้งเมืองนาค จะด่ารอกตากด้อม
 โลหิต อันคิดไปในกรรมอันดั่งความบังเกิดอยู่นั้นไว้ ให้แก่พระยาภักดา
 ดามี ครนคิดแล้วจึงจรดไปทรมผงคดอง โกลดของธารทิเบนทรอก
 กำบัง จึงนางนาคหนึ่งลงด้วยโทมนัสได้กา วางพระภษาพับเป็นฐาน
 ถ้าง แล้ววางพระขำรงค์ลงตรงกลางชนบท แล้วจึงอธิษฐานด่ารอก
 ด้อมโลหิตด้วยนาคฤทธิ์แห่งตน ลงไว้ในที่บนวงพระขำรงค์นั้น แล้ว
 อธิษฐานให้สัตว์อนันตให้มียกยอนตราด้วยฤทธิ์นาค ประลาศฝากถูก
 นนแก่ หมู่เทพดาทั้งหลาย อันตั้งอยู่ในรุกขพิมานภูมิสถานทุก

ประเทศเขตต์ขอบเขาดวง ว่าเทพเจ้าทั้งปวงเห็นด้วย ช่วย
อภิบาลรักษาถนอมของข้าอย่าให้มีอันตรายต่าง ๆ ว่าพลางทรง
ให้ว่าไรอาตยถึงพระภักดาตามมีใครจะไปได้ ฝากถนอมไว้แก่นาง
พระธรรณ นางนาคก็กลับไปสู่สำนักพิภพแห่งตน

ในกาลนั้นยังมีคางคกตัวหนึ่ง เทยวมาเพื่อจะหาเหยื่อทแถมหาร
คล่องน่านน พอประสพพบต่อมโหดทวงพระขำมรงค์นั้น ได้กลิ่นคาว
โหดก็คิดใจนึกจะได้ กินเป็นภิกษาหาร คางคกก็คลานต่อมโหดเข้า
ไปคาบกะพำเขาค่อมโหด กลืนเข้าไปกับทั้งพระขำมรงค์ คางคก
มีอาจดำรงตัวอยู่ได้ บัดเดียวใจก็ถึงแก่ความตาย ด้วยพิษมีนาคนั้น
ร้ายเป็นที่สุด แต่ตัวอยู่ในรูปรูปนั้นเป็นมนุษย์ มีบุญญาธิการ
อาณูภาพมาก ด้วยเป็นเชื้อชาติ นาคจึงไม่ตาย อาศัยอยู่ในรูปรูป
แห่งคางคกนั้น ไม่น่าเบียดเบียนปรกติ เทยวอยู่ในถ้ำคดองด้วยรูป
คางคกนั้น

ส่วนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช เมื่อล่วงพ้น ๗ วันไปแล้วจึงได้คิด
ระลึกถึงนางนาค จึงจัดแจงรถราชยานออกไปรับกับบริวาร โยธาเป็น
อันมาก ครองถนอมมโหดเห็นนางนาค แล้วมหาชนเที่ยวค้นหาทุกแห่ง
หนในประเทศเขตต์ขอบเขาดวง คนทั้งปวงมิได้ประสพพบเห็นนางนาค
แต่เที่ยวหาสืบตามราตรีกัมพบนางนั้น แล้วสมเด็จพระเจ้าได้โศก
เศร้าโศกเป็นทุกข์ โทมมิดเป็นอันมาก ด้วยเสียคายนางนาคดังเสียเมือง
ให้ขาดแก่นขุนเคื่องพระทัยตน ไม่ได้แต่กลับพญพหลคินเข้าไปสู่พระ
นครนั้น

ครึ่งหนึ่งมีบุรุษแก่คนหนึ่งตั้งว่าด้วยหญิงแก่คนหนึ่ง เป็นสามี
 ภริยาเพื่อนค้าตากัน อยู่ตำบลบ้านพุซอใกล้ภูเขาหลวง ต้องคนผัวเมีย
 นั้นเคยเที่ยวช้อนปลาในลำคลองนั้นเลี้ยงชีวิตมาแต่ก่อน วันหนึ่งเมื่อ
 จรมเหตุ ต้องคนผัวเมียนถือเอาตุ้มช้อนแห่ช้อนออกไปถึงริมคลองนั้น
 พากันเดินไปตามริมฝั่งจึงเห็นผ้าแดงก่โตผานน คนทั้งสองก็ตั้งใจห่อ
 ผ้าแล้วช้อนปลาในคลองนั้น ด้วยบุญเศษานภาพแห่งสัตว์อันอยู่ในรูป
 คางคกอันอยู่ในคลองนั้น คนทั้งสองช้อนปลาดันวันยังค่ำ ไม่ได้ปลา
 กุ้งหอยแต่สักตัวหนึ่งเลย ได้แต่รูปคางคกนั้นทั้งเทเดียวแล้วได้อีก
 แล้ว ๆ เถ้า ๆ เป็นหลายครั้ง บุรุษแก่นั้นโกรธว่าคางคกตัวนั้น
 เป็นไร เวียนเข้ามาคิดช้อน ๆ เททั้งเดียวแล้วแกงเข้ามาคิดช้อน
 อีกเถ้า ควรเราจะฆ่าคางคกตัวนี้เสีย สัตว์ที่อยู่ในรูปคางคกนั้นได้
 ยินคำแห่งบุรุษแก่ว่าจะฆ่าเสียดังนี้ จึงว่าแก่ตานนั้นว่า ข้าแต่บิดา
 ท่านอย่าฆ่าข้าเสียเลย ท่านจงเลี้ยงข้าไว้เถิด ข้าจะรักษาเฝ้าเรือน
 ท่าน คนทั้งสองผัวเมียเมื่อได้ฟังคำนั้นเป็นภาษามนุษย์ ก็ชวนชม
 ได้มันส์มีเมตตาจิต คิดอ่านแก่กันว่า เราหาบุตรมิได้ เราเอาคางคก
 นั้นไปเลี้ยงไว้เป็นบุตรเราเถิด ว่ามาทงนเป็นเหตุด้วยบุคคลทั้งสองเคยได้
 อุปถัมภ์กันมาแต่ก่อน จะให้บังเกิดปรากฏในครั้งนั้น ครั้นคนทั้งสองคิด
 อ่านกันแล้ว จึงเอารูปคางคกนั้นใส่ลงในข้องแล้วคอนมา คางคกนั้นก็
 ตกร่วงลงจากข้อง ตายายจับขึ้นได้ข้องแล้ว ๆ เถ้า ๆ เป็นหลายครั้ง
 ตราบเท่าถึงบ้าน จึงเลี้ยงรูปนั้นไว้ในเรือน ให้ช้อออวัง เหตุตกร่วง
 จากข้องตกดังทางนั้น สัตว์นั้นค่อยวัฒนาการจำเริญอยู่ในรูปนั้น วั

เจรจาเป็นภาษามนุษย์เรียกบิดามารดา ชนทั้งต้องรักใคร่เลี้ยงไวด้วย
 เมตตากฤษฎา จนหนึ่งชนทั้งต้องมีไปอื่น เจาร่วงจึงออกจากกรุปน
 แล้วจึงตกแต่งโภชนาหารอันโอชะรสต่าง ๆ ได้ภาชนะไว้เป็นอันดีด้วย
 ฤทธนาถแล้วกลับเข้าไปอยู่ในรูป ชนทั้งต้องผิวเมื่อกลับมาบ้านขึ้นไป
 บนเรือน จึงเห็นโภชนาหารที่ในภาชนะ จึงสงสัยคิดว่าใคร โกรธซึ่ง
 แต่งตั้งโภชนาหารได้ยาพิษไว้ ให้กินจะให้ตาย จึงคิดถึงร่างกาย
 แห่งตนว่า เราทั้งสองนี้แก่เฒ่าชราภาพแล้ว เราจะแต่งให้เรารตาย
 ก็ไม่เสียตายชีวิตแล้ว จะพ้นทุกข์ด้วยอยากหากครอบครัว จึงชวนกันกิน
 โภชนาหารนั้นอร่อยยิ่งนัก จนอิ่มแล้วก็ไม่ตาย โดมนัดยนิคให้ดื่ม
 ถามคางคกกันไป แต่ละวันมานาน อยู่มาจนหนึ่งชนทั้งต้องผิวเมื่อกลับ
 ครัวรู้เหตุ แต่งตั้งกระทำกริยาเหมือนจะไปอื่น ไปชุ่มช่อนด้วยอยู่ในที่ดับ
 ชอบกมลให้สดชื่นรื่นเริง ทารกนั้นออกจากกรุปนแล้วนิมิตโภชนา
 อาหารดังหนหลังมีตนจะเข้ารูป บุรุษเห็นนานแล้ว ก็ย่องเข้าไปใน
 เรือน เห็นทารกนรปงามจึงชิงเอารูปคางคกเผาไฟเสีย แล้วเขากอด
 เอาทารก กล่าวคำอันเป็นทรมกชนชมโดมนัด กับด้วยยายผู้เป็นภริยา
 พากันบริโภคนโภชนาหารแล้ว โดมนการรักใคร่เจ้าร่วงยิ่งนัก ประจุ
 บุตรอันเกิดกับตน บำรุงบารวเลี้ยง ด้วยเมตตาคิด ร้องเรียกชื่อว่า
 เจ้าร่วงมาจนตราบเท่าทุกวชนด้วยช่อนนี้ เจ้าร่วงบังเกิดเมื่อจุลศักราช
 ได้ ๕๙๓ ปี เมื่อจำเริญมามีรูปงามโฉมงาม มีบุญญาธิการมหัทธิ
 มาก มีวาจาสิทธิ์กระทำการสิ่งใดก็สำเร็จสิ่งนั้น พอใจเด่นว่า แด
 ชวยกระทำการของบิดามารดาเต็มอุทิศสละเป็นอันมาก เป็นทรมก
 ชอบใจบิดามารดาเป็นอันมาก

อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าศรีธรรมโศกราช จะให้ปลูกปราสาทในเมืองนั้น ให้จัดแจงไม้ ไม้ไม่จริงน้อยใหญ่เป็นอันมาก จะกระทำรื้อบ้านบุรุษแก่นนายใช้ ให้หาไม้ ไม้ร้อยหนึ่ง จึงไปตัดไม้ ได้ครบร้อยแล้ว กองไว้ กลับมาบอกเจ้าร่วงให้ไปช่วยชนม้านั้น ว่าพ่อร่วงเอ๋ย บิดา^๕ นชราแล้วแรงน้อยชนไม้ไม่มีใครจะได้ ถ้าปากนก พ่อช่วยชนหน่อยเถิด ว่าแล้วพาเจ้าร่วงไปสู้ป่าถึงกองไม้^๕ นั้น เจ้าร่วงนั้นจับเอาไม้ ไม้เตี้ยๆ ลากมา ร้องเรียกว่าไม้ ไม้ทงกองจงมาให้หมด ไม้ ไม้ทงปวงนั้นก็^๕ เตือนมาตามทางเดินจนถึงทนน พระเจ้าสุโษทัยครั้นถึงวันฤกษ์ดี ให้ยกเส้าปราสาท ฝ่ายชาวพนักงานทั้งหลายมีเส้านาตเป็นต้น พร้อมกันมากกว่าพัน ช่วยกันยกเส้าปราสาทขึ้นไว้ ไม่ตรง เจ้าร่วงนั้นมาด้วยบุรุษแก่ จึงร้องว่าเส้าเอนไปข้างโน้น โอนมาข้างนี้ เส้าทงหลายนั้นก็โอนเอนไปมาตามวาจาเจ้าร่วงนั้น คนทงหลายจะขัดชักผลักเส้าเท่าใด เส้าก็ไม่^๕ ตรง บัดคตทงหลายเหนื่อยพักถ้าปากกายเป็นหลายพักก็ไม่ตรง แล้วหยุดยั้ง^๕ บึงคตอ่านแก่กัน ขณะนั้นเจ้าร่วงเห็นเส้าโอนเอนไปมาดังนั้นจึง^๕ ร้องห้ามว่า ท่านทงหลายอย่าขัดชักผลักลากจนวายเป็นเลย จะเหนื่อย ถ้าปากกายเดียวเปล่า ข้าพเจ้าผู้เดียวจะผลักเส้าให้ตรง คนทงหลาย^๕ ครั้นได้ ฟังกดังสยี้ เห็นจะให้เส้าตรงดังว่านั้นไม่ได้ แต่ทว่าให้เกรงกลัวไปไม่ห้ามได้ จึงอนุญาตให้กระทำ เจ้าร่วงจึงจับเส้าแต่ต้นหนึ่ง^๕ ร้องว่า เส้าทงปวงจงตรงเถิด เส้าทเอนโอนไปมาทงเดินนั้นก็ตรงพร้อมกัน^๕ ในขณะนั้นคนทงหลายเห็นเป็นอัศจรรย์ มีใจบังเกิดพิศวงตลใจแลดูหน้ากันอยู่^๕ สงสัยคิดว่ามิใช่มนุษย์ ชะรอยว่าผู้^๕ นั้นเป็นเทวดาให้กลัวเกรงยิ่ง

นัก จึงพากันไปกราบทูลเหตุทั้งปวงนั้นให้แจ้งแก่พระยานัน พระเจ้า
ศรีธรรมมาโคกราชได้ทรงฟังดังนั้น บังเกิดมีพระทัยพิศวง เห็นเป็น
อัศจรรย์ จึงให้หา कुमारนั้นมากับบุรุษแก่นั่น ประารภเพื่อจะได้ถาม ว่า
นั้นเจ้ารว่งไหม้ผ้าแดง พระธำมรงค์นั้นหือชายผ้าแดงมาด้วย ประหนึ่ง
จะใคร่ดำแดงเหตุ จะให้พระราชบิดารูจักตัวว่าเป็นพระราชาบุตร กระ
ทำองอาจ ปราศจากภัยด้วยฤทธินาค ครั้นมาถึงจึงนั่งไหว้ พระบิดา
กับบุรุษแก่แลกราชบุรุษอยู่ในที่สมควร

ส่วนสมเด็จพระเจ้าสุโขทัย ทอดพระเนตร พิจารณา ตุมารนั้น
เห็นรูปโฉมงามตาเลิศประหลาด งามอาจปราศจากภัย เห็นผ้าแดงนั้น
เป็นผ้าคณิกกรจากเจ้าได้ เข้าพระทัยว่ากุมารนั้นเป็นลูกนางนาคพระราช
บุตรเราแล้ว มีพระทัยเห็นหารักใคร่ทรงพระเมตตากรุณา จึงตรัสถาม
ด้วยพระราชโองการว่า ข้า ตุมาร น้อย เองนี้เป็นบุตรของบุคคล
ผู้ใด ผ้าแดงผืนนี้ใครให้แก่อะไรหรือ ๆ เองได้มาแต่ไหน เองอยู่บ้าน
ไหน จึงบอกมาให้แจ้ง เจ้ารว่งจึงกราบบังคมทูลว่า ข้าแต่พระองค์
ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ข้าพเจ้าเป็นบุตรของบุรุษแก่ ผ้าแดงผืน
นี้บิดานำให้แก่ข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าอยู่บ้านพจนนโกลธข้าหลวง
แล้วจึงตรัสถามบุรุษแก่นั้นตอบคำทูลได้ว่า ข้าแต่ท่านสูง กุมารน้อย
นี้เป็นบุตรของท่านเองหรือ ๆ ใครให้แก่ท่าน ผ้าแดงผืนนี้ท่านได้มาแต่ไหน
ท่านให้การไปแต่ตามจริง บุรุษแก่นั้นจึงกราบทูลพระกรุณาว่า ข้า
แต่พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ กุมารนาค ผ้าแดงผืนนี้
ข้าพเจ้าได้ ทรมงคลองนำโกลธตนเขาหลวง แลบอกเหตุทั้งปวงต่าง ๆ

ตามที่ความว่ามาแต่ก่อนนั้น ถ้วนทุกประการ ให้แจ้งแก่พระยานัน
 พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชพิจารณาซึ่งผ้าแดงแด่พระขำมรงค์ ก็รู้จัก
 จำได้ จึงตรัสว่ากุมารผู้เป็นบุตรของเราเกิดด้วยนางนาค ผ้าแดงแด่
 พระขำมรงค์นี้เราให้แก่นางนาค ครั้นเมื่อเราไปรักษาศีลอยู่ที่ภูเข
 หดงนนั้น ข้าแต่ท่านลุง ข้าของชงกุมารนั้นเกิด ท่านลุงจงให้กุมาร
 แก่ข้าเถิด บุรุษแก่นนั้นกลัววียงเจ้าจริงนั้นแก่พระเจ้าดู่โฮทัย ด้วยความ
 เคารพโดยสุจริต แล้วพระยานันจึงพระราชทานเงินทองเครื่องอุปโภค
 บริโภคเป็นอันมาก แก่บุรุษแก่กับทงภริยา แล้วรับพระราชบุตรนั้นไป
 สู่พระราชวัง ให้ชำระสระล้างพระองค์เสร็จเรียบร้อยแล้วทำพระคุณนซ์ของ
 หอมบริบูรณ์สรรพ ประดับพระภษาอสังการวัดถาวรณัธรรพพิจิตรงาม
 เลิศแล้ว ให้พระราชบุตรแคว้นหนึ่งเหนือพระเพลาพลงเขยชมได้มนต์
 แล้วจัดเครื่องสักการะพิธีทำขวัญสมโภช ทำขวัญ ๓ วันตามโบราณ
 ราชประเพณีสืบมา จำเดิมแต่นั้นเจ้าวงราชกุมารนั้น เป็นที่เด่นหา
 รกใคร่แห่งพระบิดา เข้าเฝ้าอุปฐากพระบิดามาช้านาน มีศรัทธาเลื่อมใส
 ในพระพุทธศาสนา จึงถวายบังคมดาส้มเด็จพระบิดาขอในพระพุทธ
 ศาสนาเป็นถาวร เถาเรียนพรหมจรรย์มีสติปัญญามาก เป็นพหุศตร
 ประณีตเป็นอันดีตราบเท่าได้อุปถัมภ์ ปราบฏด้วยวาจาสิทธิ์ว่าดังใด
 เป็นดังนั้น มีบุญญาธิการเดชาภาพอิทธิฤทธิ์มาก หาปฤชนจะเปรียบ
 เสมอมิได้ ครองนท้าวพระยาทั้งหลายในสยามประเทศทุกเมือง มี
 เมืองดู่โฮทัยเป็นต้น ไปเป็นเมืองชนแก่เมืองก็มีพหุสมบัติมหานคร พระ
 เจ้าละโว้สถิตย์อยู่ในเมืองดพบบุรีดังด้วยน้ำในสระน้ำด้วย พระเจ้าดู่โฮทัย

ตั้งด้วยน้ำอันมีอยู่ในภาชนะหลวง ได้คุมบรรทุกเกวียนเข็นน้ำนั้นไปถวาย
 แก่พระเจ้ากัมพูชาธิบดีมิได้ขาดณเมืองกัมพูชาโน้น อยู่มาวันหนึ่งพระ
 ภิกษุคอปะรวังนเห็นเขาขับเกวียนเข็นน้ำไปต่งน จังถามรู้เนื้อความ
 ว่าเขาเข็นน้ำด้วยไปต่งถวายแก่พระเจ้ากัมพูชาธิบดีต่งน จึงว่าแต่
 นไปอย่าเอาน้ำได้คุ้มเลย ทำตารางบนเรือนเกวียนแล้วเอาน้ำเทได้
 ตารางขังไปไม่รั่ว เข็นไปถวายแก่พระยาธิบดีเกิด คนชาวน้ำ
 ด้วยทงหลายจึงกระทำตามคำพระร่วงว่าต่งน เข็นน้ำไปน้ำขังอยู่ใน
 ตารางไม่รั่วเลย ไปถวายแก่ พระเจ้ากัมพูชาธิบดีนั้น พระเจ้า
 กัมพูชาธิบดีทอดพระเนตรเห็นเกวียนเข็นน้ำนั้นอัศจรรย์ยิ่งนัก จังถามรู้
 เนื้อความว่าพระร่วงเป็นภิกษุให้กระทำต่งน ก็ตั้งตักพระทัยกลัว
 พระร่วงยิ่งนัก จังถามว่าพระร่วงบวชอยู่วัดไหน แล้วได้ยินว่าอยู่วัด
 มหาธาตุ จังทรงพระดำริว่าพระร่วงนับบุญมาก วาจาดีทรมนฤทธามาก
 แดนไปเมืองสุโขทัยสมควรจะให้เอาน้ำมาต่งแก่เรา ครั้นทรงพระดำริ
 แล้วจึงตั้งแก่ชาวดังด้วยน้ำว่า แตนดับไปท่านทงหลายอย่าเอาน้ำด้วย
 นมาต่งด้วยแก่เราเลย เอาน้ำนั้นไปถวายแก่พระภิกษุรูปนั้นเกิด ได้
 เป็นภิกษุดีแก่เรา จักเดิมแต่นั้นมา ชาวน้ำด้วยทงปวงกมได้ ไปต่งด้วยน้ำ
 ณเมืองกัมพูชาธิบดีกษัตรามาตราบเท่าทุกวันนี้ พระเจ้ากัมพูชาธิบดีเห็น
 มหิทธิฤทธิเดชานุภาพแห่งพระร่วงนมากยิ่งนัก ตั้งตักพระทัยครัน
 คร้ามเกรงกลัวเขตขามยิ่งนัก จังคิดจะทำลายฆ่าเสียซึ่งพระร่วง ด้วย
 เห็นว่าพระร่วงจะแข่งเมือง จังชิงเอาราชสมบัติบ้านเมืองของตนได้

จึงให้เสาะสืบแสวงหาคนดีทมิฬวิชาการความรู้พิเศษ จึงได้คนคันทันมา
 ได้มนต์ยนิตนิกหนา จึงตรัสสั่งว่าท่านจงไปสู่เมืองสุโขทัยแล้ว จงฆ่า
 เสียดชงภิกษุรูปหนึ่งชื่อพระร่วงอยู่วัดมหาธาตุ ฆ่าเสียให้ตายจงได้แล้ว
 จึงกลับมา เราจะพบบ้างเห็นจางวัดให้แก่ท่านจงมาก ตั้งแล้วจึงส่งผู้
 นั้นไป คนคันทันมาสู่เมืองสุโขทัยใกล้จะถึง จึงดำดิ่งไปผูกขันธ์ใน
 วัดมหาธาตุ พอพบพระร่วงมากวาดวัดอยู่ใกล้พระวิหารสถานพระเจดีย์
 เห็นแล้วไม่รู้จักพระร่วงคิดว่าพระภิกษุรูปอื่น เมื่อผูกขันธ์พันดินแต่ครั้ง
 คดจึงถามพระร่วงว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า บัดนี้พระร่วงอยู่ที่ไหน
 พระร่วงกวาดวัดอยู่ในกำแพงพระวิหารหลวง ได้ยินเสียงแล้วแถมมา
 ดู เห็นบุรุษนั้นผูกขันธ์มาจากแผ่นดินครึ่งคดเพียงนม กรูว่าบุรุษนั้นมาจะ
 กระทำอันตรายแก่พระองค์ จึงกล่าววาจาสิทธิ์ว่า ท่านอยู่ทันเกิด ว่า
 แล้ววกไปจากทนน บุรุษนั้นจะชนมาจากคันทันก็มิได้ จะถอยหลังดำดิ่งคันทัน
 ไปก็มิได้ กายก็แข็งแข็งอยู่ บุรุษนั้นก็กลับกลายเบนคิลาไป ตั้งอยู่เพียง
 อูรประเทศจันทรามเท่าทกอนัน พระร่วงนั้นพิจารณาเห็นคิดจะไม่บริสุทธ์
 แล้ว ด้วยเหตุนี้จึงตัดออกจากณนพธ แล้วกราบทูลพระกรุณา
 สัมเด็จพระราชบิดา ด้วยปรารภนาจะสร้างพระนครในทศมคควรว่า ข้า
 แต่สมเด็จพระบิดา พระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดอนุญาต ให้
 ข้าพเจ้าสร้าง พระนครสักเมืองหนึ่งในทศมคควร พระเจ้าศรีธรรมมา
 โคกราชได้ทรงฟังเห็นชอบด้วย จึงอนุญาตให้กระทำพระนครว่า ดุกร
 เจ้าเป็นนฤกรก เจ้าว่าทนนชอบแล้ว เมืองเก่าโบราณชื่อว่าเมือง
 ดัชนาโดย อยู่ใกล้ริมแม่น้ำช่อว่า ปาพอกยหนี่ ใกล้ ครบบรรพต

ชื่อว่าเชาด้ขนาโดย เมืองนั้นประกอบไปด้วยพระบรมธาตุ พระ
 ฤษ ชื่อว่าพระด้ขนาโดยตาบค เป็น พระโอยกษัตริย์แห่งเราท่าน
 ให้สร้างเมืองนั้นไว้ แต่ก่อน เราสร้างใหม่ให้ชื่อ เมืองด้วรคโลก
 เกิด เจ้าพระร่วง ได้ฟังดังนั้น ก็ยินดี จึงถวายบังคมลาสมเด็จพระ
 พระบิดาไปสร้างเมืองนั้น ให้พินดินก่อนนั้นกว้าง ๘ วา แต่เมือง
 ด้ขทัยถึงเมืองด้ขนาโดยนั้นทางไกลประมาณ ๕ โยชน์เศษ เจ้าพระ
 ร่วงเสด็จลงไปในมะขามชวดักแล้ว เขาเปิดอกนั้นไปรยไป ๒ ข้างถนนนั้น
 กล่าวด้วยวาจาศักดิ์สิทธิ์ว่า เปิดอกเมตต์ในมะขามนั้นจึงเป็นต้นมะขามไป
 เกิด เปิดอกเมตต์ในมะขามก็ค่อยงอกเป็นต้นมะขามเหมือนเมตต์ในดินนั้น
 ทั้งสองข้างถนนเป็นต้นไม้ใบดกผลไม่มีแต่เมตต์ใน มีมาปรากฏทราบ
 เท่าทุกวันนี้ ให้ก่อพระเจดีย์วิหาร อุโบสถ ให้กระทำการเปรียญ
 อาวาสเสนาสนะกุฎีต่าง ๆ พระปรางค์ทวารวดีพระบรมธาตุตั้งอยู่ข้าง
 ตะวันตกยกย้ายมาตั้งข้างตะวันออก แล้วให้ตกแต่งพระราชเรือนหลวง
 การพระนครทั้งปวงก็สำเร็จขึ้นใน ๕ เดือน แล้วด้วยฤทธิเดชจาก
 ศิทธิทุกประการ พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช จึงเชิญเจ้าพระร่วงไป
 ครองราชสมบัติอยู่ ณ เมืองด้วรคโลก ว่าราชการสืบไป เมือง
 ด้วรคโลกแต่ก่อนชื่อเมืองด้ขนาโดยนั้น เหตุกระทำการปฏิฐานเมือง
 นั้นตามลายดกประจำแห่งพระฤษอันชื่อพระด้ขนาโดยตาบค ชื่อว่า
 ด้วรคโลกนั้น เหตุพระฤษนั้นเขานำธรรมฤคมาแต่ด้วรคมาวัดที่เมือง
 นั้น ว่ามาทางนั้นเป็นคำโบราณกาล ครั้นพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชแก่
 ชราภาพ ดันพระชนมด้วรคคไปตามยถากรรมแห่งพระองค์นั้น เจ้า
 พระร่วง กระทำ ฌาปนกิจ สมเด็จพระราชบิดา ด้วยเครื่องสักการบูชา

ถวายไทยทานแก่พระสงฆ์เป็นอันมาก ให้มีการมโหรีศัพ ๗ วันตาม
 ราชประเพณี ด้วยพระราชวงศ์และขุนนางทั้งหลายนั้น เมื่อครั้ง
 พระพุทธศักราชล่วงได้ ๑๘๐๐ พระวัดใต้ จตุศักราชได้ ๖๓๘ ปี
 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์บรมราชาธิราชอายุได้ ๒๘ ปี ได้เสวยราช
 สัมบัติอยู่ณเมืองสุโขทัย พระโบราณจารย์เจ้ากล่าวพระบาลีไว้ใน
 คัมภีร์จากเทววงศ์ แด่พระคัมภีร์ สंहปฎิมากรนั้นกัมแปดกัณบ้าง
 ซึ่งชื่อและเรื่องราวในทานพระเจ้าศรีธรรมมาโลกราชนั้น ว่ามีบุรุษรูป
 งามมีกำลังหนึ่ง นางนาคนางนางเทวธิดาองค์หนึ่ง ได้ตั้งวาสน้อยด้วย
 กันมบุตรหนึ่ง คือพระร่วง แด่พระร่วงเจ้านั้นชื่อว่า พระยาโรจราช
 กว้า วรุทธราชาธิราชกัณบ้าง แปรกกันแต่ชอด้งนี้ ในกาลนั้น
 พระราชบุตรแห่งพระเจ้าศรีธรรมมาโลกราช พระองค์ต่างพระมารดา
 เป็นพระอนุชาธิราชมีบุญญาธิการมาก เจ้าพระร่วงราชาธิราชพระราช
 ทานคงพระนามชื่อว่า พระยาศรีธรรมราชาให้ไปครองราชสมบัติอยู่
 ณเมืองสุวรรณโลก เกจิอาจารย์บางจำพวกว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโลก-
 ราชนั้น เมื่อได้พระร่วงมาบนตักตาดินให้พระร่วงเล่น ด้วยทรงพระ
 เมตตารักใคร่โปรดปรานพระราชบุตรนั้น เจ้าพระร่วงได้รับพระราช
 ทานตักตาดินนั้น เคารพพระบิดา นั้บถอ จะไปในที่ใด ๆ ก็ดี ร้อง
 เรียกตักตาดินนั้นว่าน้องมาไปด้วยกัน เจ้าจึงเป็นมนุษย์ เป็นเพื่อนเรา
 เกิด ว่าด้วยวาจาดีทักตาดินนั้นบังเกิดเป็นมนุษย์รูปร่างดี เดินไปมากิน
 อาหาร สรรพการทั้งปวง พระร่วงนั้นเสวยปลาบึงทองคืบ ยังมีเนื้ออยู่
 ช่างหนึ่งทงลงในน้ำทองคืบ ว่าให้เป็นชนจูงว้ายไปกับทองคืบนั้นเกิด ปลา

นกเป็นชนว้ายไปกับทั้งตัวได้ ดังที่ ไม่มีตัวแต่ตัวปลาครั้งชก ก็มี
 แต่กางเป่าก็มี ว้ายไปได้ เป็นอัจฉริยะประหลาดต่าง ๆ มีปรากฏมา
 ตราบเท่าทุกวันนี้ ทงนบงเกิดด้วยบุญฤทธิ์วาจาดีทั้งแห่งท่านนั้น ว่า
 มาทงน โดยตั้งเขปกลาย้อยยงนิก ทมพัดดาววิถถารนหมอยในนิทาน
 พระร่วงโน้น ครองนตมเตจพระร่วงบรมราชาธิราช เป็นพระยา
 เอกราชในสยามประเทศแถนนานาประเทศ มีไต่เบียดเบียนท้าวพระยา
 ในนานาประเทศ ยังมหาชนทงหลายมีตมณพราหมณเป็นต้น ให้อย
 เย็นเป็นสุขทุกประเทศ ยังมหาชนทงหลายให้บำเพ็ญกุศล มีให้ทานแถ
 รักษาคิด เป็นต้นใน พระพุทธศาสดา ยังพระพุทธศาสดาให้รุ่งเรือง
 วัฒนาการ แถวยราชตมบัตติโดยทศพิธราชธรรมมาช้านาน ส่วน
 พระยาศรีธรรมราชานัน แถวยราชตมบัตติโดยทศพิธราชธรรมอยู่ใน
 เมืองสุวรรณโลก ส่วนบุรุษแก่ กับทงภริยาอันเป็นบิดามารดา แถยง
 พระร่วงนนั้น แก่เถาธราชอายุชยิก ดัน ชนมาศมี แถวกกระทำกาถ
 ภริยา ตายแถวกไปตามยถากรรมนนั้น เจ้าพระร่วงก็กระทำฅาปนกิจ
 ดักการบูชา ถวายไทยทาน แก่ พระสังฆ เป็นอันมาก ตามประเพณี
 กระทำฅาปนกิจน

อย่มวันหนึ่งพระร่วงบรมราชาธิราช แถด็จพระราชดำเนิรไปด้วย
 ยศศักดิ์บริวารเป็นอันมากไปสู่เมืองสุวรรณโลก ทอดพระเนตรเห็นกุฎ
 วิหารผศุควาหิกง เป็นอันมาก บรรารณิจะกระทำให้อิจริงการ
 มั่นคงไปช้านาน จึงคิดอ่านด้วยพระอนุชาธิราชนนั้นว่า เราจะไปสู่
 เมืองมคธคือเมืองจีน ขอช่างกระทำถ้วชามแถพระเจ้ากรุงจีนมาให
 กระทำถ้วชามแถกระเบองในเมืองเรา จะได้กระทำดังคากุฎิวิหาร

ใช้การต่าง ๆ ที่เมืองเรานี้ พระยาศรีธรรมราชานันไต่ ฟังแล้วจึง
กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ข้าพระพุทธเจ้า
จะขอตามเสด็จพระราชดำเนินไปด้วยพระองค์

พระมหากษัตริย์ทรงต้องนมนมพระทัยเป็นเอกฉันทด้วยกันแล้ว เสด็จ
ลงเรือพระที่นั่งน้อยกับราชบุรุษ ๗ คน แลวดั่งแก่ข้าราชการทั้งหลาย
มีเดนมัคเป็นประธานให้อยู่รักษาบ้านเมืองว่า ท่านทั้งปวงจงอยู่รักษา
บ้านเมืองเราจงดี ตั้งแต่เรือออกเรือพระที่นั่งนั้นไปโดยลำดับ ถึง
มหาสมุทรหาอันตรามิได้ทราบเท่าถึงกรุงมคธราช ด้วยเดชเดชาภาพ
บุญฤทธิ์ให้ประสิทธิ์ทุกประการดังนี้ ในกาลนั้นโหราอาจารย์แห่ง
พระเจ้ากรุงจีน ถวายฎีกาพระเคราะห์เมืองนั้นแก่พระมหากษัตริย์ว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ข้าศึกจะมาถึงพระนครใน
วันพรุ่งนี้ จักได้เมืองนั้นเป็นแท

พระเจ้ากรุงจีนครั้นได้ทรงฟังดังนั้นก็เสียดังตกพระทัย จึงให้หา
เสนาโยธาทวยหาญ มาประชุมพร้อมกันในหน้าพระที่นั่ง ครีดยก
คิดถนัดทุกประการ แล้วสั่งให้รักษาพระนครทุกแห่งประตูหอรบ
เชิงเทิน หนาทกำแพงชั้นนอกชั้นใน คนทั้งหลายมากกว่าแสนพร้อม
ด้วยเครื่องศาสตราวุธต่าง ๆ รักษาพระนครแก่พระราชวัง ตามรับสั่ง
ทุกประการ ตรวจตรากันเป็นด้ามารธ

สมเด็จพระร่วงเจ้ากับพระอนชาธิราชครั้นถึงเมืองจีนแล้ว จึงให้
ราชบุรุษ ๗ คนอยู่รักษาเรือนนี้ ทั้งต้องพระองค์พากันเข้าไปใน
ราชฐาน แลคนทหารทั้งหลายซึ่งรักษาประตูพระราชวังชั้นนอกชั้นใน

เห็นกษัตริย์ทั้งสองนั้น ให้บังเกิดภัยความกลัวยิ่งนัก มีอาชวาทกล่าวห้าม
ปรามดังหนึ่งดังใดมิได้ ก็ปลาศำนาคารหนีไปในที่อื่น หาผู้จะต้านทาน
ทางกันไว้มิได้ กษัตริย์ทั้งสองเข้าไปถึงสำนักแห่งพระเจ้ากรุงจีน
จึงนั่งในทศมควร

พระเจ้ากรุงจีนทอดพระเนตรเห็นกษัตริย์ทั้งสอง ได้ตั้งมานั่งในที่
ไกลนั้น ดั่งตงตกพระทัยกลัวยิ่งนัก ประารภเพื่อจะถวายบังคมแก่
กษัตริย์ทั้งสองนั้น

สมเด็จพระร่วงราชาราชเจ้า ทอดพระเนตรเห็นกิริยาแห่งพระเจ้า
กรุงจีนจะถวายบังคมดังนั้น จึงตรัสห้ามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ
พระองค์อย่าตกพระทัยกลัวเลย ดูท่านมาแต่เมืองสุโขทัย จะ
ปรารภนาซึ่งราชสมบัติแห่งพระองค์ห้ามได้ มาบัดนี้ปรารภนาจะขอช่าง
กระทำด้วยขาม ไปให้กระทำด้วยขามกระเบื้องณเมืองสุโขทัยนั้น

พระเจ้ากรุงมณฑลราชได้ทรงฟังดังนั้น ก็ดีพระทัยปลื้มยินดียิ่งนัก
จึงพิจารณาสมเด็จพระร่วงเจ้าเห็นพระรูปพระโฉมงามตาได้
ประกอบด้วยราชลักษณะของอาจราชก็ดีหาหัดมิได้ จึงทรงพระ
ดำริว่า พระยาองค์นี้เป็นเจ้าเมืองสุโขทัย มีบุญญาธิการมากยิ่งนัก
มีวาจาดีทธี เราได้ยินมาแต่คำลือคำวานิชเลื่องลือมาแต่ก่อน ควร
ແຕ່ทเราจะถวายราชสมบัติแก่พระยาฯ ครั้นพระเจ้ากรุงจีนทรงพระ
ราชดำริเช่นແຕ່ท ก็กลัวจะเสียพระราชสมบัติบ้านเมืองแห่งตน จึง
ถวายราชสมบัติแก่พระราชบิดาแก่สมเด็จพระร่วงเจ้าว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ข้าพเจ้าขอถวายดังนี้ ๆ แก่
พระองค์ ดูท่านขอเป็นทาสแห่งพระองค์

สมเด็จพระร่วงเจ้าได้ทรงฟังดังนั้นจึงทรงพระกรุณาว่า ข้า
 แต่พระองค์ผู้ประเสริฐ คุณนั้นมีได้ปรารถนาพระราชสมบัติของพระ
 องค์ ๆ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระราชสมบัติให้แก่ข้าพเจ้า
 ด้วยเคารพสุจริตนั้น ข้าพเจ้าควรจะรับซึ่งราชสมบัติโดยสุจริต ทรง
 พระกรุณาเถิดเถิด จึงได้แจ้งพระราชดำเนิรไปสัทรีพระราชนิ
 สหอนมอยู่ในพระนครนั้น จึงอธิษฐานว่า ราชสมบัติเป็นเหตุเสียด
 ทาย เราจะตัดศีรษะแห่งราชสมบัติ ถ้าศีรษะไปตกลงในเมืองใด
 เราจะไปเสวยราชสมบัติอยู่ในเมืองนั้น ครั้นอธิษฐานแล้วจึงตรัส
 ราชสมบัติด้วยพระแสงขรรค์อาวุธแห่งพระองค์ ราชสมบัติขาดกลาง
 ตัว ข้างศีรษะนั้นลอยไปบนอากาศ ด้วยบุญอธิษฐานจิตนั้นไป
 ตกตกลงพระนครสุโขทัย

พระเจ้ามคธราชผู้เดิม อำมาตย์แถมหาชนทั้งหลาย ได้เห็นพระ
 อธิษฐานเทชาภาพมากยิ่งนักดังนั้น ก็บังเกิดความกลัวสมเด็จพระร่วง
 บรมราชาธิราชเจ้านั้นหาที่ลี้ภัยได้ พระเจ้ากรุงจีนจึงราชภิเษก
 สมเด็จพระร่วงกับพระราชธิดาของพระองค์แล้ว เชื้อเชิญให้เสวย
 ราชสมบัติอยู่ในเมืองนั้น

สมเด็จพระร่วงบรมราชาธิราชเจ้าได้ทรงฟังดังนั้นจึงตรัสว่า ข้า
 แต่พระองค์ผู้ประเสริฐ เมืองนี้มีเป็นเมืองใหญ่ ศัตรูราชสมบัติไป
 ตกตกลงในพระนครสุโขทัย ๆ เป็นใหญ่ ข้าพระองค์เจ้าจะเสวย
 ราชสมบัติ อยู่ในเมืองสุโขทัยนั้น ครั้นครัดดังนั้นแล้วกับยังเสวย
 ราชสมบัติ อยู่ด้วยพระราชธิดาเจ้ากรุงจีนในเมืองนั้น ๓ เดือนแล้ว
 จึงตรัสแก่พระยานว่า ข้าพเจ้าจะเสวยพระองค์กลับไปเมืองสุโขทัย

พระเจ้ามครราชได้ทรงฟังดังนั้นจึงตรัสถามว่า พระองค์จะพาพระ
อรรคมเหษีไปด้วยหรือ ๕ จะให้อยู่ในเมื่อนั้น ๕ สมเด็จพระร่วงเจ้าได้
ทรงฟังดังนั้นจึงตรัสว่า ๕ ตามพระอัครมดัย ๕ นางจะไปด้วยข้าพเจ้าจะ
พาไป ๕ นางจะอยู่กับพระบิดาอยู่เถิด ๕

พระเจ้ากรุงจีนจึงถามพระราชธิดาว่า ๕ คุณเจ้าผู้เป็นลูกรัก ๕ เจ้าจะ
อยู่หรือจะไปด้วยพระภักดาสามี ๕ นางนั้นจึงกราบทูลสมเด็จพระบิดาว่า ๕
ข้าพเจ้าจะตามพระบิดาไปตามพระภักดาสามี ๕ อนันต์จะหาสามีทดแทนที่
รักที่ชอบใจจะหาได้เป็นอันยากนัก ๕ จะได้รับความร้อนรอนทนทุกข์ลำบาก
ด้วยวัตรปรนนิบัติ ๕ คบแต่งกายจะให้ชายรักก็ยาก ๕ ได้แล้วมาพลัด
พรากอยู่เป็นหม้าย ๕ ความเจ็บช้ำก็จะมีต่าง ๆ ๕ จะนับมิได้ ๕ ข้าพเจ้า
จะขออากับพระราชบิดาเจ้าไปกับด้วยพระราชภักดาสามี ๕

สมเด็จพระร่วงเจ้าจึงขอช่างกระทำการด้วยขามมา ๕๐๐ คน ๕ พระเจ้า
กรุงจีนก็อนุญาตให้ ๕ แล้วให้แต่งสำเภาเกดรา ๓๓ ลำ ๕ บรรทุกเงิน
ทองแก้วแหวนเพชรพรรณผ้านุ่งห่ม ๕ แลเครื่องครุฑหุบริ ๕ โภคอุปโภคเป็น
อันมาก ๕ แล้วจัดแจงหาขบวนกรชายหญิงเป็นอันมาก ๕ พระราชทาน
ให้แก่พระราชธิดา ๕ แล้วให้โอวาทานดูดัดนึ่งด่อน ๕ แลพระชนนีมารดา
๕ แลพระญาติพระวงศ์านุวงศ์เชื้อรำไกรได้กราบทูลว่า ๕ รำไร้องให้รักพระ
ราชธิดาแข็งแข็งนั้นในพระราชวัง ๕ ด้วยสเนหารักในพระราชธิดา ๕ พา
กันมากับทั้งบริวารตามมาส่งถึงสำเภา ๕ ส่วนพระราชธิดาก็ถวายบังคม
ลาสมเด็จพระบิดามารดาแล้วลงสู่สำเภา ๕ ครั้นได้เปิดฤกษ์ก็แล้วชาว

พนักงานธำมาตีทั้งคนหนอนนั้น ก็ดีมาด้อตอนด้อมโอให้ร้องเออาชัย ทาง
 ไบโปกงออกดำเกาเกตรา จากท่าไปด้อมหาสมุทรทะเลหลวง คนทั้งปวง
 หายอันตรามิได้ มาโดยลำดับตราบเท่าถึงเมืองสุโขทัยนั้น หาพายุคลื่น
 ลมร้ายมิได้ ด้วยบุญญาธิการอิทธิฤทธิ์มหาเดชานุภาพแห่งสมเด็จพระ
 ร่วงเจ้านั้น ครั้นถึงพระนครแล้ว จึงให้รับพระราชธิดาชนไปในพระ
 ราชวัง ทรงพระกรุณาโปรดให้นางนั้นอยู่ในพระราชเรือนหลวง แล
 พระราชบุตรพระเจ้ากรุงจีนนั้น มีพระนามปรากฏชื่อว่า นางคันธาร
 ราชเทวี เป็นที่เลิ่่นาหารักใคร่แห่งสมเด็จพระร่วงเจ้าน้อยเป็นดุษฎีมา
 ช้านาน คนทั้งหลายซึ่งเอาเครื่องสิ่งของบรรทุกดำเกาเกามาดังนั้น ชน
 เหวเครื่องสิ่งของชนถวายเสร็จแล้วก็ถวายบังคมอำลากลับไปเมืองกรุงจีน
 ครั้นเมื่อพระเจ้าอติวงศ์จอลู่ได้ด้วยราชสมบัติในเมืองกุฎาม ยก
 ทิพนาคเมืองสุโขทัยได้แล้ว ไปสร้างเมืองเมาะตะมะ จุลศักราชได้ ๖๒๕
 ปี ครั้นสมเด็จพระร่วงด้วยราชสมบัติอยู่ในเมืองสุโขทัย เป็นใหญ่
 เกรงราชย์กว่าท้าวพระยาทั้งหลายในสยาม ประเทศแคว้นมณฑลประเทศ
 แลมณฑลประเทศ จีนประเทศ กุฎามประเทศ ปรากฏไปด้วยวาจาสิทธิ์
 มหิทธิฤทธิ์เดชานุภาพมาก มิได้เบียดเบียนท้าวพระยาในประเทศอื่น
 ยังคนทั้งหลายให้อยู่เย็นเป็นสุข ท้าวพระยารามัญทั้งหลาย มีพระยา
 พาวัวเป็นต้น ได้ด้วยราชสมบัติใน เมืองเมาะตะมะ ยอมถวายเครื่อง
 ราชบรรณาการ แก่ สมเด็จพระร่วงเจ้า แล้วขอ พระราชทาน นาม
 บัญญัติแก่สมเด็จพระร่วงเจ้า ๆ จึงตั้งแต่งตั้งพระราชนามบัญญัติ
 แล้วเขียนลงในแผ่นทอง แล้วพระราชทานไปแก่ท้าวพระยารามัญนั้น

เป็นอันมาก แต่ว่ามาทงันโดยย่อ ทพิศดารวิคการนั้นมอยู่ในคัมภีร์
มหายุทธการวงศ์ นั้น

ในกาลครั้งนั้น สมเด็จพระร่วงบรมราชาธิราชเจ้า ปรากฏด้วย
วาทะสิทธิ์ มบุญมหิทธิฤทธาภาพเป็นอันมาก ดำรงเหตุอันวิเศษไว้
ประหลาดต่าง ๆ ก็เป็นอันมาก ให้ช่างทั้งหลายนั้นกระทำด้วยขาม
กระเบื้องเคลือบบนเมืองสุวรรณโลก แล้วให้มุงกุฎวิหารการเปรียญ
โรงพระอุโบสถ ด้วยกระเบื้องเคลือบก็เป็นอันมาก แต่ให้ช่างกระทำ
พระปรารภอันใหญ่สูงบรรจุพระบรมธาตุ แดรูปพระปฐมภรณ์อันใหญ่
ก็เป็นอันมาก แล้วกระทำการฉลองด้วยเครื่องสักการบูชาต่าง ๆ
บำเพ็ญพระราชกุศล มีรักษาคิดแต่ให้ท่านเป็นต้นนั้นก็เป็นอันมากมา
ช้านาน

แต่ด้วยขามที่ให้กระทำนั้นดินไม่ดีจึงเป็นรื้อร่อยราวไป ปรากฏมี
มาตราบนเทือกภูวนั้น

พระยาศรีธรรมราชา ให้กระทำด้วยอิฐแต่ คีตาใหญ่สูงกว่าพระ
ปรารภ สมเด็จพระร่วงเจ้าได้ทอดพระเนตรเห็นพระปรารภคตงนั้นไม่
ชอบพระทัย ให้รื้อยอดพระเจดีย์อันแฉกด้วยศิลาหนวดมาตงไว้ ในวัด
นั้น คีตายอดนั้นยังปรากฏอยู่ทุกวันนี้

พระราชบุตรแห่งสมเด็จพระร่วงเจ้าพระองค์หนึ่ง ชื่อเจ้ารามราช
กุมาร เกิดด้วยนางคันธารราชเทวี มีพระรูปโฉมงาม มีบุญญาธิการ
มาก เป็นทรกเล็นหาแห่งพระร่วงเจ้านั้น แต่วกมีจิตเป็นกุศล เป็น
ทรกแก้มหาชนคนทั้งหลาย สมเด็จพระร่วงบรมราชาธิราชเจ้า ย่อม

เด็ดใจไปชมในนานาประเทศ มิได้กระทำอันตรายเบียดเบียนล้มตราบานเมือง แห่งท้าวพระยาทั้งหลายในประเทศอื่น ๆ แล้วท้าวพระยาทั้งหลาย ใน ประเทศ นั้น ๆ รู้แล้ว ออกไปถวายบังคม แด่ ถวายราชบรรณาการสักการบูชาแก่พระร่วงเจ้านั้น ๆ กระทำปราได้ด้วยสุนทรวาจา แล้วกลับมาสู่เมือง แห่งตน แต่ละมาช้านานเป็นหลายปี พระองค์นั้นมพระชนมายุขึ้น ๘๒ ปี แล้ววราชสมบัติมาช้านานได้ ๖๐ ปีเศษ ทรงพระชราภาพแล้ว

อยู่มาวันหนึ่ง จึ่งตรัสสั่ง แก่มหาดชนคนทั้งหลาย มี เสนาบดี เป็นประธานว่า ท่านทั้งหลาย ค่อยอยู่จงดีเป็นสุขเถิด ช่วยกันรักษามานเมืองเราจงดี เราจะตาท่านทั้งหลายไปเมืองสุวรรณโคตม อาบน้ำที่แก่งศิลาใหญ่ นั้น ถ้าไม่เห็นเรากลับมาล่วงพ้น ๗ วันแล้ว จงราชาภิเษกเจ้ารามราชบุตรเราให้ครองราชสมบัติเถิด ตั้งแล้วเด็ดใจไปสู่เมืองสุวรรณโคตมด้วยบริวาร เป็นอันมาก ครั้นถึงแก่งศิลาใหญ่นั้นแล้วก็เด็ดใจลงตรงสู่นานในที่นั้น ชั่วระพระศรียกยัสบายพระทัยแล้ว ก็อันตรายหายไปในน้ำ หาผู้ใดจะทนรู้เห็นมิได้

ฝ่ายมหาดชนทั้งหลายมีเสนาบดีเป็นต้น ครั้นมิได้เห็นสมเด็จพระร่วงเจ้า ก็ตกใจร้องไห้ว่าไรใจหาย ประหม่าเศร้าโศกได้กาอาครุเดือดร้อนเป็นอันมาก ให้คนทั้งหลายช่วยกันลงไปในน้ำที่แก่งศิลาใหญ่ ให้ดำต้นค้นหาในช่องศิลา จนกว่าค้นหามากกว่าร้อย ทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อยก็ให้เที่ยวหาบนบกแต่บาริมน้ำทุกแห่ง แล้วหาทุกตำบลก็มิได้พบเห็น แล้วจนล่วงพ้น ๗ วัน คนทั้งหลายนั้นอาลัยว่าไรโดยหาว่า แท้จริง

พระองค์ ไม่เมตตาอาลัยถึงเราทั้งหลายแล้ว ชรอยพระองค์ระลึกถึง
พระชนนีมารดาพระญาติพระวงศ์อันอยู่ใน นาคพิภพ พระจะลงไป
เยี่ยมเยือนแล้วจะกลับมาหรือไม่กลับมาประการใดก็ไม่แจ้ง ครั้น
ไม่ได้พบเห็นแล้วคนทั้งหลายนั้นจึงกลับมาเมืองสุโขทัย อยู่ ๗ วันก็
จัดแจงแต่งการพระราชพิธีราชาภิเษกเจ้ารามราชาบุตร ได้ผ่านพิภพ
ด้วยราชสมบัติตามราชประเพณีในกรุงพระนครสุโขทัยนั้น

สมเด็จพระราชาบุตร นั้นจึงทรงพระนามชื่อว่าเจ้ารามราชาธิราช
มีบุญญาธิการ มีทิวศิมาเตชานุภาพมาก ได้ด้วยราชสมบัติเป็นสุข
อยู่นั้นเมืองสุโขทัย

ในพระคัมภีร์ ดังหัพปฏิมากรนั้นว่า สมเด็จพระร่วงเจ้านั้นชื่อว่า
พระยาธรรมจักราช พระราชาบุตรนั้นชื่อว่าพระยาบาลราช นาคาเกจิ
อาจารย์เปลี่ยนนาคิน

ปฐม ปริจุเนโท ดำรงมาในเรื่องราวบังเกิดแต่เหตุต่าง ๆ
แต่อันตรธานแห่งพระร่วงเจ้ากล่าวมาโดยย่อ ก็จบปริจุเนทเป็นปฐม
เท่านั้น

ในกาลเมื่อ จุลศักราช ๕๘๘ ปีนั้น พระเจ้าเชียงใหม่ได้โดย
ราชสมบัติเป็นสุขอยู่ในเมืองเชียงใหม่ มีศรัทธาสร้างอารามวิหาร
พระเจดีย์รูปพระปฏิมากร โรงธรรมกุฎีศาลาบริเวณอาวาสเป็นอัน
มาก แล้วกระทำการฉลององค์การบูชาพระรัตนตรัย ให้ทานวัตถุต่าง ๆ

ถวายแก่พระดังษ์เป็นอันมาก ให้ส้มโกษ ๗ วันแล้วถวายข้าพระโยม
ดังษ์เป็นอันมากให้ไว้ปฏิบัติพระรัตนไตรในอาวาสนั้น

ครั้นนั้นมีด้ามเนรรูปหนึ่งมาเป็นอาคันตุกะ ได้เห็นอาวาสบริเวณ
พระเจดีย์มหาวิหารแลพระปฏิมากรงามยิ่งนัก บังเกิดศรัทธาปสาทะ
เต็มใจ เข้าไปในพระอารามวิหารนั้น นมัสการกราบไหว้บูชาพระเจดีย์
แลพระปฏิมากร แล้วออกไปจากวิหาร จึงกวาดลานพระเจดีย์ด้วย
กุศลเจตนา ฝ่ายข้าพระทั้งหลายทักษิณพระนั้น จึงห้ามพระด้ามเนร
รูปว่าอย่ากวาดวัดท่น ไปเสียท่นเถิด

พระด้ามเนรนั้นมพงว่ารูปจะกวาดเอาบุญ ข้าพระทั้งหลายโกรธ
จึงว่า ด้ามเนรรูปนี้มาชิงเอาบุญของเจ้าเรา ห้ามกมพง ว่าแล้วเข้าไป
กราบทูลแก่พระเจ้าเชียงใหม่ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ด้ามเนร
รูปหนึ่งมาปรนนิบัติกวาดวัดชิงเอาบุญของพระองค์ ห้ามกมพง

พระเจ้าเชียงใหม่ได้ทรงฟังดังนั้น จึงโกรธพระด้ามเนรนั้นว่าด้วย
วาจาอันหยาบว่า ด้ามเนรมาชิงเอาบุญของเรา ห้ามมพงดังนั้น ท่าน
ทั้งหลายจงผูกคอตายไปเสียให้พินาศ ข้าพระนั้นจึงกระทำตามรับสั่ง
ดังนั้น เจ้าด้ามเนรนั้นได้ฟังก็โหม่นดังพระยานั้น ด้วยคิดว่าเรา
กระทำกุศลดังนี้ พระยานั้นบังคับกรรมอันหยาบข้าแก่เราณบัดแล้ว
ครั้นคิดแล้วจึงว่าแก่ข้าพระนั้นว่า ท่านทั้งหลายจงดัดบงรูปสักครู
หนึ่ง รูปจะนมัสการตากกระทำทักษิณพระเจ้าก่อน ข้าพระจึงอนุญาต
แล้วไปกระทำทักษิณนมัสการอธิษฐานปรารภณว่า เทชะกุศลอันข้า
กระทำนี้ เมื่อข้ากระทำกาถกิริยาตายนั้น ขอให้ ได้ ไปบังเกิดเป็น

พระราชบุตรแห่งพระยาในเมืองด้วงค์ ขอให้ได้กระทำสงครามกับ
 พระยาเชียงรายน ให้ขามชัยชนะแก่พระยานัน ครั้นอธิษฐานแล้ว
 ก็ไปจากทนน อยู่มาไม่นานก็เกิดอาพาธหนักลงด้วยโรคอันใดอันหนึ่ง
 กระทำกาตกรียาตาย แล้วก็ได้ไปเกิดในครรภ์พระอรรคมเหสีแห่ง
 พระยาด้วงค์นั้น อยู่ถวนกำหนดหกปีมาดี ๑๐ เดือน ประสูติจากมาสุ
 ครอบโกทรมีบุญมาก เมื่อพระราชกุมารวัฒนาการมีพระชนม์ได้ ๑๐
 พระวัสส์ดา พระบิดาสวรรคตแล้ว ชนทั้งหลายมีเดิ نابคเป็นประธาน
 กระทำการฉาปนกิจแห่งพระยานัน แล้วจึงอภิเษกพระราชกุมารนั้นให้
 ครองราชสมบัติ อยู่เป็นสุขในเมืองด้วงค์นั้น

ในกาลนั้นเมืองด้วงค์เป็นเมืองชนแก่เมืองเชียงรายน ราชบุรุษ
 แห่งพระยาเชียงรายจึงไปสู่เมืองด้วงค์ เพื่อยจะไปตกเตือนเร่งเขา
 ดอกไม้ทองเงิน ให้มาส่งณเมืองเชียงรายนตามอย่างธรรมเนียม พระ
 ราชกุมารเจ้าเมืองนั้น จึงคิดการสงครามเพื่อลงข้าหลวงชาวเมือง
 เชียงรายว่า ท่านข้าหลวงทั้งหลายมาตกเตือนเร่งให้ส่งดอกไม้ทองเงิน
 น ก็ชอบควรด้วยอย่างธรรมเนียมอยู่แล้ว แต่ข้าผู้ครองเมืองนั้นฟังได้ว่า
 กล่าวใหม่ ยิ่งเด็กเล็กน้อยอ่อนคักดอ่อนนาม มีสติปัญญายังอ่อนนค
 ท่านข้าหลวงทั้งปวงจึงได้อุ่นเกราะให้แก่อำมาตย์เด็กเล็กน้อย ให้ผดยบยง
 งคอยู่ดี ๓ ปี ข้าจึงจะส่งดอกไม้ทองเงินไปถวายตามอย่างธรรมเนียม

ข้าหลวงนั้นครั้นได้ย่นวจาตงนั้น มีจิตเมตตาแก่พระราชกุมารนั้น
 จึงอนุญาตว่าตามเถิด เจ้าเมืองด้วงค์พอลงข้าหลวงเมืองเชียงราย
 ด้วยกลอุบาย จะคิดการสงครามจะให้ชานานเน้นออกไป จะได้แต่ง

พระนครค่ายคูประตูหอรบเชิงเทินล้อมกำแพงเมืองให้มั่นคง จะได้
 จัดแจงให้กระทำไร่นายังดงสระดมเข้าเปิดอกเข้าดาร์แดโภชนาอาหาร
 ของหวานของคาวเกลือพริกเปรี้ยวเค็มให้ได้ไว้งามมาก แลจะได้
 จัดแจงซ่อมแปลงเครื่องศาสตราวุธสั้นยาวน้อยใหญ่ แลจะได้บำรุง
 ช้างม้าโยธาจตุรงค์พลทวยหาญ ให้หัดฝึกป้อนสั่งสอนหน้าไม้ปืนไฟ
 ใหญ่น้อย เบญจรงค์, มณฑการ, กระเบงแก้ว, ปืนหลังช้าง, ขา
 นกยาง, หางนกคุ้ม, ถากถ้อ, หามแตน แลให้ชำนาญในการ
 ทหารยุทธสงครามจงทุกประการ ครั้นคิดตรึกตรองการยุทธสงคราม
 ยุทธซึ่งชัยได้เสร็จแล้ว จึงให้ส่งราชบุรุษข้าหลวงชาวเมืองเชียงราย
 กลับไป แล้วยปรึกษาด้วยข้าราชการทั้งหลายมีเดื่อนาคเป็นประธาน
 ให้ตบแต่งจัดแจงการทั้งปวงต่าง ๆ ดังกล่าวพรรณนามานี้ ครั้นใกล้
 จะถึง ๓ ปีการทั้งปวงพร้อมแล้ว จึงให้จัดแจง พลโยธาหาญได้
 ประมาณมากหลายหมื่น ช้างม้าก็ได้มากกว่าร้อย พร้อมด้วยเครื่อง
 ศรรพยุทต่าง ๆ แล้วยให้พระปโรหิตโหรโหราหาศุภนักษัตรฤกษ์
 ดี ครั้นได้ศุภวารคฤกษ์ฤกษ์ จะใกล้ระเบิกระบายขยายดำเนินพล
 ทหาร พระบาทเจ้าเมืองสุโขทัย ก็ชำระสระสระวังพระองค์ศีร์ษะกายา
 ด้วยยอกธาราน้ำหอม ได้กระซอมทองผ่องแผ้ว ดำรงราชฤทธิ
 แล้วยทรงพระภษา เครื่องอถังการอาภรณ์ บวรอร่ามรุ่งโรจน์โชติ
 รุจี ด้วยเสด็จพระนครขึ้นมามองคั้วราชวิไลย ได้เสด็จสำหรับเครื่อง
 ทรงพิชัยสงคราม เสร็จแล้วมิช้า ได้พิชัยฤกษ์ยาคธาภิบาลตบตบของ
 ชัยไตรดังนี้ ซึ่งองกลองชนะมโหรีค้ำพัดดำเนินเสียงสนั่นกึกก้อง

โกดาหล ยกลงชัยโบกบนเวหา ดำเนินหน้าเขยอนขยายพลตาม
 กระบวนพิชัยยาดราดงคราม แดกเห็นงามเป็นชนเป็นชนก จามร
 กรรชิงฉัตรพระกตพิพนัตะของผิง ฉัตรกนตรงแด่งรวีศรีธิด อภิรม
 รัตต์ว่างได้ว ทวนธงชัยยาบแด่งแดงปลาบจามรี เด็ดจทองหัดดี
 คชาธาร อันชำนานูชาณูชาณรงคัศวประเสริฐ ระหังระเหิดระเห็จ
 หัน ทรบมันกระหม่นครมค้ำราม งามไปด้วยเครื่องคชาธารนับรรรจนา
 แวดล้อมไปด้วยโยธาทวยหาญแดดดังดัดดอน พล่งว้างอนหอกบินไฟ
 เด็ดจไปโดยอนุกรมดำดัม ยกโยธาทัพไปตามราชมรคา ค้วยปรารธนา
 ปรารภเพอจะชงชัยศเอาเมืองเชียงรายน

ในกาลนั้นพระเจ้าเชียงรายคอยอยู่ช้านาน ล่วง ๓ ปีแล้วไม่เห็น
 เจ้าเมืองดัตตวงศ์เอาดอกไม้ทองเงินมาส่งหายไป จึงแคลงพระทัยดังลย
 เจ้าเมืองดัตตวงศ์เห็นจะแข็งเมือง จึงใช้ให้ราชบุรุษไปพิจารณาตัมค
 ใหรู้เหตุ

แล้วราชบุรุษทั้งหลายไปลัับรู้ว่า เจ้าเมืองดัตตวงศ์เป็นกบฏแล้ว จึง
 กลับมากกราบทูลให้ทราบเหตุทั้งปวงนั้นแก่พระเจ้าเชียงราย ฯ ได้ทราบ
 แจ้งเหตุนั้นแล้ว ก็ทรงพระพิโรธโทมนัสจัดเคื่องพระทัย จึงให้
 มหาเดณาเกณฑ์ทัพจัดแจงแต่งโยธาทหารช้างม้า ให้พร้อมด้วยเครื่อง
 ดาดดาอาวุธสรรพยุทธ์ต่าง ๆ ทั้งเสบียงอาหารแด่เครื่องหัตถกรรม
 กระทำการจงพร้อมทุกประการ มหาเดณาดิรับสั่งไปเร่งรัดจัดแจง
 แต่งทัพพลโยธาทหารอาว้า พลเกตุวกล่าเข้มแข็ง พลเผลงศรมบินไฟ

ได้พร้อมเสร็จทุกประการตามรับสั่งโดยเร็วแล้ว จึงกราบทูลให้ทราบ
 ซึ่งเกณฑ์ทัพพนน พระเจ้าเชียงรายได้ทราบแจ้งแล้ว เมื่อได้ฤกษ์
 ศุภวารดีดัดแล้ว จึงแต่งพระองค์ทรงเครื่ององค์สำหรับ พระพิชัยยุทธ
 สงครามแล้ว เสด็จขึ้นบนเกยชัยให้นำบุญสมบวรคณาจารย์ อันประทับ
 สรรพด้วยคณาจารย์เครื่องมณัฏฐพรรณรัตนมณีนายนทประทับ
 พระองค์คอยส่งบุญพิชัยฤกษ์เห็นนิมิต พระอาทิตย์เบ่งปดอตเมฆใน
 พนอากาศปราศจากมถินได้ ให้ถันช้องชัยแด่ธงชัยประโคนชัย
 กตองค์โยค ชงชัยโบกเป็นสำคัญ ยิงปืนไฟดั้นเสียงบรรลือถัน
 กกกกของดะเทอนทองพระธรณิ จึงเสด็จทรงศรีพระคณาจารย์อันชำนาญ
 ณรงค์ โบกธงยกทัพออกจากพระนครไปโดยลำดับตามมรรคา ๓ ราตรี
 & ราตรี พอพบกองทัพเจ้าเมืองสตวงศ์ยกมาทกกลางทางนั้น ก็ทรง
 โกรธ มีทนต์พิจารณาว่าข้าศึกมิโยธาทวยหาญมาเกินร้อย มิได้ร้องรือ
 จึงให้ขับพลทหารเข้าโจมตีประจันกระหนาบกองทัพเจ้าเมืองสตวงศ์
 อันพร้อมเสร็จจามิได้ประมาณนั้น

ฝ่ายทหารชาวเมืองเชียงรายได้ประมาทไว้วางใจว่า ทหารชาวเมือง
 สตวงศ์ฝีมืออ่อน เคยเห็นมาแต่ก่อนคนกันน้อย แด่ทหารนายทัพนาย
 กองทั้งปวงแวงเงอหอกตามเข้าต้อนหลังพลทหารแห่งตน ให้เข้า
 กระโจมตีหักเอาด้วยกำลังกล้าแข็ง แด่กำลังอาวุธแห่งพลทหารมาก
 ให้บุกรุกขับฆ่าโยธาทหารอาดัว เข้ากระโจมตีรันแทงฟันกระหนาบ
 เป็นลำดับมา มิได้ท้อถอยเต็มกำลัง

ฝ่ายทหารชาวเมืองสตวงศ์ แต่งทหารดับทัพนายทัพ ๕ หอก ๗ หอก

เดินก่อนไกลดกองทัพทาง ๒ ร้อย ๓ ร้อยเดิน มีคนเร็วมาไข ๓ มา
 ๕ มาไปสะกดตาม ๕ หอก ๗ หอก ให้อริถูกพบเห็นกองทัพขาดก็กลับ
 แน่นแล้ว ให้คนเร็วมาไขกลับมากองทัพหน้าทัพหลวงให้รู้ด้วยกัน
 ครั้นนั้นเจ้าเมืองสัสดวงคั่นคนมากกว่าหมื่น รู้เหตุนั้นแล้วบอกถึงทัพ
 หลวงให้อริถูก จึงแยกพลทหารคนแข็งออกข้างละพันเศษ ให้ชุมนุมอยู่
 ๒ ฟากทาง ไกลทัพหน้าชนไปทาง ๘๐ เส้น ๙๐ เส้น ไกลหนทางห่าง
 ออกไป ๒๐ เส้น ๓๐ เส้นให้คอยอยู่ ได้ยินเสียงปืนทัพหน้าแล้วให้
 ยกออกตบข้างตบหลังขาดก็หนีจนจวนถึงน้ำได้กำหนดรู้กันได้แล้ว ครั้นได้
 ยืนเคียงบั้น ทัพหน้ายกออกตบกระหนาบทั้ง ๒ ข้าง ได้ทีแล้วเข้า
 กระโจนฟันแทงบดกรุก ฆ่าฟัน ทหารชาวเมืองเชียงรายล้มตายเป็นอน
 มาก ฝ่ายนายทัพนายกองชาวเมืองเชียงราย เห็นทัพถนัดทหารทั้งหลาย
 เสียทีเข้าฆ่าฟันล้มตายเป็นอนมากดังนั้นก็เสียใจ จะคิดแก้ไขอย่างไร
 เทผ่อนผันก็เห็นไม่ทันคิดแต่จะหนีทางไพร่ทงนายพลทหารทั้งหลายเป็น
 อนมากนัก เห็นข้าศึกเข้มแข็งฝีมือเหลือกำลังก็ตั้งตบใจกลัวตัวสั่น
 ก็แตกพ่ายกระจัดกระจายกัน หนีกันระด่ำระด่ายเบียดเสียด ย่ำเหยียบ
 กันเป็นโกลาหลวิ่งหนีไป

ส่วนพระเจ้าเชียงรายเห็นพลทหารล้มตายเป็นอนมาก แดกน่านหนี
 พายไปตบนั้น ก็บังเกิดภัยความกลัวยั้งนัก จึงกลับข้างพระทงขับ
 หนีไปโดยเร็ว ฝ่ายเจ้าเมืองสัสดวงก็เห็นว่า เจ้าเมืองเชียงรายกับ
 ทหารทั้งหลายเสียทีแตกพ่ายหนีไปตบนั้น ก็เร่งขับค้อนทหารโยธา
 ทั้งหลาย ให้เร่งติดตามคักกองทัพจับเชลยให้จงได้ ส่วนทหารทั้งหลาย

ได้ ตกใจตกตามตี ททนนกพนแพงฆ่าเสียซึ่งข้าศึกถนนถนตายเดียวราย
 กตาดไปในปีกมบ้าง บ้างก็อยู่ริมทาง บ้างป่วยลำบาก บ้างตายเป็น
 อันมาก บ้างก็แตกฉานด้ร้นเช่นไปด้ที่คั่นยอทิศใหญ่ต่าง ๆ กันไป

พระเจ้าเชียงใหม่เร่งรีบหนี มาโดยเร็ว เร่งมากดวงฉนกลางคืน
 ตราบเท่าถึงเมืองแห่งตน แล้วยังคน ทงหลายให้ ชน หนาท เชงเทน
 กำแพงบ้อม รักษาพระนครทุกแห่งให้มั่นคงโดยเร็ว คนทงหลายซึ่ง
 อยู่บนขอบฉนตได้มา บ้านน้อยบ้านใหญ่ต่าง ๆ ในแคว้นแคว้นแขวง
 เมืองเชียงใหม่ ครันรู้ว่ากองทัพแตกเสียแก่ข้าศึก ก็ตกใจกลัว
 ฉวหาหนีด้บ้นเอิกเกริกฉนวนวาย เกบข้าวของเงินทองพรรณฉน่งห่ม
 หอกดาบง้าวทวน ชักฉวนกันพาบุตรภริยาบิดามารดาญาติแถมตอง
 หลาย ทงเทบ้านเรือนพาบุตรหนี ข้าศึกออกจากบ้าน เข้าด้ป่าหลบหนี
 ด้เรนซ่อนซ่อนชอกอยู่ในป่ารกทากบงเป็นอันมาก

ฝ่ายเจ้าเมืองด้ตวงศ์ ก็เร่งพลโยธาทัพ ขั้บข้างพระทงเร่งรีบคต
 ตาม มาถึง เมืองเชียงใหม่ แล้ว ให้ด้ ค่ายหลวงใกล้ เมือง ทางระยะ
 ประมาณ ๕๐ ด้้น ให้ทหารตั้งค่ายล้อมเมืองเชียงใหม่เป็นด้มารถ
 ปรารภเพื่อจะให้ทหารเข้าหักเอาเมืองให้จงได้ เจ้าเมืองเชียงใหม่ออก
 เลียบตหน้าทเชงเทน เห็นทหารโยธาข้าศึกถนนมากยิ่งนัก เห็นทหาร
 แห่งตนน้อยนักแตกหนีไปด้ยฉนนหมาก ก็ด้ยพระทัย จังปฤกษาศด้วย
 ข้าราชการพิจารณาเห็นว่า จะรับมือหดยคจะด้มีได้เห็นมอจจะรักษา
 เมืองได้ จะให้กวาดต้อนคนบ้านนอกเข้ามาในเมือง จะได้จัดแจงการ
 บองถนนเมืองกมทนต์ จังคคฉนถนนทจะหนี จังบองถนนรักษาเมืองอยู่

ได้ ๓ ราตรี ให้บังเกิดสังข์ตุงตกใจมีภัยความกลัวยิ่งนัก พระเจ้า
 เชียงรายกับข้าราชการทั้งหลาย จึงจัดแจงเสบียงอาหารยานพาหนะ
 ข้างม้าโยธาทหารได้ประมาณมากกว่าพัน พร้อมด้วยเครื่องศาสตราวุธ
 ต่าง ๆ แล้วก็พาบุตรท้าวราชธานีญาติมิตร บิดามารดาเสนา
 อำมาตย์ทาสกรรมกรพร้อมแล้ว เพลา ๒ ยามฤกษ์ตักยกแหกออกไป
 จากเมืองตามกระบวนดำทัพ ให้ทหารแซ่ชวชนำหน้าอยู่ร้งหลัง
 คอยบองกันรอรบค้ำทานพาอพยพครอบครัววิ่งหนีไปโดยเร็ว

ฝ่ายชาวกองทัพบ้างนอนหลับอยู่เป็นอันมาก ครั้นได้ยินเสียงเท้า
 ข้างม้าโยธาคนทั้งหลาย หนีออกไปจากเมืองข้างทิศตะวันตกนั้น ก็รู้ว่า
 ชาวเมืองเชียงรายได้เมืองแตกหนีไปแล้ว เร่งรีบปลุกกันชนออกติดตาม
 ไปไม่พร้อมกัน บ้างหลับบ้างตื่น ไปทันบ้างไม่ทันบ้าง ที่ไปทัน
 นนอย ที่ไปไม่ทันนั้นมาก ได้รับบ้างมิได้รับบ้าง ติดตามไปจนถึง
 แดนไม้ไผ่เจ้าเมืองแล้ว กองทัพนั้นกลับคืนเข้าสู่เมืองนั้น

เจ้าเมืองด้วงคั่นได้เมืองนั้นแล้ว ให้จัดแจงเกลี้ยกล่อมมหาชน
 ทั้งหลายอันหนีอยู่ป่า ให้เข้ามาอยู่บ้านตามภูมิดำเนาเดิมแล้ว ให้ตั้งแต่ง
 บ้านเมืองแต่ทำการพิชิตสงครามทำขวัญผู้ล้มโทษพระนคร แล้วก็อยู่ว่า
 ราชการในเมืองเชียงราย ถ้าเร่ใจความปรารภอันใดอธิบายไว้
 แด่ก่อนนั้น

ฝ่ายพระเจ้าเชียงราย พำเนียรทั้งหลายมาสู่สยามประเทศ ถึง
 อริยราชบ่ปากแม่น้ำเมืองกำแพงเพชรข้างตะวันตก บอกกล่าวเหตุ
 การณทั้งปวงให้แจ้งแก่เจ้าเมืองกรมการทั้งปวง ขอพึ่งโพธิ์สมภาร
 เป็นข้าขอบขัณฑสีมาอาศัยอยู่สืบไป

ขณะนั้นสมเด็จพระนรินทรราชาพิจารณาดูเห็นว่า พระยานม
บุญญธิการมาก จะได้เป็นเชื้อสายเค้ามุตแห่งกษัตริย์ทั้งหลาย จะได้
ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในสยามประเทศ จึงลงมาจากเทวโลกด้วย
เพศเป็นดาบศ ทรงพระทศิยาตงงามยิ่งนัก มายืนอยู่ตรงหน้าข้าง
พระที่นั่งด้วยเทวฤทธิ์ ร้องห้ามว่าพระเจ้าเชียงใหม่อย่าไปอื่นเลย
ข้าศึกหามาตามไม่ แล้วพระองค์จึงให้สร้างเมืองขึ้นใหม่ จะเป็นมงคล
ค้อยู่หาภัยมิได้ พระเจ้าเชียงใหม่เมื่อได้ทรงฟังบังเกิดปิติโสมนัส
นมัสการการพระบาทแล้ว ยังคนทั้งหลายให้จัดแจงคบบัณฑิตสร้าง
เมืองลงในทันใด พร้อมด้วยกำแพงบ่อมคูประตูหอรบ ปรากฏปราสาท
ราชเรือนหลวง โรงช้างโรงม้าศาลาถนอมคนหนทางยังนางบริบริณ
ทั้งปวง ดำรงด้วยเทวฤทธิ์เสวยราชฤทธิ์แล้วมิได้ ข้าแต่ใน & เดือน
เมืองนนทบุรีมาบุญญิตขอว่าเมืองไตรตรึงส์ ปรากฏมาตราบนเท่าทุกถวน
พระเจ้าเชียงใหม่ด้วยราชสมบัติอยู่ในเมืองนั้นเป็นบรมสุข ปรากฏจาก
นรินทรราชาข้าศึกมาช้านาน จำเริญมาด้วยพระราชบุตรราชธิดา มี
ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา บำเพ็ญพระราชกุศลมีให้ท่านรักษาคิด
เป็นต้นมาช้านาน หากภัยอันตรายมิได้ทราบเท่าใดอายุขัย สิ้น
พระชนม์แล้วจะไปตามยถากรรมของพระองค์นั้น พระราชบุตรแห่ง
พระยานมทรงพระนามชื่อว่าพระเจ้าไตรตรึงส์ ได้เสวยราชสมบัติสืบ
มา มีพระราชบุตรราชธิดาต่อมาถึง ๓ ชั่ว & ชั่ว พระยาเป็น
สัมมาทิฐิ มีศรัทธาบำเพ็ญพระราชกุศลมีรักษาคิดแต่ให้ท่านเป็นต้น
เคารพเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เป็นสุขมาช้านานหากภัยอันตรายมิได้

ในกาลครั้งนั้นยังมีบุรุษหนึ่ง มีตัวรกายเป็นปมเปาหัดต่อมทอทั้ง
ตัว เป็นคนไพร่อยู่ในบ้านนอกใต้เมืองโครตรังด่อนชื่อว่าเมองแปมนั้น
ลงมาทางไกลวันหนึ่ง ทำไร่ปลูกผักเผงเตงนำเอาพริกมะเขือต่าง ๆ
ก็ถว้ยออยเผือกมันขายแตกเตงยงชวด หาภริยามิได้มาช้านาน มะเขือ
ต้นหนึ่งอยู่ใกล้บันไดเรือน บุรุษนั้นไปเอาเตงทรมคมมะเขือนั้นหนึ่ง
ปลูกมะเขือนั้นใหญ่โตงามกว่าทุกต้นในไร่ นั้น ผลมะเขือนั้นเป็นทริก
ก็ชอบใจยิ่งนัก ครั้นนั้นมีพระราชธิดาแห่งพระยาโครตรังดีพระองค์
หนึ่ง มีพระรูปพระโฉมงามพร้อมบริบูรณ์ด้วยเบญจกตยาณิ จึงมี
พระนามชื่อนางแก้วกตยาณิ มีอายุได้ ๑๗-๑๘ ปี มีพระทัยส่กตยนิคิด
ด้วยราคจิตต์ คิดอยากเสวยมะเขือเป็นกำลังยิ่งนัก จึงให้ทาสาทาษาไป
เที่ยวหาซื้อมะเขือ ทาสาทาษนั้นจึงไปเที่ยวหาซื้อมะเขือที่ตลาดใต้
เหนือหลายแห่งไม่ได้มะเขือ จึงลี้บเสาะไปจนถึงไร่ของบุรุษนั้น จึง
ซื้อมะเขือตกลใหญ่งามของบุรุษเป็นปมนั้นได้ จึงนำถวายแก่พระราช
ธิดา ๆ จึงเสวยมะเขือนั้น จะมีเหตุให้บังเกิดโศหารสาบสูญให้
นางมีบุตรได้มนต์ยนิดยงนักเป็นกำลัง จนมีกายกำเริบต่าง ๆ ทั้งน
นางนั้นได้พระราชบุตรผู้มีบุญมาบังเกิด แลจะได้พระภักดีด้ามผู้มี
บุญญาธิการมาก อนึ่งเหตุภาวะแห่งคนทั้งสามนั้นได้กระทำบุญด้วย
กันมาแต่ก่อน

ในกาลนั้นด้วยผู้หนึ่งมีบุญญาธิการได้กระทำมามาก มาอุปบัติปฏิสนธิ
บังเกิดในครรภ์ของพระราชาธิดานั้น ด้วยเหตุว่านางได้เสวยมะเขือ
อันเป็นเชออุปนิสัย สัมภาระ แห่งบุรุษตัวรกาย เป็นปม อันกระทำ

บัดนี้ในท้องที่ร่มเย็นนั้น ครรภีอุทรแห่งนางแก้วกตยาณีน
 ก็เห็นปรากฏขึ้นมา ฝ่ายพระญาติพระวงศ์ ครั้นเห็นครรภีแห่งนาง
 เห็นปริศนา จึงไต่ถามตามประเพณีคัลโลก ได้ฟังเหตุอันนางบอกด้วย
 วาจาดีว่า ข้าพเจ้าได้คบหาดูด้วยบุรุษผู้ใดคนหนึ่งเป็นอันขาด ก็
 เห็นความจริงด้วยดีจริง ด้วยอาณภาพบุญแห่งสัตว์ อันอยู่ในครรภ์นั้น
 พระญาติพระวงศ์ทั้งหลายมิได้โกรธ เชื้อชื้อช่วยกันอภิบาลรักษาครรภี
 ด้วยไมตรีจิต นางนักรักษาครรภ์นั้นมา เมื่ออันกำหนดเทศมา
 จึงคลอดซึ่งพระราชบุตร ทรงพระรูปโฉมงามยิ่งนักประดุจรูปทอง
 ประกอบด้วยลักษณะอันบริบูรณ์ พระญาติพระวงศ์ มีเมตตารักใคร่
 ช่วยบำรุงบำเรออุปถัมภ์นการ เสด็จรักษาด้วยดีจริงเป็น ปกติมา
 ดมเด็จพระไอยกานหมพระทัยปรารถนา เพื่อดูเสด็จทวยพระราชันต์คา
 ทดของดจะใคร่รู้วามบุรุษผู้ใดจะเป็นบิดาของพระราชกุมาร ครั้นทรง
 พระดำริแล้วจึงส่งแก่ราชบุรุษทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายจงให้คนเฝ้า
 ฆ้องกลองไปเที่ยวคืบ่าว บอกกล่าวแก่บุรุษทั้งหลายในกรุงนอกกรุง
 ศรี ฯ แขวงจังหวัดจันทวดี ตั้งแต่พรุ่งนี้ไป ๓ วันให้บุรุษทั้งหลายเข
 มาในพระราชวัง ให้ถือมาซึ่งขนมແຕ່ไม่ต่าง ๆ ตามทมิแต่ตั้งละ
 น้อยให้เร่งเข้ามา ราชบุรุษทั้งหลายก็ให้ไปเที่ยวคืบ่าวร้องนำว่าทุก
 ทิศตามรับสั่ง ฝ่ายบุรุษทั้งหลายรับสั่งให้เข้าไปในพระราชวังดัง
 นั้น บ้างได้ขนม บ้างก็ไม่ได้ผลไม่ต่าง ๆ กับเผือกม่นกด้วยอ้อยตามทมิ
 ก็ถือเข้าไปในพระราชวัง

ดมเด็จพระไอยกาให้คัดแบ่งประดับพระราชันต์คา ด้วยเครื่องกุมาร

ฆาตรณของการอันวิจิตร วิภิชตตั้งวางงามเลิศแล้ว จึงให้พระหลาน
 แกวณดีทนาการเห็นอราชาอาคณ อันตกแต่งเป็นอันดีในทพระราชฐาน
 แล้วให้เรียกหาบุรุษเข้ามาทักคน ให้ถือนมของกินกด้วยอ้อผลไม้
 เข้าไปสู่สำนักแห่งพระราชกุมาร ส้มเด็จพระโอยกา จึงอริษฐานว่า
 บุรุษผู้ใดเป็นบิดาของพระราชกุมาร แท้จริงไสร้ ก็ให้พระราชกุมาร
 จงถอข่าวของวัดถุของบุรุษผู้นั้น ถ้ามิใช่บิดาย่าให้พระราชกุมารถอ
 เอาข่าวของวัดถุของบุรุษผู้นั้นเลย ครั้นอริษฐานแล้วก็ให้พระราช
 กุมารเข้าไปถอเอาของวัดถุบุรุษนั้น แดชชายแดนปมนได้แต่กอนข้าว
 เย็นถอมากชนหนึ่ง พระราชกุมารก็เข้ากอดเอวคอ แดรับเอากอน
 ข้าวเย็นมาเดว ชนท่งปวงเห็นกพิศวงชวนกันคิเตยนต่าง ๆ พระเจ้า
 ไครตรังถัดระอยพระทัยได้ความอปรยศ จึงพระราชทานพระราชธิดา
 แดพระราชธิดาให้แดชชายแดนปม ให้ได้เพถอยไปถึงที่ไร่มะเขือ อัน
 เป็นที่อยู่ไกลจากพระนครทางวันหนึ่ง ชายแดนปมก็พวบทกริษาชนดี
 ไว้ ด้วยเดชะบุญชนท่งด้ามบันดาลให้สมเด็จพระอินทราชาธิราชกนิตรกาย
 เป็นฉนรเอากถองทิพยมาส่งให้ชายแดนปม แดศวรดับอกว่า ท่านจะ
 ปรารณาดังไรจกถองนี้ อาจให้ถั่วเรัจความปรารณาได้ ถิ่น ชาย
 แดนปมจึงปรารณาให้รปงามจกถองนนั้น ปมเปาท่งปวงกอนตรธาน
 สุธุหาย รุปกายนทกบรตุทธี แดชกนากถองนมาดี้อยู่เดวกับอกเก
 ภริยา นางกมีความยนตจกถองทิพย นิมิตรทองให้ช่างคิอุททองให้
 พระโอรสบรรทม เหตุคั้งนพระราชกุมารจึงมีนามว่าเจ้าอุททองจำเดิม

แต้นมา จุฬจักราช ๖๘๓ ปีมะแมเอกศก บิดาเจ้าอยู่ทองจึงตั้งถืองทิพย์
 นิมิตรเป็นพระนครขึ้นในทนน ให้นามชื่อว่าเทพมหานคร เหตุด้วย
 ด้วยอาณาภาพเทศา แลชนทั้งหลายชวนกันมาอาศัยอยู่ณเมืองนั้นเป็นอัน
 มาก พระองค์ได้ด้วยราชสมบัติทรงพระนามพระเจ้าศรีวิชัยเชียงใหม่
 ปรางูในสยามประเทศนี้ จุฬจักราช ๗๐๖ ปีวอกนอศก สมเด็จพระ
 พระเจ้าศรีวิชัยเชียงใหม่ทวงคต อยู่ในราชสมบัติ ๒๖ ปี แล้วถือง
 ทิพยนกก่อนครหานาย สมเด็จพระเจ้าอยู่ทองราชโอรส ได้ด้วยราช
 สมบัติแทนพระราชบิดาได้ ๖ พระวดีดา ทรงพระปรารภสร้างพระนคร
 ใหม่ จึงให้ราชบุรุษเที่ยวแลวงหาภูมิประเทศ ที่มั่งคั่งอุดมสมบูรณ์
 บริบูรณ์ ราชบุรุษก็เที่ยวหาโดยทักษิณทิศ ถึงประเทศที่หนองไถ่น
 กอด้วยพรรณปลาพร้อมทุกสิ่ง จึงไปกราบทูล พระเจ้าอยู่ทองจึงยก
 จตุรงค์โยธาประชาราษฎร์ทั้งปวงมาสู่ประเทศนั้น จุฬจักราช ๗๓๒
 ปีชวดโทศก ทรงสร้างพระนครเสร็จให้นามชื่อว่า กรุงเทพมหานคร
 ตามนามพระนครเดิม ๑ ให้นามชื่อว่าทวารวดี เหตุมีกำแพงล้อมรอบ
 คู่นามเมืองทวารวดี ๑ ให้นามชื่อว่าศรีอยุธยา เหตุเป็นที่อยู่แห่ง
 ชนชาวท่งตอง (คือขม) ศรีแกทอยุธยา เป็นด้ามขวานกั้นอาศัยอยู่
 ในทนนาม ๑ แດนามท่ง ๓ ประกอบกันจึงเรียกว่า กรุงเทพมหานคร
 ทวารวดีศรีอยุธยา สมเด็จพระเจ้าอยู่ทองได้ราชภิเศกด้วยราชสมบัติ
 พระชนม์ได้ ๓๗ พระวดีดา ถวายพระนามสมเด็จพระเจ้ารามาริบัติ
 แลเมื่อแรกได้ราชภิเศกนั้น ได้ตั้งทักษิณาวุธภายในคันทันนั้นใน
 พระนครตั้ง ๑ แล้วทรงสร้างพระที่นั่งไพฑูริย์มหาปราสาทของคันทัน

พระที่นั่งไพศยนคมนาหาปราสาททองคำหนึ่ง พระที่นั่งไศวรียมหาปราสาท
ทองคำหนึ่ง แล้วให้พระบรมราชาธิราชผู้เป็นพระราชวงศ์ผู้ใหญ่ตรัสเรียก
ว่า พระเชษฐาธิราชนั้นไปครองเมืองสุพรรณบุรี ให้พระราชนุตรทรง
พระนามพระราเมศวรไปครองเมืองลพบุรี ครั้นนั้นเมืองประเทศราชชน
๓๖ หัวเมือง คือเมืองมะละกา ๓ เมืองชวา ๓ เมืองตะนาวดี ๓ เมือง
ทวาย ๓ เมืองเมะตะมะ ๓ เมืองเมะถำแดง ๓ เมืองนครศรีธรรมราช ๓
เมืองสงขลา ๓ เมืองจันทบุรี ๓ เมืองพระพิษณุโลก ๓ เมือง
สุวรรณโลก ๓ เมืองสุโขทัย ๓ เมืองพิษณุ ๓ เมืองพิจิตร ๓ เมือง
กำแพงเพชร ๓ เมืองนครสวรรค์ ๓ แดพระองค์ด้วงวัดพุทไธศวรรย์
แคว้นป่าแก้ว จตุศักราช ๗๓๓ ปีระกาเอกศก สมเด็จพระรามาริบัติ
สุวรรณคต อยู่ในราชสมบัติ ๒๐ ปี

(ต้นฉบับมีอยู่เท่านั้น)

เรื่องพระร่วงสุโขทัย^(๑)

จุลศักราช ๕๓๖ พระเจ้าสุริยราชา ซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ของพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ ได้ทรงตกแต่งซ่อมแปดงเมืองพิชิตปรากฏการณ์ใหม่ ครองราชสมบัติต่อไป มีพระอัครมเหสีทรงพระนามว่าสุริยธรรมาเทวี มีพระราชโอรสองค์หนึ่งด้วยพระอัครมเหสี ทรงพระนามว่าจันทกุมาร พระเจ้าสุริยราชาเมื่อแรกได้ราชสมบัติ พระชนม์ได้ ๒๐ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๒๗ พรรษา เสด็จสวรรคต พระชนม์ได้ ๔๗ พรรษา พระองค์ประสูติวันจันทร์

จุลศักราช ๕๗๐ พระจันทกุมารราชโอรสได้ขึ้นครองราชสมบัติ ทรงพระนามว่าพระเจ้าจันทราชา พระองค์ทรงสร้างเมืองสุโขทัยขึ้น ครองราชสมบัติต่อไป มีพระอัครมเหสีทรงพระนามว่าสุริยาเทวี พระองค์ได้ย่นาถระเมืองตพบุรี พดเมืองชาตพบุรีเป็นล່ว่นาถระ อยู่มาวันหนึ่งพระองค์ได้เข้าไปประพาสป่า พร้อมกับพดโยธาทวยหาญ เป็นอันมาก ได้ทอดพระเนตรเห็นนางกุมารีคนหนึ่ง มีรูปโฉมลักษณะงดงามยิ่งกว่านางมนุษย์ทั้งหลาย พระองค์มีความเสน่หา ได้โลมเล้า ได้รวมอภิรมย์ด้วยนางนั้น ครั้นแล้วพระองค์ก็มีพระทัยปฏิพัทธ์

(๑) เรื่องราวของพระร่วง ยังมีปรากฏในที่อื่นอีกหลายแห่ง เช่น ประชุมจารึกสยาม, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑, จะเพาะพงศาวดารเหนือและพงศาวดารพระมอราญ, ชินกาลมาลินี, สิงหลปฏิมากร หรือสิงหนาทาน, เรื่องราชธิราช, มุคตาสนา, เรื่องนางอุทัย, จามเทวีวงศ์, คำอธิบายพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑

พนธ์ ตรัสชวนจะพานางไปดีราชวงศ์ จะตั้งไว้ เป็นเอกอัครนารี นาง
จึงทูลว่า ข้าพระองค์มิใช่เป็นหญิงมนุษย์ เป็นเชื้อชาตินางนาคกุมารี
แปลงกายขึ้นมาเที่ยวในเมืองมนุษย์ จะตามเสด็จพระองค์ไปมิได้ ถ้า
ข้าพระองค์ได้อยู่ร่วมหมั้นนางสิ้นมณเฑียรราชบริวาริกาของพระองค์ใน
พระราชวัง ข้าพระองค์โกรธเคืองผู้ใดขึ้นมาแล้ว ก็จะไม่ฟังตาม
วิสัยนาค มนุษย์เหล่านั้นจะทนพิษของข้าพระบาทมิได้ จะพากันตายเสีย
สิ้น เพราะฉะนั้นข้าพระบาทจะขอรับคมดาพระองค์กลับไปยังเมืองนาค
ทูลตงหนแต่ดวงนาคกุมารีนกหายไปจากสถานพบน กลับไปสู่นาค
พิภพ พระเจ้าจันทราชาทรงเสียตายนางนาคกุมารียิ่งนัก ก็เสด็จกลับ
คืนเข้าสูพระราชวัง ครั้นอยู่มานางนาคกุมารีนมกรรมถวญกำหนด
ทศมาศแล้ว จึงขึ้นมายังเมืองมนุษย์ ตกฟองไว้ ในที่ไร้อ้อยแห้งหนึ่ง
ฟองนั้นโตประมาณเท่าผดมะพร้าวห้าว ครั้นแล้วนางนาคกุมารีก็กลับ
คืนไปสู่นาคพิภพดังเก่า

ในขณะนั้น ยายกับตาต้องด้ามกรรยาผู้เป็นเจ้าของไร้อ้อย พากัน
ออกไปตดแลรักษาไร่ เห็นฟองนาคโตแปลกประหลาดตงหน ก็ยังไม่
แจ้งว่าเป็นฟองสิ่งไร จึงนำฟองนั้นไปเก็บรักษาไว้ที่บ้าน ครั้นอยู่ไม่
นานฟองนั้นครบกำหนดก็แตกออกเป็นกุมาร มีรูปโฉมลักษณะงามหา
ผู้ใดเสมอมิได้ ยายตาได้ เห็นตงหน ก็มีความดีใจว่าได้ บุตรบุญธรรม
รักใคร่กุมารนั้นเป็นอันมาก จึงหาผ้ามาเย็บเป็นเบาะเมาะให้กุมารนั้น
นอน แต่กุมารนั้นหาชอบนอนบนเบาะเมาะโดยปกติไม่ มักร้องให้
เลือกกายขึ้นไปด้วยเบ้องบน แห่งทนอน ยายตาเห็นประหลาดตงหน

จึงไปไต่ถามโหราจารย์ว่า อาการของกุมารเป็นดังนี้จะร้ายดีประการใด โหราจารย์จึงทำนายว่า กุมารเป็นผู้มบุญ จะเป็นเชื้อชาติเทพดาหรือพระยานาคเป็นแน่ ถ้าท่านปรารถนาจะให้กุมารนั้นนอนเป็นปกติ จึงตัดรำไม้ไผ่ที่ชนอยู่บนคอไม้มาด้านเป็นเส้นร้อยปูลงให้นอนแต่ฝ่าหมอนนั้นให้ถึงเถียนต์อาคมเสียก่อนแล้วจึงให้หมอน ยายดาภีกระทำตามคำแนะนำของโหราจารย์นั้นทุกประการ ดังแต่นั้นมากุมารนั้นก็นอนโดยปกติ มิได้รับกวนดังแต่ก่อน ครั้นต่อมา กุมารนั้นเจริญวัยวัฒนาการขึ้น มีอายุได้ ๑๕ ปี มีร่างกายผ่องใสได้ภา แดมีอาณภาพมาก จะออกปากกล่าวดั่งดั่งโตให้เป็นอย่างไร ก็มักให้เป็นไปตามคำกล่าวดั่งนั้น ยายตามความเด้นหาคือบุตรบุญธรรมยิ่งนัก จึงให้นามว่าพระร่วง

ครั้นต่อมา กิตติพทอน ทราบเข้าไปถึงพระเจ้าจันทร์ราชาผู้ครองกรุงสุโขทัย ก็มพระทัยพิศวง จึงทรงพระดำริว่า กุมารผู้นั้นเห็นจะเป็นบุตรนางนาคกุมาร มาตกฟองไว้ให้เป็นแน่ ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว กุมารนั้นก็น่าเป็นโอรสของเราเองโดยแท้ เมื่อพระองค์ทรงพระดำริดังนี้แล้ว จึงตรัสสั่งราชบุรุษให้ไปหายายดาเจ้าของไร่อ้อย ให้พา กุมารนั้นเข้ามาเฝ้าพระองค์

แต่เรื่องนั้นจดหมายเหตุ อภิธานะหนึ่ง กล่าวว่า คราวหนึ่ง พระองค์ให้ตั้งการราชพิธีสร้างปราสาทราชมนเทียร ในขณะนั้นพวกราษฎรชาวบ้านในเมืองนอกเมืองพากันแตกค่นเข้ามาตุงงานพระราชพิธี ฝ่ายยายดาเกพาพระร่วงบุตรบุญธรรมนั้นเข้ามาตุงงานพระราชพิธี

ในเวลานั้นด้วย พระร่วงได้ออกปากพูดในท่ามกลางฝูงชนว่า เราเป็น
 ผู้รักชาติพอพูดชาติคำดัง เสาปราสาทนั้นก็โชนเอนทวนไหวสะเทือน
 สะท้านทวไป ฝ่ายเสนาอำมาตย์ได้เห็นเหตุมหัศจรรย์ดังนั้น จึงนำ
 ความขึ้นกราบทูลพระเจ้าสุโขทัย พระองค์ได้ทรงฟังดังนั้นก็มีความ
 พิศวง จึงตรัสสั่งให้หาทายาทให้พากุมารนั้นเข้าเฝ้า จึงมีพระราช
 โองการตรัสถามยายตาทั้งสองว่า กุมารนั้นได้มาแต่ไหน ยายตาทั้งสอง
 จึงกราบบังคมทูลให้ ทราบความตามเหตุได้กุมารนั้นมา ตั้งแต่ต้นจน
 ปลาย พระเจ้าสุโขทัยได้ ทรงฟังดังนั้น ก็เข้าพระทัย ทรงเชื่อ แน่ ว่า
 กุมารนั้นเป็นบุตรนางนาคกุมารนั้น คือเป็นพระโอรสของพระองค์ โดย
 แท้ ด้วยอำนาจความ เมตตา กรุณา ของบิดา อันเคยมีแก่บุตรสืบ
 ชันธุสันดาน มาแต่บรรพชาติปางก่อนนั้น บันดาลให้ พระองค์ทรงพระ
 ดีเนหา แต่พระโอรสใน บัจจุบันชาตินี้ จึงให้ รับพระร่วงนั้นเลี้ยงไว้
 เป็นราชโอรสของพระองค์ ในพระราชวัง แลพระราชทานทรัพย์ ตั้ง
 ของเป็นรางวัลแก่ยายตาทั้งสองเป็นอันมาก

ครั้นอยู่มา พระอัครมเหสีใหญ่ของพระเจ้ากรุงสุโขทัย ประสูติ
 พระราชโอรสองค์หนึ่ง สมเด็จพระราชบิดาพระราชทานพระนามว่า
 พระร่วงเหมือนกัน แต่พระราชโอรสองค์ ใหญ่ซึ่งประสูติจากนางนาค
 นั้น มีบุญญาธิการศักดิ์ดานภาพเป็นอันมาก ถ้าพระองค์ ชพระหัตถ์
 ครีดีด้าปมนุษย์ได้สัตว์ใด ๆ เช่นผู้คนแต่ช้างม้าโคกระบือว่าให้ตกตาย
 เป็นหิน หรือให้ เป็น สิ่งอันใด ก็ตกบ่ตกตาย แลเป็นไปตามรับสั่ง ทั้งสิ้น
 วันหนึ่ง พระองค์ตรัสสั่งว่าให้ ตนไม่ทรงปวงเป็นผล ตนไม่หนักเป็นผล

ตามรับสั่ง แลตรัสว่าให้กางปลาเป็นปลามีชีวิตไปตามเดิม ก็เป็นไป
ได้ตามรับสั่ง ของพระองค์ ด้วยอำนาจดีจวบวามี อันแก่กล้าที่พระ
องค์ได้สร้างดมอบรมมาแต่หลัง จึงบันดาลให้เป็นไปไดงนนบน
มหัศจรรย์นัก

ครั้นอยู่มา พระร่วงราชโอรสพระองค์ใหญ่ จึงกราบทูลถามสมเด็จพระ
พระราชบิดาว่า ทุกวันพระองค์ยังต้องดั่งด้วยน้ำแก้มืองอินทปรีดิ์
อยู่หรือ พระราชบิดาจึงตรัสบอกว่า เรายังต้องดั่งด้วยน้ำแก้มืออยู่
เสมอ พระร่วงราชโอรสองค์ใหญ่ จึงกราบทูลห้ามว่า ตั้งแต่วัน
ไป ขอพระองค์อย่าได้ดั่งด้วยน้ำแก้มืออินทปรีดิ์ต่อไปอีกเลย ถ้า
พระเจ้ากรุงอินทปรีดิ์ให้ยกกองทัพมาทำร้าย แก้มือเมืองของพระ
องค์เป็นประการใด ข้าพระองค์จะอาสาสู้รบเอาชนะชนะให้จงได้ มิ
ต้องให้พระองค์แค้นไพร่พลได้ ความเดือดร้อน พระเจ้ากรุงสุโขทัยก็
ทรงเชื่อ ตามคำทูลของพระร่วงราชโอรสองค์ใหญ่ ด้วยได้ทรงเห็น
อิทธิฤทธิ์เป็นอัศจรรย์ต่าง ๆ มาแต่หลังแล้ว

ฝ่ายพระเจ้ากรุงอินทปรีดิ์ ครั้นได้ทราบข่าวพระเจ้ากรุงสุโขทัย
แข็งเมืองไม่ดั่งด้วยน้ำดังแต่ก่อน จึงตรัสสั่ง พระราชโอรสผู้เป็น
พระมหาอุปราชว่า พระเจ้าจันทราชาเมืองสุโขทัยเคยดั่งด้วยน้ำให้
แก้มือเรา ดับคอกันมาหลายชั่วคนของเมืองแล้ว บัดนี้มาแปรพักตร์
ไม่ยอมดั่งด้วยน้ำให้แก้มือเรา เห็นจะคิดต่อสู้กับเรา เจ้าจงยกพยุหโยธา
ทัพไปตีเมืองสุโขทัย ให้มีชัยชนะแก่พระเจ้าจันทราชาจงได้ พระ
มหาอุปราชก็รับสั่งพระราชบิดาแล้ว ก็กรีธาพยุหโยธาทัพออกจาก
กรุงอินทปรีดิ์ ไปถึงเมืองสุโขทัย ก็ยกพลเข้าประชิดล้อมเมืองไว้

ฝ่ายพระเจ้าจันทรราชา ก็แต่งให้พระร่วงราชโอรสองค์ใหญ่ ยกพลนิกายกองทัพออกมา กระทำยุทธสงครามกับกองทัพกรุงอินทปรัสถ์ ทั้งสองฝ่ายได้กระทำยุทธนาการต่อกันโดยลำมารถ ฝ่ายมหาอุปราชพระราชโอรสพระเจ้ากรุงอินทปรัสถ์ ทาน กำลัง พระร่วง ราชโอรสพระเจ้ากรุงสุโขทัยมิได้ ก็แตกหนีกลับไปยังพระนคร กราบทูลสมเด็จพระราชบิดาว่า ข้าศึกมีกำลัง เข้มแข็งนัก จึงต้องแตกพ่ายถอยมา จะขอรับพระราชอาชญาแล้วแต่จะโปรด

ฝ่ายพระเจ้ากรุงอินทปรัสถ์ ได้ทรงเห็นพระมหาอุปราชราชโอรสแตกพ่ายทัพหนีกลับมา ทูลขอจะรับพระราชอาชญาดังนั้น พระองค์ทรงเห็นว่า พระราชบุตรของพระองค์ยังอ่อนแก่การทัพศึกอยู่ ก็ทรงพระเมตตาพระราชทานโทษให้ จึงตรัสว่า พระเจ้าจันทรราชาผู้ครองเมืองสุโขทัยนั้น ก็เป็นพระญาติพระวงศ์ของเราเองมิใช่ผู้อื่น ถ้าเขาไม่สมควรจะตั้งด้วยน้ำให้แก่เราแล้วก็ตามเถิด ตั้งแต่นั้นไปเราอย่าไปรบกวนย่ำย้าทำสงครามกับเขาอีกเลย พระองค์ จึงตรัสสั่งให้เลิกเมืองอินทปรัสถ์ตั้งด้วยน้ำแก่พระองค์ต่อไป

พระเจ้าอินทปรัสถ์ผู้สืบพระวงศ์พระเจ้าปทุมสุริยวงศ์นั้น ได้ครองราชสมบัติในกรุงอินทปรัสถ์ต่อมา ครั้นพระชนมพรรษาได้ ๕๕ พรรษา ก็เสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ ๓๐ พรรษา เมื่อแรกได้ครองราชสมบัตินั้นพระชนม ๒๕ พรรษา ลูกมี ๕๖๐

ฝ่ายพระเจ้าจันทรราชาผู้ครองกรุงสุโขทัย เมื่อแรกได้ราชสมบัติ

พระชนมายุ ๓๐ พรรษา ครองราชสมบัติได้ ๓๐ พรรษา รวมพระ
ชนมายุ ๖๐ พรรษาถ้วน ก็เสด็จสวรรคตในศักราช ๕๗๖

ในปีนั้น พระร่วงพระราชโอรสองค์ใหญ่ได้เสด็จขึ้นครองราช
สมบัติแทนสมเด็จพระราชบิดาต่อไป พระองค์ได้เสด็จไปสร้างเมือง
สวรรคโลกขึ้นใหม่ แลครองราชสมบัติในเมืองนั้น ในขณะนั้นพระ
อัครมเหสีใหญ่ของพระองค์ ผู้ทรงพระนามว่าศรีจันทาทิพย์ ประสูติ
พระราชธิดาองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าสุวรรณเทวี

ครั้นต่อมาสมเด็จพระร่วงเจ้าทรงพิจารณาเห็นว่า ภูมิธำเนาข้างทิศ
ใต้เมืองสุโขทัยนั้นพนาภูมิภาคเรียบราบ เป็นชัยภูมิที่หนึ่ง ดมควร
จะสร้างสระใหญ่ต้งไว้ให้เป็นประโยชน์แก่สาธารณชนทั่วไป จึงตรัส
สั่งให้ขุดสระใหญ่โดยรอบจตุรดิग्กำหนด ๑๕ วา ให้ข้างก่ออิฐเป็น
ซุ้มคร่อมหลังสระ แลบนหลังซุ้มนั้นก่อพระเจดีย์องค์หนึ่งเรียกว่าพระ
มหาธาตุ ในสระใหญ่นั้นให้ปลูกบัวเบญจพรรณ ครั้นแล้วพระองค์
ทรงตั้งพระสัตยาธิษฐานว่า ขออย่าให้น้ำในสระนั้นแห้ง แลอย่าให้คน
บัวเบญจพรรณนั้นตาย ให้มีอยู่ได้มอเป็นนิรันดร์ไป แลพระองค์
ได้ทรงนำ เมล็ดมะขาม มาโปรยรอบ ตามขอบเขตสระ ทรงพระ
สัตยาธิษฐานว่า ให้มะขามนั้นขึ้นมาเป็นต้นมีผลเมล็ดพร้อมบริบูรณ์ บาง
คนเมื่อมีผลเป็นผลใหญ่แต่เนื้อ เมล็ดมะขามที่หล่นตกลงไปในสระนั้น
ให้กลายเป็นเต่าปลามีจนาชาติแต่ให้บินไปได้ ทรงพระอธิษฐานแล้ว
ก็ทรงปลูกไว้รอบสระนั้น ปลาแต่ตัวก็เป็นไปตามพระสัตยาธิษฐาน
นั้นทุกประการ แล้วพระองค์ให้สร้างเจดีย์รอบสระนั้น มีคำอาเด

ขงปักษะครบครัน ครั้นชุดสระดำเสร็จแล้วก็ให้ทามหกรรมฉลองสระ ทรง
บำเพ็ญพระราชกุศลต่าง ๆ เป็นอันมาก

ในครั้งนั้นหมานคนหนึ่งชื่อนมกะโทเป็นเชื้อชาติมอญ เป็นบุตร
ชาวบ้าน ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ใน ตำบลตะเกาะนุญ แขวงเมืองมตะมะ ใน
รามัญประเทศ ได้เข้ามาเป็นข้าตัวมียกดีในสมเด็จพระร่วงเจ้า พระ
องค์ทรงโปรดปรานชุบเลี้ยง นมกะโทผู้นี้เป็นคนมีวิชา ประกอบ
ด้วยคุณสมบัติ ๓ ประการ คือ มีรูปโฉมลักษณะดีเป็นที่ชอบรักแก่ชน
ทั่วไป ๑ มีสติปัญญาดี ๑ มีความกตัญญูกตเวทีรู้คุณท่านผู้มีคุณ ๑

อยู่มาวันหนึ่ง นมกะโท กับ พรคพวก แด่ข้าทาสใช้สอย รวม
ประมาณ ๓๐ คน ให้หาสิ่งของดินค้ำมาเที่ยวค้าขาย นมกะโท เป็น
นายคุมลูกหาบ ครั้นมาถึงเชิงเขาฉนวนรัตนคีรี เด็กคนใช้คนหนึ่งของ
นมกะโทป่วยลง นมกะโท จึงให้คนเหล่านั้นช่วยกันหามเด็กที่ป่วยนั้น
ขึ้นไปพักรักษาด้วยยูน้อยอดเขา ในเวลานั้นไม่ใช่เทศกาลฤดูฝน บันดาล
ฝนตกฟ้าร้องเป็นอันมาก ในทันใดนั้น อดินบาตผ่าถล่มลงมายังค้ำของ
นมกะโทแตกแฉ่งออกไป แต่หาถูกผู้คนเป็นอันตรายไม่ เมื่อนมกะโท
ได้ยินฟ้าผ่าลงมาดังนั้น จึงเข้าไปในอากาศ เห็นแสงฟ้าเป็นปราสาท
ราชมนเทียรประดับด้วยราชวัญดิตรจง นมกะโท คิดเห็นประหลาดใน
ใจ แต่ยังหารู้ว่าร้ายแต่ดีเป็นประการใดไม่ จึงคุมลูกหาบกับพรค
พวกออกจากตำบลนั้นมาถบบ้านแห่งหนึ่ง นมกะโท จึงเข้าพักอาศัยใน
บ้านนั้นพร้อมด้วยพรคพวกของตน ถามพวกชาวบ้านว่าในตำบลบ้าน
นั้น มีโหราจารย์ผู้ทายนิมิตร้ายดี บ้าง หรือไม่ พวกชาวบ้านบอกว่า

โหราจารย์ผู้เฒ่ารู้ทายนมิตรรายดีมอญ จึงช่วยพามะกะโท ไปให้ถึง
 เรือนโหราจารย์มะกะโท ที่โถงนับเคาฬาท่านโหราจารย์ผู้เฒ่านั้น แล้ว
 จึงเล่านมิตรให้ฟังดังแต่ต้น แลถามเหตุผลรายดีว่าจะมีเป็นประการใด
 ฝ่ายโหราจารย์ผู้เฒ่าได้ฟังเล่านมิตรดังนั้นก็รู้เหตุที่ปวง แล้วว่าชาย
 หนุ่มผู้นั้นเป็นคนมัวเมา จะได้เป็นใหญ่ในภายหน้า จึงบอกวานมิตรที่
 ได้เห็นนั้นเป็นลัทธิลัทธิมงคลใหญ่หลวงยิ่งนัก ท่านจงนำเงินทองมากของ
 ดึงให้ดังเดิมมอเท่าจอมปลวก เป็นการค้ำบัลลังก์เราก่อน เราจึงจะ
 ทำนายให้แก่ท่านได้ ถ้าท่านทำดีการบวชค้ำบัลลังก์เราดังนั้นแล้ว เรา
 ก็จะพยากรณ์ทายนมิตรของท่าน ให้ท่านได้เป็นใหญ่ให้เห็นคุณ
 ได้โดยเร็ว ถ้าท่านไม่นำเงินทองมาบวชเราดังว่านั้นแล้ว เราก็ไม่
 อาจทำนายให้แก่ท่านได้ มะกะโท ได้ฟังดังนั้นก็คิดว่า สิ่งของดินค้ำ
 เรานำมาขายครึ่งหนึ่ง ถึงจะขายดีแล้วจะรวมเงินทั้งทุนแลกำไร ให้ได้
 เงินของดึงเดิมมอเท่าจอมปลวกนั้นก็หาไม่ได้ ท่านใดดีเราจึงจะได้เงิน
 ทอง มากองให้ดังเดิมมอเท่าจอมปลวกเล่า มะกะโท คิดไปก็เห็นช่อง จึง
 ถอดแหวนในนิ้วมือของตน ไปตั้งลงเหยื่อยอดจอมปลวก แห่งหนึ่ง
 แล้วจึงบอกแก่โหราจารย์ว่า ข้าพเจ้าได้บวชค้ำบัลลังก์ท่านด้วยทอง
 เดิมมอเท่าจอมปลวกแล้ว ขอท่านได้เมตตาช่วยทายนมิตร ให้ข้าพเจ้าเกิด
 ฝ่ายโหราจารย์ได้เห็นดังนั้นก็คิดว่า บุรุษหนุ่มผู้นั้นเป็นคนมัวเมาเฉียบ
 แล่น ลืมไปเบื้องหน้าคงจะได้เป็นใหญ่เป็นแน่ จึงทำนายตมมิตร
 นั้นให้มะกะโทว่า ในเวลาไม่ช้านานท่านจะได้ เป็นเจ้าบ้านผ่านเมือง
 ใหญ่โต มีอานุภาพมาก เพราะฉะนั้นท่านอย่าทำการค้าขายเลย จง

ชุดดำทำราชการเถิด จะได้เป็นใหญ่มียศศักดิ์รุ่งเรือง เมื่อท่านได้
เป็นใหญ่แล้วอย่าลืมเรา มะกะโทกับทงพรรคพวกได้ฟังคำท่านนายตัง
หนักใจ ลงกราบไหว้ขอขอบคุณโหราจารย์เป็นอันมาก จึงกล่าวว่า
ถ้าข้าพเจ้าได้เป็นใหญ่เหมือนคำท่านนายของท่านแล้ว ข้าพเจ้าจะตอบ
แทนคุณท่านให้จงหนักหาตีคุณค่าของท่านไม่ ว่าแต่ถนัดกับตาโหรา
จารย์คุมลูกหาบไปขายดินค้าในเมืองสุโขทัย ครั้นขายของสิ้นแล้ว จึง
พาพรรคพวกบ่าวไพร่ไปฝากไว้กับชาวบ้านที่รู้จักชอบกัน ครั้นแล้ว
มะกะโท จึงหาช่องเข้าไป พึ่งพัก ฝากตัวอยู่กับนายช่างพระที่นั่งโรงใน
ซึ่งเป็นมณฑลเทศาภิบาลไพร่ของสมเด็จพระร่วงเจ้า ช่วยดูแลรักษา
เก็บกวาดมูลช้างล่างโรงให้สะอาดอยู่เสมอ นายช่างก็มีความเมตตา รัก
ใคร่ใช้สอยมะกะโทสนิทอยู่ทุกวัน

ฝ่ายสมเด็จพระร่วงเจ้า ก็เสด็จไปทอดพระเนตรช้างพระที่นั่งของ
พระองค์อยู่เนือง ๆ ไม่ใคร่ขาด วันหนึ่งพระองค์เสด็จไปทอดพระเนตร
ช้างพระที่นั่ง ทรงเห็นโรงช้างบดกวาดสะอาดเรียบร้อยดี จึงตรัสถาม
นายช่างว่า ใครมาช่วยท่านแผ้วกวาดโรงช้างให้สะอาดเรียบร้อยดังนี้
นายช่างจึงกราบทูลว่า หม่อมขุนน้อยคนหนึ่งมาพึ่งพักอยู่กับข้าพเจ้า
ช่วยบดกวาดล้างชำระโรงให้สะอาดอยู่เสมอ พระองค์ได้ทรงฟังดังนั้น
ก็ชอบพระทัย จึงตรัสสั่งว่า ท่านจงเสวยหม่อมขุนน้อยนั้นให้เถิด

อยู่มาวันหนึ่ง สมเด็จพระร่วงเจ้าเสด็จไปทอดพระเนตรช้างพระ
ที่นั่ง ณ โรงในตามเคย ประทับบนพระที่นั่งใกล้ช่องพระแกลบวันพระ
โอรสจึงไปที่แผ่นดิน ทอดพระเนตรเห็นเบย ตัวหนึ่งตกอยู่ จึงตรัส

เรียกมะกะโทว่า มอญน้อยเจ้าจึงมาดเบยน์ มะกะโท จึงคิดงานเข้าไป
กราบบังคมเฝ้ากบเบยน์นไว มีความดีใจว่าได้พระราชทานเบี้ยตัว
หนึ่ง เฝ้ากหมอบเฝ้าอยู่กับหน้าพระที่นั่ง จนได้เจ้พระร่วงเจ้าได้จ
กถบ

ฝ่ายมะกะโท มีความยินดีที่ได้รับพระราชทานเบี้ย ๆ หนึ่ง จึงคิดว่า
คงเดินไปเราจะตั้งใจคิดทำราชการสนองพระเดชพระคุณ เพื่อให้ได้
ความชอบยิ่งขึ้น แต่เบยที่เราได้รับพระราชทานนั้น จะทำเป็นประการใด
ดี จึงตรึกตรองเห็นช่องว่า จะขอเมล็ดพรรณฝักกาดมาปลูกไว้ จึงจะ
ควร มะกะโท จึงนำเบยนั้นไปขอเมล็ดพรรณฝักกาดทอดถวาย หญิง
แม่ค้าผู้ขายเมล็ดพรรณฝักกาดจึงบอกว่า เบย ๆ เดียวนั้นเราไม่อาจจะขาย
ให้ได้อย่างไรได้ มะกะโท จึงว่า ขอจมนวดงแด่นวดเดียวพอคิดเมล็ดใดเล็ก
น้อยเท่านั้น หญิงแม่ค้าผู้ขายเมล็ดพรรณฝักกาดก็ยอมให้ มะกะโท
จึงขบนิ้วมือให้שמด้วยเขพระในปากเสียก่อนแล้ว จึงจมนวดงในกระบุง
เมล็ดพรรณฝักกาด ๆ กัดจนหมดจนมาเป็นอันมาก หญิงแม่ค้าเห็น
ดังนั้นก็ชมว่า มอญน้อยฉลาดมีความคิดเนียบแหลมดี มะกะโท จึง
สั่งเบย ๆ เดียวนั้นให้แก่หญิงแม่ค้า แล้วนำเมล็ดพรรณฝักกาดนั้นมา
จึงขุดดินข้างโรงช่างอันที่ว่างเปล่า ประดั้มเมล็ดข้างให้เป็นเชือกบริหาร
ปลูกเพาะเมล็ดพรรณฝักกาดลงในที่นั้นใหม่ ๆ ไม่ช้านานฝักกาดนั้นก็
ขึ้นออกงาม ออกกอกงามดังงามตามกัน

ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง ถึงกำหนดสมเด็จพระร่วงเจ้าจะเสด็จมาทอดพระ
เนตรข้างโรง มะกะโท จึงถอนต้นฝักกาดที่ปลูกไว้ ถ้างนำชำระให้
สะอาดแล้ว หามาชนะมารองเตรียมไว้ เป็นของถวาย พอสมเด็จพระ

พระร่วงเจ้าได้ตั้งมาประทับบนพระที่นั่งในโรงช้างแล้ว มะกะโทก็นำ
 ถาดผักกาดเข้าไปตักถวายต่อหน้าพระที่นั่ง จึงมีรับสั่งว่า มอญน้อยได้
 ผักกาดที่ไหนมาให้เรา มะกะโทจึงทูลว่า เบย ๆ หนึ่งท่โปรดพระ
 ราชทานข้าพระพุทธเจ้า ๆ ไปซื้อเมล็ดพรรณผักกาดมาปลูกไว้ จึง
 ได้นำมาถวายในครั้งน พระองค์มีรับสั่งถามว่า เบย ๆ เดียวเท่านั้น
 ซือกินได้เมล็ดพรรณผักกาดเท่าไร มะกะโทให้กราบทูลให้ทรงทราบ
 ความถึงแก่คนจนที่สุด ส้มเด็จพระร่วงเจ้าได้ทรงฟังดังนั้นก็ตรัสตร
 เจริญว่ามอญน้อยนมนับบุญนาถาตเคยบเหตมดีควรจะชุบเลี้ยงไว้ จึง
 ตรัสแก่นายข้างว่า เราจะขอมอญน้อยนเข้าไปใช้ราชการข้างใน จึง
 โปรดให้มะกะโทเข้าไปรับราชการ เป็นพวกวิเดทเครื่องต้นอยู่ใน
 พระราชวัง ครนอยมามะกะโททำราชการดีมีความชอบ จึงโปรด
 เลื่อนให้เป็นกรมวัง

แต่ในพงศาวดารฝ่ายรามัญนั้นว่า ส้มเด็จพระร่วงเจ้าโปรดเลื่อน
 มะกะโท เป็นขุนวัง มีตำแหน่งในกรมวังนั่นเอง

ครนอยมาเกิดขบถกำเริบขึ้นในหัวเมืองชอบฉันทเดมา ส้มเด็จพระ
 พระร่วงเจ้าจะเสด็จกรีธาทัพไปปราบพวกขบถด้วยพระองค์เอง จึงตรัส
 สั่งให้มะกะโท ผู้เป็นกรมวังอยู่เฝ้ารักษาพระนคร แล้วพระองค์ก็เสด็จ
 ยกพลใหญ่ราทัพไปยังเมืองนอกแดน อยู่ภายหลัง นางสุวรรณเทว
 พระราชธิดาของส้มเด็จพระร่วงเจ้ากับมะกะโทนั้น ซึ่งเคยเป็นคู่บุพเพ
 สันนิบาตกันมาแต่บุพชาติปางก่อน เสนอให้เห็นกันแล้ว ก็มีความ
 ปฏิพัทธ์ผูกพันบังเกิดความเสนหารักใคร่กัน มะกะโทก็ถอยบรักใคร่กับ

พระราชธิดานั้น ฝ่ายข้าราชการทั้งปวงในกรมวังได้รู้เหตุ ก็มีความ
กลัวเกรงต่อมະกะโท ผู้เป็นกรมวัง ด้วยเห็นสมเด็จพระร่วงเจ้าทรง
โปรดปรานมะกะโทอยู่เป็นอันมาก จึงห้ามผู้ใดจะว่ากล่าวกันได้ ไม่
ฝ่ายมะกะโท จึงคิดปรึกษากับนางสุวรรณเทวีพระราชธิดาว่า จะอยู่
ชานะนมได้ ด้วยกลัวพระราชอาญาสมเด็จพระร่วงเจ้า จำเราจะพา
กันหนีไปเสียก่อน อย่าทันทให้พระองค์ได้ตั้งจากัดมา พระราชธิดาก็เห็น
ด้วยจึงรวบรวมทรัพย์ สิ่งของแก้วแหวนเงินทองเป็นอันมาก มะกะโท
ก็เกลี้ยกล่อมผู้คนข้าทาสได้ ๓๐๐ คนเศษ จึงพาพระราชธิดาขึ้นช้างพัง
ตัวหนึ่งหนีออกจากเมืองสุโขทัย ไปโดยทางด่านกะมอกระดก หนีไปถึง
กลางวันแฉกต่างคน ฝ่ายเสนาอำมาตย์รู้ว่ามะกะโทพาพระราชธิดา
หนีไปดังนั้น ก็พากันคิดตามจะจับตัวมะกะโท แต่ติดตามไปหาทันไม่
ด้วยมะกะโทพาพระราชธิดากับผู้คน หนีข้ามด่านดงพั่นแดนไปเสีย
นานแล้ว เสนาอำมาตย์เหล่านั้นก็พากันกลับมา ค่อยทำจะฟังพระ
ราชโองการตรัสสั่งของสมเด็จพระร่วงเจ้าต่อไป

ฝ่ายมะกะโทพาพระราชธิดากับผู้คน ไปถึงบ้านตะเกาะอุ่นซึ่งเป็น
บ้านเดิมของตนแล้ว ก็จัดให้พระราชธิดาอยู่เป็นสุข แลผู้คนก็ไปทั้ง
๓๐๐ คนเศษ ก็จัดให้หมอยาครีษทำกินเป็นสุขพร้อมเพรียงกัน

ฝ่ายสมเด็จพระร่วงเจ้า ทรงปราบปรามพวกขบถอันกำเริบให้ตั้ง
ราบคาบ ทรงจัดบ้านเมืองปดายแดนให้เป็นปกติเรียบร้อยแล้ว ก็ได้จัด
ยกทัพยุทธาทิพัตย์ยังพระนคร เสนาอำมาตย์ทั้งปวงจึงนำความเรื่อง
มะกะโทลักพาพระราชธิดาหนีไป แลได้ไปติดตามจับจนสุดแดนหาทัน

ไม่ ขนกราบทูลให้ทรงทราบทุกประการ สมเด็จพระร่วงเจ้าก็หาได้
ทรงพระพิโรธแค้นเคืองโทษไม่ จึงตรัสว่า เราเข้ามาแต่เดิมแล้ว มอญ
น้อยคนหมกษณะดี นานไปภายหลังจะมีบุญได้เป็นใหญ่ เราจึงมีใจ
รักใคร่เหมือนบุตร ถ้าเราจะสู้รบแข่งให้เป็นอันตราย หรือจะให้ยก
กองทัพไปติดตาม จับมาลงราชทัณฑ์อย่างไรก็ทำได้ทุกประการ แต่
จะเป็นเวรกรรมแก่เรา แลเดียเกียรติกษัตริย์ของบ้านเมือง เป็นที่อัปยศ
แก่นานาประเทศ ซึ่งมอญน้อยพาเราไป ถัดจากนครเป็นใหญ่ได้
เมื่อใดแล้ว ก็คงจะตั้งแต่งให้ธิดาเราเป็นใหญ่ยิ่งขึ้น จะเป็นเกียรติยศ
แก่บ้านเมืองทั้งสองฝ่าย อนึ่งบพเพदनินวาดแห่งธิดาเรากับมอญน้อย
นั้น ก็ได้อบรมมาด้วยกัน แต่ปางก่อนแล้ว จึงเผอิญให้มา มีจิตต์
ปฏิพัทธต่อกันดังนี้ เพราะเหตุนี้เราจึงเป็นจะอวยพรแก่มอญน้อยแล
ธิดาเรา อย่าให้มีภัยอันตรายดังใด ให้เกิดความสุขวิเศษดังดีด้วย
กันเถิด

ซึ่งพระองค์มิได้ทรงพระโกรธแค้นเคืองโทษ แลกลับทรงอำนวยการ
พระพรให้ไปทั้งนี้ ด้วยอำนาจบุญบารมีของมะกะโท จะได้เป็น
กษัตริย์ใหญ่ในรามัญประเทศต่อไป

ดังแต่มะกะโทพาพระราชธิดา ของสมเด็จพระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัย
ไปอยู่บ้านตะเกาะวุ่นอันเป็นบ้านเดิมของตนดังนี้แล้ว มะกะโท ก็ม
สั่งราชกิจเกิดวังคดบังขึ้น ด้วยนางนั้นเป็นราชธิดาของกษัตริย์ผู้ม
ราชอิศริยยศใหญ่ยิ่ง พวกชาวบ้านชาวเมืองก็กลัวเกรงนับถือรักใคร่

มะกะโทได้พระราชทานเงินเดิมออกัน ต่างคนพากันเข้ามาแสดงความภักดีฝาก
ตัว เป็นพรรคพวกชาวไทยให้ใช้ด้วยรอมมากจนทุกที จนนับได้เป็นคน
หลายพันหลายหมื่น ฝ่ายมะกะโท เป็นผู้บัญชาเจ็ดยวณดาตเปิดอง
ทุกหัวของชน ทั้งบรรณาด้วยทรัพย์สมบัติ จึงเป็นทนต์ถอเกชน
ทั่วไป ครั้นมะกะโทเห็นผู้คนนับถอรักใคร่ตนมากจนแล้ว จึงประกาศ
เกลี้ยกล่อมคนทั้งฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ ใน รามัญประเทศ ให้ร่วมด้ามคี่
พร้อมเพรียงน้ำใจเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน เข้ามาอยู่ใต้ อำนาจตนทั้ง
สิ้นแล้ว กตงควชนเป็นกษัตริย์ ครองราชสมบัติในเมืองมตะมะ ชนทั้ง
ปวงยกย่นดถวยพรชัยมงคลแก่กษัตริย์ ใหม่ทั้งดิน แต่พระเจ้ามะกะโท
ยังหาได้ราชาภิเศกเฉลิมพระนามไม่

ครั้นอยู่มา พระเจ้ามะกะโท ทรงระลึกถึงพระเดชพระคุณ ของ
สมเด็จพระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัย จึงให้แต่ง พระราชดาร์ ลงใน
ดัพรณบัตร แลจัดเครื่องมงคลราชบรรณาการเป็นอันมาก แต่งให้
อำมาตย์ผู้หนึ่ง ชื่อว่าโลกี เป็นราชทูตจำทูลพระราชดาร์ คุณเครื่อง
มงคลราชบรรณาการ พร้อมด้วยพวกพลพาหะเข้าไปถวายสมเด็จพระ
พระร่วงเจ้าณกรุงสุโขทัย ครั้นราชทูตไปถึงแล้ว เสนอำมาตย์ฝ่าย
กรุงสุโขทัย จึงนำความขึ้นกราบทูล สมเด็จพระร่วงเจ้า ก็โปรดให้
อำมาตย์นำราชทูตเมืองมตะมะเข้าเฝ้า ราชทูตก็เชิญพระราชดาร์กับ
เครื่องมงคลราชบรรณาการเข้าไปถวายหน้าพระที่นั่ง จึงมีรับสั่งให้
อ่านในลักษณะพระราชดาร์นั้นว่า “ข้าพระบาทผู้ขอว่ามะกะโท เป็น

ข้าความภักดีใต้พระบาทมฤตกากรของพระองค์ ผู้เป็นพระมหากษัตริย์
 ผ่านพิภพกรุงสุโขทัย พร้อมด้วยพระราชธิดาของพระองค์ ขอโอรสนุค-
 มงคลเคียรเกล้ากราบ ถวายบังคม มาแทบพระยุคลบาทบงกชมาศ ของ
 พระองค์ ซึ่งทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงข้าพระบาททั้งสอง ให้มีความ
 ร่มเย็นเป็นสุข พระเดชพระคุณปกบองอยู่เหนือเกล้าข้าพระองค์ทั้ง
 สอง หากจะเปรียบให้สั้นสุดมิได้ ด้วยเมตตาบุญเพ็ดสนิวัต แห่ง
 ข้าพระบาททั้งสอง มาดลบันดาลให้มีปฏิพัทธจิตศดกกัน ข้าพระองค์
 ได้ละเมิดต่อพระราชอาชญาพาพระราชธิดาของพระองค์มา โทษานุ-
 โทษแก่ข้าพระองค์เป็นต้นเกล้า ฯ แต่บัดนี้ด้วยเดชพระบารมีบรม
 เทชาภาพของพระองค์ ปกแผ่อยู่เหนือเกล้า ฯ ข้าพระองค์ทั้งสอง
 ชนทางปวงจึงยินดี พร้อมกันอ้อนเชิญข้าพระองค์ ชนเป็นกษัตริย์ ครอง
 ราชสมบัติในเมืองมุกตะมะ เป็นใหญ่ในรามัญประเทศทั่วไป เพราะฉะนั้น
 ข้าพระองค์ขอพระราชทานโทษานุโทษ ซึ่งมีผิดมาแต่หลัง ขอพระบารมี
 ของพระองค์เป็นทพงดับไป ขอได้ทรงโปรดเกล้าพระราชทานนามกับ
 เครื่องราชกกุธภัณฑ์ & ประการ แก่ข้าพระองค์ผู้เป็นกษัตริย์ครอง
 ราชสมบัติใหม่ เพื่อเป็น ลัทธิชัยมงคลแก่ข้าพระองค์ทั้งสองดับไป
 เมืองมุกตะมะจะได้เป็นลัทธิพรณปกแผ่แผ่นเดียวกันกับกรุงสุโขทัย อยู่
 ได้พระเดชานภาพของพระองค์ ดับต่อไปจนตลอดกาลปาวสาน ”

ครั้นสมเด็จพระร่วงเจ้า ได้ทรงทราบความในพระราชสารดังนั้น
 แล้วก็มีพระทัยยินดี จึงครีดีสรรเสริญว่า มะกะโหม่อน้อยนั้นเรา

ได้ทำนายไว้แล้วว่าสืบไปจะมีบุญฉิบหาย บัดนี้ได้เป็นกษัตริย์ครอง
 ราชสมบัติแล้ว ต่อไปภายหน้านอกจากเราผู้เดียวแล้ว จะห
 กษัตริย์อื่นมีบุญยิ่งกว่ามะกะโท หนีได้ พระองค์จึงทรงตั้งพระนาม
 ให้แก่มะกะโทว่า พระเจ้าวริหุ (พาริว) กับพระราชทานเครื่อง
 ราชกกุธภัณฑ์ ๕ ประการสำหรับกษัตริย์ คือ พระขรรค์ ๑ ฉัตร ๑
 พระมหามงกุฎ ๑ ถอดองพระบาททอง ๑ พัดวาลวิชนี ๑ รวมเป็น ๕
 ประการ จึงโปรดพระราชทานพระราโชวาทไปแก่ราชทูตว่า ให้
 เจ้าแผ่นดินมตะมะอยู่ในทิศพิชราชธรรม บำรุง ปกครองแผ่นดินโดย
 ยุติธรรม ให้ตั้งใจรักใคร่ราษฎรพลเมืองตุดังบุตรในอุทร แลทรง
 ประสงค์พระพรว่า ให้เจ้าแผ่นดินมตะมะปราศจากภัยอันตรายทั้งภายใน
 นอกภายใน ให้ครองราชสมบัติเป็นสุขเจริญสืบไปสันกาลนานเทอญ

ราชทูตก็กราบถวายบังคมลาสมเด็จพระร่วงเจ้า กลับไปกราบทูล
 พระเจ้าแผ่นดินมตะมะให้ทราบทุกประการ แลถวายเครื่องราชกก
 ุธภัณฑ์ ๕ ประการ พระเจ้ามะกะโท ก็ทรงพระโสมนัสยินดี ชอบ
 พระเดช พระคุณ สมเด็จพระร่วงเจ้า หาทัดภูมิได้ จึงฝัน พระพักตร์
 ฉะเพาะตรงทิศกรุงสุโขทัย กราบถวายบังคมสมเด็จพระร่วงเจ้า โดย
 ความระลึกถึงพระคุณของพระองค์ อันยิ่งเหนืออื่นไม่มีที่สุดดังนี้

ฝ่ายสมเด็จพระร่วงเจ้าผู้ผ่านพิภพกรุงสุโขทัย ได้ครองราชสมบัติ
 เป็นสุขมาช้านาน เมื่อแรกได้ราชสมบัตินั้นพระชนม์ได้ ๓๕ พรรษา
 อยู่ในราชสมบัติ ๕๐ พรรษา รวมพระชนมายุ ๘๕ พรรษา ก็ได้ถึง
 สวรรคต

ในปีนั้น พระลือซึ่งเป็นพระอนุชาต่างพระมารดาชนครของราชสมบัติ
 แทนสมเด็จพระเชษฐาธิราชต่อไป พระองค์ได้เข้าไปครองเมือง
 นครสวรรค์บุรี มีพระมเหสีทรงพระนามว่าดุชาเทวี พระลือของค น
 เมื่อแรกได้ราชสมบัติมีพระชนม์ ๓๐ พรรษา ครองราชสมบัติได้ ๕๕
 พรรษา ได้ตั้งสวรรคต รวมพระชนมายุ ๘๕ พรรษา พระองค์
 ประสูติวันจันทร์

เทศนาจุลยทธการวงศ์

บัดนี้จะได้รับพระราชทานถวายพระดีชธรรมเทศนา ในจุลยทธการวงศ์ ดำแดงเรื่องลำดับโบราณกษัตริย์ในสยามประเทศนี้ อันบุพพจารย์รจนาไว้ว่า

กาลเมื่อพระเจ้าเชียงรายพ่ายแพ้ทศดงครามแด่พระยาตะตอง เดียพระนคร พาประชาราษฎรชาวเมืองเชียงราย ปลดาศึกการมาสู่แว่นแคว้นสยามประเทศ ถึงราวป่าใกล้เมืองกำแพงเพชร ด้วยบุญญาภาพแห่งพระองค์ สัมเด็จพระอินทราชาธิราชนิมิตพระกายเป็นตาบศมาประดิษฐานอยู่ตรงหน้าข้างพระที่นั่ง ครั้นบอกให้ตั้งพระนครในที่นั้น เป็นทศยฆมกคสดาน บรมกษัตริย์ก็ให้สร้างพระนครลงในที่นั้น จึงให้นามชื่อว่าเมืองไตรตรึงษ์ พระองค์เสวยไศศุริยสมบัติอยู่ในพระนครนั้นตราบเท่าทั่วคต พระราชโอรสนัดตากครองสมบัติสืบ ๆ กันมาถึงตชวกษัตริย์

ครั้นนั้นมีบุรุษผู้หนึ่ง เป็นปมเปาทั่วทั้งกาย ทำไร่ปลูกพริกมะเขืออยู่ในแดนพระนครนั้น เก็บผลพริกมะเขือขายเลี้ยงชีวิต แต่มะเขือคนหนึ่งนั้นอยู่ใกล้ทาง บุรุษนั้นไปถ้ายับด้ด้าวระดังทรมตนนั้นเป็นนิตย มะเขือนั้นออกผล ๆ หนึ่งใหญ่กว่าผลมะเขือทั้งปวง เหตุทราบไปด้วยรตแห่งมตรอันเจ็ดด้วยสมภวะ พอพระราชบิดาพระยาไตรตรึงษ์มีพระทัยปรารถนาจะเสวยผลมะเขือ จึงใช้ทาสไปเที่ยวขอ ก็ได้ผลมะเขือผลใหญ่นั้นมาด้วย นางกัทรพพระครรภ์ ทราบถึงพระราชบิดา

ตรัสไปตาม ก็ไม่ได้ความว่าคบหาสมัครดังวาทกับด้วยบุรุษผู้ใด จน
 พระครุภักใหญ่กำหนดทศมำคัประสูติพระราชกุมาร อันบริบูรณ์ด้วย
 บุญชัยญัตติขณะ พระญาติทั้งหลายอภิเษกบารุญ์เคียงพระราชกุมาร
 จนค้อยวัฒนาการ ประมาณพระชนม์ต้องด้ามขวบ ดมเด็จพระอัยกา
 ประราธนาจะทอดลงเตียงท่ายแฉ่งหาบิดาพระราชกุมาร จึงให้ตักทอง
 เบ้าร้องบุรุษชาวเมืองมาให้ สันนิษิตไค้เสีย ให้มีมอถอนนมตามตม
 มาทุกคน ๆ ประชุมพร้อมกันหน้าพระดาน ทรงพระอริษฐานว่า
 ถ้าบุรุษผู้ใดเป็นบิดาของทารกนี้ ขอจงทารกนรับเอาดังของในมือแห่ง
 บุรุษนั้นมาบริโภค แด่ให้หม่อมกุมารนั้นออกไปสู่มหาชนอันนิบาต แด่
 บุรุษกายปมนั้นได้แต่ก่อนชาวเย็นถอมาก่อนหนึ่ง พระราชกุมารนั้นก
 เข่ากอดเอากอ แด่รับเอาก่อนชาวมาบริโภค คนทั้งปวงเห็นก็พิศวง
 ชวนกันกล่าวคิเตียนต่าง ๆ ดมเด็จพระมกษัตริย์ก็ละอายพระทัย ได้
 ความอับประยัค จึงพระราชทานพระราชธิดาและพระนัดดานให้แก่
 บุรุษเด่นปมให้ ได้แผลอยไปถึงที่ไร่มะเขือ โกลจากพระนครทางวันหนึ่ง
 บุรุษเด่นปมกพบบุตรภรรยาชนลัไรวีอันเป็นท่อย ด้วยอาณภาพแห่งบุญ
 ของชนทั้งด้าม บันดาลให้ดมเด็จพระอินทราชาธิราช นิมิตรกายเป็นฉนวนนำ
 เอาทิพยเกрімำดังให้ชายเด่นปมนั้น แด่ตรัสบอกว่า จะประราธนา
 ดังใดจงคิเถรนั้น อาจให้สำเร็จความประราธนาทั้งดิน บุรุษเด่นปม
 ประราธนาจะให้ ปางมจิงตกลองนั้นเข้า อันว่าปมเปาทั้งปวงก่อนตรชาน
 หาย รูปกายนั้นกงามบริดัทธ จึงนำเอากถองนั้นกกลับสู่ที่ดำนก แด่
 บอกเหตุแก่ภริยา ส่วนพระนางนั้นกอบด้วยปติได้มนต์ จึงตักถอง

นิมิตรทอง ให้ช่างกระทำอุทงให้พระราชโอรสไธยาคัน เหตุตั้งนั้น
 พระราชกุมารจึงได้พระนามปรากฏว่าเจ้าอุทง จำเดิมแต่นั้นมา ใน
 กาลเมื่อจุลศักราชล่วงได้ ๖๙๓ ปี ส่วนว่าบิดาแห่งเจ้าอุทง
 ราชกุมาร จึงประหารซึ่งทพยเถรนิมิตรเป็นพระนครชนในทนต์ ให้
 นามชื่อว่า เทพนคร เหตุด้วย (ด้วย) เทวดานภาพ มหาชนทั้งปวง
 ชวนกันมาอาศัยอยู่ในพระนครนั้นเป็นอันมาก พระองค์ก็ได้ด้วยโอ-
 ศุริยสมบัติในเมืองเทพนคร ทรงพระนามกร ชื่อพระเจ้าธีรชัยเชียงแสน
 ปรากฏในสยามประเทศ กาลเมื่อจุลศักราชล่วงได้ ๗๐๖ ปี สมเด็จพระ
 เจ้าธีรชัยเชียงแสนเสด็จสวรรคต กอถกพยนั้นก่อนตรธาน
 หาย สมเด็จพระเจ้าอุทงราชโอรสได้โดยราชสมบัติแทนพระราชบิดา
 ได้ ๖ พระวรสดา ทรงพระปราภจะสร้างพระนครใหม่ จึงใช้ราชบุรุษ
 ให้เที่ยวแสวงหาภูมิภาคที่ อันมีพรรณมัจฉาชาติบริบูรณ์ครบทุกสิ่ง
 ราชบุรุษเที่ยวหาโดยทักษิณทิศ ถึงประเทศที่หนองไถ่น กอบด้วย
 พรรณมัจฉาชาติบริบูรณ์พร้อม สมเด็จพระมกษัตริย์ทรงทราบ จึงยก
 จตุรงค์โยธาพระราชอาชฏาทอง มาสร้างพระนครลงในประเทศนั้น
 ในกาลเมื่อจุลศักราชล่วงได้ ๗๑๒ ปี ให้นามบัญญัติชื่อว่ากรุงเทพมหานคร
 นครนามหนึ่ง ตามนามพระนครเดิมแห่งพระราชบิดา ให้ชื่อทวารวดี
 นามหนึ่ง เหตุมีคางคกล้อมรอบเป็นขอบเขตคดๆเมืองทวารวดี ให้ชื่อ
 ศรีอยุธยา นามหนึ่ง เหตุเป็นทออยู่แห่งชนชราทางสอง อันช้อยาศรีอยุธยา
 และตาอทยา เป็นล้ามภริยากัน อาศัยอยู่ในทนต์ ประกอบกันพร้อม
 ด้วยนามทั้งสามจึงเรียกว่า กรุงเทพมหานคร บวรทวารวดี ศรีอยุธยา

สมเด็จพระเจ้าอยู่ทองได้ราชาภิเษก แล้วด้วยวิยาธิปไตยด้วยราชณ
กรุงเทพมหานคร ทรงพระนามสมเด็จพระรามาธิบดี และวันเมื่อ
ราชาภิเษกนั้น ได้ตั้งขกษิณาวุธณภายใต้ ต้นไม้ ห่มในพระนคร
เมื่อแรกได้ราชสมบัตินั้นพระชนม์ได้ ๓๗ พระวดีดา แล้วให้พระบรม
ราชาธิราชผู้เป็นพระราชวงศ์ผู้ใหญ่ ครีดีเรียกว่าเป็นพระเชษฐาธิราช
ไปครองสมบัติณเมืองสุพรรณบุรี ให้พระราชโอรสทรงพระนามพระ
ราเมศวรกุมาร ไปพานสมบัติณเมืองดพบุรี

ครั้นนั้นเมืองประเทศราชชนแก่กรุงเทพมหานคร ๑๖ เมือง คือ
เมืองมะละกา เมืองชะวา เมืองตะนาวศรี เมืองนครศรีธรรมราช เมือง
ทะวาย เมืองเมะตะมะ เมืองเมะตาเล็ง เมืองดังขดา เมืองจันทบูร
เมืองพระพิษณุโลก เมืองสุโขทัย เมืองพิษัย เมืองพิฉิตร เมือง
สุวรรณโคโลก เมืองกำแพงเพชร เมืองนครสวรรค์

พระองค์ทรงสร้างพุทโธศวรยาลาวดีวิหาร และรัตนวงาวาลดีวิหาร
คือวัดป่าแก้ว และสถิตอยู่ในราชสมบัติ ๒๐ พระวดีดากได้เจ็ดทวงคต

ในลำดับนั้น สมเด็จพระบรมราชาธิราช ซึ่งครองสมบัติณเมือง
สุพรรณบุรี ได้เสด็จมาได้ราชาภิเษกด้วยด้วยวิยานกรุงเทพมหานคร
สืบต่อไป และบำเพ็ญพระราชกุศลต่าง ๆ ได้ตั้งดำรงราชอาณาจักร
อยู่ได้ ๓๓ พระวดีดากสุวรรณคต ในกาลเมื่อจุลศักราชล่วงได้ ๗๕๕ ปี

ลำดับนั้นพระราชบุตรทรงพระนามชื่อว่าสุวรรณจันท คือทองจันท
มีพระชนม์ได้ ๑๕ พระวดีดา ได้เสวยสมบัติประมาณ ๗ วัน สมเด็จพระ

พระรามเค็ดรราชกุมาร ผู้พานเมืองลพบุรี ยกพยุหโยชามากระทำ
ชีวิตนศรายแก่พระสุพรรณจินทรราชกุมาร แล้วได้พานมโหดวิธสมบัติ
กลับมาในกรุงเทพมหานคร ให้กระทำพระมหาชาติเจ็ดองค์หนึ่ง ตั้ง
๓๘ ว่า ขอตบศัลย์ ๓ ว่า แล้วสร้างพระมหาวิหารลงในทนน ให้
นามชื่อว่า มหาชาติวิหาร แล้วทรงสร้าง พระมหาเจดีย์ สุพรรณ
บุพผาราม เด็ดเจ้าราชสมบัติอยู่ได้ ๖ พระองค์ก็เสด็จทวงคต

ในลำดับนั้น พระยารามราชบุตรได้เสวยสมบัติกลับมาได้ ๓๕ ปี
ทรงพระโอรสจะให้จับหาเดนมบัติมาเสีย และเดนมบัตินั้นหนีไปสู่
สุพรรณบุรี อนุเชษฐาเดนมบัติพระนครอินทราชผู้ครองสุพรรณบุรี อนุ
เป็นพระปิตุลาธิราช ให้ยกพยุหโยชามาตั้งกรุงเทพมหานคร เข้าดี
พระนครได้ จึงให้พระยารามราชบุตรนั้น ไปครองเมืองปทาคจาม
พระองค์ได้เสวยราชสมบัติในกรุงเทพมหานคร จึงทรงตั้งพระ
ราชบุตรทั้งสาม คือ เจ้าชายพระยา ไปครองเมืองสุพรรณบุรี เจ้า
ชายพระยา ไปครองเมืองสุพรรณบุรี เจ้าชายพระยา ไปครองเมือง
ชัยนาทบุรี พระองค์ได้เสวยสมบัติได้ ๑๘ พระองค์ก็เสด็จทวงคต
ในกาลจุลศักราชล่วงได้ ๗๘๐ ปี

ครั้งนั้น พระราชบุตรทั้งสอง คือ เจ้าชายพระยาและเจ้าชายพระยา
ต่างยกพยุหโยชาทัพ มาจากพระนคร แห่งพระองค์ บรรณาจะซึ่ง
เสด็จนครในกรุงศรีอยุธยา ต่างพระองค์ทรงคชาธารกระทำสงคราม
แก่กัน ณเชิงสะพานช้างป่าถ่านภายในพระนคร ต่างพระองค์ทรง
พันด้วยพระแสงของ้าว ต่อพระองค์ขอทวงต้องพระองค์ ทวงคตพร้อม

กัน อำมาตย์ทั้งหลายจึงไปเชิญเจ้าตำพระยา พระอนุชาธิราช ซึ่ง
ครองชัยนาทบุรี ก็กระทำพระราชพิธีราชาภิเษกขึ้นด้วยสมบัติใน
พระนครศรีอยุธยาต่อไป ถวายพระนามสมเด็จพระบรมราชาธิราช จึง
ให้ถวายพระเพลิงพระศพพระเชษฐาทั้งสอง แล้วทรงสร้างพระอาราม
ลงในนั้นให้นามชื่อว่า ราชบูรณาวาสวิหาร แล้วทรงสร้างมเหยงค
วิหาร พระองค์สถิตในราชสมบัติได้ ๑๗ ปี ก็ทรงคต ในกาลเมื่อ
จุลศักราชล่วงได้ ๘๙๖ ปีเป็นกำหนด

ในกาลนั้นพระราเมศวรราชโอรส ได้ราชาภิเษกด้วยขัตติยดกกุลต่อ
มา ทรงพระนามสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จึงยกพระราชวังสร้าง
เป็นพระอาราม ให้นามชื่อว่า พระศรีธรรมเพ็ชดาราม แล้วเสด็จไป
สร้างพระราชนิเวศอยู่ใกล้ฝั่งน้ำ ให้สร้างปราสาททั้งสอง ให้นาม
เบญจรัตนปราสาทหนึ่ง ศรีธรรมเพ็ญปราสาทหนึ่ง แล้วพระราชทาน
หม้ออำมาตย์ทั้งหลาย มีดุมหนายก แด่สมุหพระกลาโหม เป็นต้น แด
ตำแหน่งนา โดยลำดับฐานันดรศักดิ์ทั้งปวง แล้วทรงสร้างพระรามาวาส
วิหาร ในที่ถวายพระเพลิงสมเด็จพระเจ้ารามาชินธุสร้างพระนครนั้น
แล้วหล่อรูปพระโพธิสัตว์ทั้ง ๕๕๐ พระชาติ กาลเมื่อจุลศักราชล่วง
ได้ ๘๙๐ ปี พระองค์ทรงอภิศักร้างจุฬามณีอาราม แล้วเสด็จออก
ทรงบรรพชาได้ ๘ เดือนกลาผนวช พระองค์เสวยราชสมบัติ ๓๖ ปี
ก็ทรงคต

ในลำดับนั้น พระอินทราชาราชโอรส ได้มีราชาภิเษกด้วยสมบัติ
พระองค์ได้เสวยศิริเป็นศรีพระนคร ในกาลเมื่อจุลศักราชล่วงได้

๘.๕ ปี และพระองค์กระทำมหากรรม การฉลองพระศรีรัตน
มหาธาตุวิหาร ถวายมหาทานแก่พระภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก ให้เงิน
การมหรสพสมโภช ๑๕ วัน แล้วตั้งพระบรมราชาราชนคร เป็น
พระยาอุปราช เสด็จดำรงราชมไหศวรรย์ ๒๒ พระวัดดำ กัทวงคต
ในกาลเมื่อจุลศักราชได้ ๘๓๕ ปี

จึงพระยาอุปราชราชโอรส ได้เสวยราชสมบัติถวายพระนามพระ
รามาริบัติ ให้ปฏิสังขรณ์พระศรีธรรมเพชดาญาณ ซึ่งค้างอยู่แต่ก่อน
นั้นให้สำเร็จ แล้วทรงหล่อพระพุทธรูปปฏิมากรยืนใหญ่ พระองค์หนึ่ง
กำหนดโดยตั้งแต่พระบาทถึงยอดพระรัศมี คณนาได้ ๘ วา ถวาย
พระนามพระศรีธรรมเพชดาญาณ คิดทองหล่อหนักถึง ๕๓,๖๐๐ ชั่ง
ทองคำแผ่นหนัก ๒๘๖ ชั่ง ช้างหนานนเอนเจ็ด ช้างหลังนนเอนหก
ประดิษฐานไว้ในพระมหาวิหาร แล้วกระทำมหากรรมการฉลอง
ทรงบำเพ็ญมหาทาน ๗ วัน ในกาลเมื่อจุลศักราชได้ ๘๔๕ ปี แล้ว
ตั้งพระอาทิตย์วงศ์ราชบุตรเป็นมหาอุปราช ให้ไปครองราชสมบัติณเมือง
พิษณุมหานคร พระองค์อยู่ในราชสมบัติได้ ๔๐ พระวัดดำกัทวงคต
ในกาลเมื่อจุลศักราชได้ ๘๗๓ ปี

ครั้งนั้นพระมหาอุปราชราชโอรส ทรงพระนามพระอาทิตย์วงศ์ได้
ดำรงบวรเศวตฉัตรสืบไป ถวายพระนามใหม่ชื่อว่า สมเด็จพระบรม
ราชาหน่อพุทธางกูร เสด็จราชมไหศวรรย์ได้ ๕ พระวัดดำ ทรงพระ
ประจวรอหิชาตโกโรค กับขันทกัทวงคต ในกาลเมื่อจุลศักราชได้
๘๗๕ ปี

จึงพระโอรสธำมราช ทรงพระนามว่าธำมราชกุมาร พระชนมายุได้
 ๕ พระวัสดา ได้ราชาภิเษกด้วยส้มบักประมาณ ๕ เดือน ครั้น
 พระราชนัดดาของสมเด็จพระรามธิบดี ผู้เป็นพระบรมราชโอรส
 ทรงพระนามพระไชยราชาธิราช จึงพิฆาตฆ่าเสียซึ่งพระธำมราชกุมาร
 ซึ่งเอาแก้วคันทรได้โดยราชส้มบักส้มมา

กาลเมื่อจุลศักราชได้ ๘๘๗ ปี บังเกิดเพลิงไหม้ ในพระนครถึง
 ๓ วันจึงดับ มาบุญชุกวิหารเศรษฐานบ้านเรือน ซึ่งเพลิงไหม้นั้น
 ถึงเด่นหนังกบหาดับหลัง กาลเมื่อจุลศักราชล่วงได้ ๘๘๘ ปี สมเด็จพระ
 รัชยราชาธิราชเสด็จยাত্রาพดากรทพหดวงไปตีเมืองเชียงใหม่ได้
 แล้ว กลับทัพมาโดยมณฑลนครวัด พอทรงพระประจวบหนังกอง ก
 ลวรยศในระหว่างมรรคา เสด็จมาตีเชิญพระศัพนาดูพระนคร ถวาย
 พระเพลิง โดยราชประเพณี พระองค์ดำรงราชอาณาจักรได้ ๑๕
 ปี ก็ทรงศศ มีพระราชบุตร ๒ พระองค์ ทรงพระนามพระยอดฟ้า
 พระชนม ๑๑ ขวบพระองค์หนึ่ง พระศรีดิ้นพระชนม ๕ ขวบพระ
 องค์หนึ่ง อามาศยทงหยดามิเสนาบดีเป็นต้น ประชุมชน กษัตริย์
 พระยอดฟ้าราชกุมารขึ้นมาสืบส้มบักส้มไป และพระราชมารดาแห่ง
 พระธำมราชกุมารทงสอง ทรงพระนามเมื่อยุหัวศรีวิสดาจันทร์ ภายหลังพระ
 ราชเทวีประพฤติพาสทจริต ถอบรักส้มกลิ้งวาลด้วยขุนวรวงคำธิราช
 ข้าพระผู้รักษาหอพระ ให้พิฆาตฆ่าพระยอดฟ้าราชบุตรนั้นเสีย ยก
 ขุนวรวงคำธิราช ขึ้นครองส้มบัก ในกาลเมื่อจุลศักราชได้ ๘๘๙ ปี
 แดพระยอดฟ้าได้โดยส้มบัก ๒ ปีกับ ๖ เดือนโดยกำหนด

ครองหน ^{๕๕}ขุนพิเรนทรเทพ ^{๕๕}เป็นราชวงศ์ ^{๕๕}จึงคิดกับราชบุรุษ ^{๕๕}ทั้งสาม
 ไปอันเชิญพระเทียรราชา ^{๕๕}ซึ่งเป็นพระราชนัดดาสมเด็จพระชัยราชา
 ธิราช อันทูตไปบรรพชาอยู่ณราชปติฐานาวาดวิหาร กระทำด้วย
 เลี้ยงเทียนได้ ชัยมงคลนิมิตร คิดพิฆาตฆ่าขุนวรวงศาธิราช แฉนาง
 ศรีสุตาจันทร์ ให้ถึงกาตพิณาส์ ขุนวรวงศาธิราชอยู่ในสมบัติได้ ๕ เดือน
 จึง อารธนาพระเทียรราชา ปรี๊ดตรออกเสวยมโหฬารยศสมบัติ ถวาย
 พระนามสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ^{๕๕}จึงพระราชทาน
 อุปโลกวิตุแก่ชนทั้งสี่ ^{๕๕}มีขุนพิเรนทรเทพเป็นอาทิ ^{๕๕}ตั้งขุนพิเรนทรเทพ
 เป็นสมเด็จพระมหาธรรมราชา ^{๕๕}ขึ้นไปครองพิษณุโลกมหานคร พระ
 ราชทานพระราชธิดาทรงพระนามพระวิสุทธิกษัตริย์ ^{๕๕}เป็นพระอรรค
 มเหสีพระมหาธรรมราชา ^{๕๕}สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระองค์ได้เสวย
 ฤๅษชราธิ ^{๕๕}คือพลาย ๕ ^{๕๕}ชื่อนานนาม ^{๕๕}ขอ ^{๕๕}พระแก้วทรงบาศ์ ๓
 พระรัตนากาศ์ ๑ ^{๕๕}พระเกษเทโรดม ๑ ^{๕๕}พระปราบไกรธรร ๑ ^{๕๕}พระ
 สุริยบุญชร ๑ ^{๕๕}กับพัง ๒ ^{๕๕}นามมโหฬาร ^{๕๕}ดีวิ ^{๕๕}เป็น ๗ ^{๕๕}ข้าง ^{๕๕}จึง
 ได้พระนามเพิ่มเข้าว่า ^{๕๕}สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระเจ้าข้างเผือก
 แดพระองค์มอบราชสมบัติแก่มหินทราไชย ^{๕๕}แล้วเสด็จออกบรรพชา
 ภายหลังตามนอช ออกครองราชสมบัติดังเก่า ^{๕๕}แดพระเจ้าหงสาวดี
 ภิรัชทพมาด้อมพระนครเป็นหลายครั้ง ^{๕๕}ครั้งหลังพระองค์เสด็จทวงคต
 ในขณะคักมาตตพระนคร ^{๕๕}เสด็จอยู่ในราชสมบัติได้ ๒๗ ^{๕๕}พระวิธดา
 จึงพระมหินทราไชย ^{๕๕}ได้ครองสมบัติประมาณปีหนึ่ง ^{๕๕}ก็
 เสียดพระนครแก่พระเจ้าหงสาวดี ^{๕๕}ในกาลเมื่อศักราชได้ ๙๑๘ ^{๕๕}ปี

• พระเจ้าหงษาวดีจึงตั้ง พระมหาธรรมราชาผู้ผ่านพิภพโลก ให้
 เสด็จลงมาตั้งในพระมหานครศรีอยุธยาธิบดีไป พระองค์มีพระราชโอรส ๒
 พระองค์ คือ พระนเรศวรราชกุมาร ๑ พระเอกาทศฐราชกุมาร ๑
 จึงโปรดให้พระเชษฐโอรสไปครองพระพิษณุโลกนคร ภายหลัง
 กลับกระทำยุทธหัตถีกับกรุงหงษาวดีสืบไปเป็นหลายครั้ง ดมเด็จพระ
 พระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า เสด็จดำรงราชพิภพอยู่ได้ ๒๒ พระ
 วัสส์ ๑๓ กิ่งกตในศักราช ๙๕๐ ปี

จึงสมเด็จพระนเรศวรเชษฐราชโอรส ได้มูรธาภิเศกสืบไป
 พระเจ้ากรุงหงษาวดีให้พระมหาอุปราชราชบุตร ยกพยุหเสนาทัพ
 มายุทธนาการ ดมเด็จพระนเรศวรราชได้กระทำยุทธหัตถีกับพระ
 มหาอุปราช ๆ ถึงซึ่งปราชัยพินาศ ขาดคอช้างในท่ามกลางศึก แล้ว
 เสด็จยกจตุรงค์โยธาทัพไปตีกรุงกัมพูชาธิบดีได้ มาเป็นเมืองขึ้น ภายหลัง
 เสด็จไปตีกรุงหงษาวดี แล้วไปตีรัตนบุรีอังวะ เสด็จโดยทาง
 เมืองเชียงใหม่ พอทรงพระประจวบหนังกตกตวงคตณเมืองหางหลวง
 ในระหว่างมรรคมรรคา ในกาดเมื่อศักราชได้ ๙๕๕ ปี มุขมนตรีก็
 ถวายเชิญพระมหาอุปราชราชอนุชาเอกาทศฐ ๑๓ ราชภิเศกในทันท
 แล้วเชิญพระศัพทบัณเฑียรนคร ดมเด็จพระนเรศวรเชษฐาธิราช
 ดำรงโอรสสืบมาอยู่ได้ ๑๖ พระวัสส์ ๑๓ กิ่งกต

สมเด็จพระเอกาทศฐราชอนุชา ได้ปราบดาภิเศกด้วยสรวรยา
 ธิปัตย์สืบชาติยศประเพณี มีพระราชกฤษฎาเดชาภาพเป็นอันมาก
 ครองหนพระราชอาณาเขตแผ่ไปถึงรามัญประเทศ กระทั่งถึงเมือง

ของอ พระองค์ให้ช่างกระทำพระพุทธรูปปฏิมากรทอง ๓ พระองค์
 เงิน ๒ พระองค์ เป็น ๕ พระองค์ด้วยกัน แล้วให้โดยสถลมารคขดมารค
 กระทำมหายมหกรรมการฉลอง ๗ วัน ถวายมหาทานแก่พระสงฆ์ เป็น
 อันมาก กาลเมื่อศักราชได้ ๙๕๗ ปี พระองค์ให้แต่งพระราชกำหนดกฎ
 พระอัยการไว้สำหรับแผ่นดิน และตั้งด้วยสัตตพิภคอากรทั้งปวงสำหรับ
 ขนของพระคลัง และตั้งพระกัณฑ์นาอุทิศถวายพระสงฆ์ราชาคณะทุก
 พระอาราม พระองค์มีพระราชบุตรพระ ๒ องค์ ทรงพระนามเจ้าฟ้า
 ดุสิต ๑ เจ้าฟ้าศรีเสาวภาค ๑ และเจ้าฟ้าศรีเสาวภาคณีนประจวบ
 ทรพิศมเด็จพระเนตรช้างหนึ่ง จึงตั้งพระราชบุตรผู้เป็นพระมหา
 อุปราช พระมหาอุปราชนามความผด ด้วยยาพิศมสัตว์โรค และ
 ดมเด็จพระเอกาทศบุรรมภษตริย์ ด้วยดมบัตได้ ๙ พระองค์ได้ ก
 ทวงคต จึงพระกนิษฐราชโอรสซึ่งเสวยพระเนตรช้างหนึ่งนั้น ได้
 ราชภิเษกดมบัตได้มาขึ้นกับ ๒ เดือน คณนากษตริย์ในราชวงศ์
 ดมเด็จพระรามาชบัตผู้แรกสร้างพระนครนั้น เว้นแต่ขุนวรวงศ์ข้าราชการ
 ๑๖๖๖ เป็นกษตริย์ ๒๐ พระองค์ด้วยกัน

การเมื่อจุลศักราชได้ ๙๖๕ ปี ครองนั้นพระพิมลธรรมราชาคณะ
 สถิตอยู่ณคณทิกาวาส คือวัดระฆัง มีศิษย์โยมมากมาย ทั้งจมน
 ศรีได้รักษาก็เป็นบุตรเถิง จึงคิดช่องดมบวิษทได้เป็นอันมากแล้ว
 ปรีดวโรอกในเพตาราตริ ยกพลเข้ามาดมพระราชวัง จึงเอาราช
 ดมบัต ให้จับดมเด็จพระบรมภษตริย์สำเร็จโทษเสีย แล้วก็ได้ด้วยดมบัต
 ผลิตพระวงศ์ใหม่ ถวายพระนามพระเจ้าทรงธรรม แล้วตั้งจมน

ศรีได้รักษเป็นพระยาอุปราช ๆ อยู่ในสมบัตได้ ๗ วันก็ทวงคต ครัง
 นนญบ้นเข้ามาค้าขายหลายถ่า ชวนกันคิดประทุษร้าย ส้มเด็จพระบรม
 กษัตริย์หนีไปอยู่ณอศันหาว่าล คือกวัดประตู่ ครังนั้นพระมหาอำมาตย์
 ตระเตรียมพดมาয়ทชนากการ ยังญบ้นให้แตกฉานพ่ายหนีไป จึงไป
 เชิญเสด็จพระมหาภษัตริย์เข้าพระนคร ก็พระราชทานรางวัลแก่พระ
 มหาอำมาตย์เป็นอันมาก ตั้งเบนท์เสนาบดีมีนามเจ้าพระยาภคตาโหม
 ดุริยวงศ์ คงแก่ความชอบ กาลเมื่อศักราชได้ ๘๖๘ ปี ได้ข่าว
 พระพุทธบาทปรากฏณเขาสุวรรณบรรพต จึงเสด็จขึ้นไปทรงสร้าง
 พระมณฑปแถวहारเสนาสนะทั้ง ปวง แล้วทรงแต่งพระมหาชาติ
 คำหลวงไว้สำหรับแผ่นดิน พระองค์อยู่ในราชสมบัติได้ ๒๖ พระ
 วังเสด็จทวงคต มีพระราชโอรส ๓ พระองค์ คือ พระเชษฐาธิราช
 กุมาร ๑ พระพันปีศรีดิน ๑ พระอาทิตยวงศ์ ๑

จึงพระเชษฐาธิราชกุมารได้ผ่านสมบัติ แลพระพันปีศรีดินราช
 อนุชานนคตประทุษร้าย จึงพิฆาตฆ่าพระอนุชาเสีย ภายหลังคิดจะ
 ลงโทษเจ้าพระยาภคตาโหมดุริยวงศ์ อันมิได้มีความผิด จึงเจ้าพระยา
 ภคตาโหมก็คิดชิงเอาราชสมบัติ ขะจัดพระบรมมชตติยาธิบดี ให้ถึงกาล
 พินาศจากราชนไห่ด้วย จึงราชาภิเศกพระองค์อาทิตยวงศ์ราชอนุชา
 พระชนม์ ๘ ขวบ ขึ้นดำรงราชสมบัติสืบไป แลพระเชษฐาธิราชหนี
 อยู่ในสมบัตได้ ๗ ปีหนึ่งกับ ๗ เดือน แลภษัตริย์ ในราชวงศ์ พระเจ้า
 ทรงชรรมนน์ สืบเสวยสมบัติมาได้ ๓ พระองค์ พระอาทิตยวงศ์นั้น

ยังทรงพระเยาว์ มีความชวนชวายนในการเล่น อยู่ในราชสมบัติ ๖ เดือน
 อัมมาตย์ทั้งหลายจึงเนียรเทศ์เดียวจากสมบัติ ประชุมเชิญเจ้าพระยา
 กตาทิเฒ่ามาตชนราชากิเชก ด้วยสมบัติมัตตพระวงศ์ใหม่ ถวาย
 พระนามพระเจ้าปราสาททอง ในกาลเมื่อศักราชได้ ๙๙๒ ปี พระองค์
 มีพระอนุชาพระองค์หนึ่ง ตั้งให้เป็นพระศรีสุธรรมราชา แล
 บำบัดเคืองพระมารดานั้น ทรงสร้างเป็นพระอาราม ให้นามชื่อ
 ชัยวัฒนาราม แล้วให้สร้างปราสาททองหนึ่ง ให้นามชื่อจักรวรรดิ
 ไพลยันต์มหาปราสาท กาลเมื่อศักราชได้ ๑๐๐๐ ปี เป็นพยุคคต
 วัจนรตัมฤทธิศก จึงทรงพระราชดำริตั้งพระราชพิธีถือนักกราช เปลี่ยน
 เขาตุ้กรตวัจนรตัมฤทธิศก เพื่อให้โลกทั้งปวงเป็นสุขตัมมบูรณ์
 ฤคกาลทวาปรยค แล้วตวงกระบวนแห่เต็ญเต็ญพระนคร ทรงไป
 ทานและตวงตณกตปฤกษ ระยะเวลาทั้ง ๑๐ วาตหนึ่ง รอบเมือง แล้ว
 พระราชทานตคกมหาทาน คือช้างม้ารถทาสกรรมกรชายหญิงต
 ๓๐๐ กับตวรตณหรือตวรตทพยนต ๓๐๐ ตชัง พระราชทาน
 แก่มหาชนตงปวง กาลเมื่อศักราชได้ ๑๐๐๕ ปี อดนินาตตงตอง
 มังคตาทิเชกมหาปราสาท ตคเป็นเพตงใหม่ในพระราชวังตง ๑๓๐
 เรือนตงตบ จึงทรงสร้างพระมหาปราสาททวiharตมตค ต้าเรจใน
 หนึ่งนิน ตมตคพระเจ้าปราสาททอง ตคตอยู่ในราชศตวรยได้
 ๒๖ พระวตตคทวคต ในกาลศักราชได้ ๑๐๑๗ ปี ครตงนพระ
 ราชบุคตผู้ใหญ่ทรงพระนามเจ้าฟ้าชัย ได้ราชตมตบตลบมาประมาณ
 ๙ เดือน จึงพระนารายณราชอนุชาตคตต่างพระมารดาตง ทวง

คำวิหิตเหตุความดับกับพระศรีสุธรรมราชาธิราช ประดุจซึ่งเา
 ราชสมบัติ พระจัดพระเชษฐาให้ถึงแก่กาตพิณาด แล้วอัญเชิญพระเจ้า
 อาชนครของสมบัติ พระองค์ได้เป็นพระยาอุปราช พระศรีสุธรรมราชา
 ได้ดำรงราชอาณาจักรประมาณ ๒ เดือนกับ ๒๐ วัน พระนารายณ์
 อุปราชก็พามาซึ่งพระเจ้าอา แล้วพระองค์ก็ไ้ราชาภิเษก ขึ้น
 ราชกกุธโดยขัตติยประเพณี พระองค์ได้เสด็จทอดพระเนตรทุก เป็น
 อัครยาน ชนนานามขอพระยาบรมกษัตริย์ทนต์หนึ่ง พระอินทร
 ไอยราวัณหนึ่ง ทรงสถิตอยู่เมืองดพบุรีบ้าง สถิตอยู่พระนครศรีอยุธยา
 บ้าง และดำรงราชพิภพอยู่ประมาณ ๒๖ พระวดีดักทวงศ์ใน
 ดพบุรีนคร ในภาคศักราชล่วงได้ ๑๐๔๕ ปี ครั้นนั้นอำมาตย์ผู้หนึ่งมี
 นามขอพระเพทราชา ได้เสวยสมบัติ เหตุหลวงสรศักดิ์ซึ่งเป็นพระ
 ราชบุตรเดิมเจพระนารายณ์เป็นเจ้านั้น เป็นบุตรเลี้ยงแห่งคน ช่วย
 อุปถัมภ์ยกขึ้นผ่านสมบัติ พระองค์ได้เสด็จทรมองทุกเป็นราช
 พาหนะ ชนนานาม พระอินทรไอยราพตหนึ่ง พระบรมรัตนากัดหนึ่ง
 และทรงสร้างพระมหาปราสาททองคำหนึ่ง ให้นามว่าบวรยงครัตนาคัน
 พระองค์อยู่ในราชสมบัติได้ ๑๖ พระวดีดัก ทิศทิศในศักราชได้
 ๑๐๕๙ ปี จึงพระราชบุตรเลี้ยงซึ่งเป็นพระยาอุปราชก็ไ้ราชสมบัติ
 ขึ้นมา มีพระราชบุตร ๒ พระองค์ ทรงพระนามเจ้าฟ้าเพชรหนึ่ง
 เจ้าฟ้าพรหนึ่ง

จึงตั้งพระโอรสผู้เป็นอุปราช พระองค์กระทำแต่อกุศล เป็น

กันว่า ปาณาติบาต ฆ่าเสียซึ่งมีฉันทาติเป็นอันมาก ทรงสถิตย์ใน
ราชสมบัติได้ ๑๐ ปี ก็ถึงคตในศักราช ๑๐๖๘ ปี

ในลำดับนั้น พระยามหาอุปราชเชษฐโอรส ก็ได้มีบุรุษเกษกด้วย
ราชสมบัติ จึงตั้งพระอนุชาเป็นพระมหาอุปราช สืบแต่เจบรมภษัตริย์
ทรงกระทำอกุศลกรรม ฆ่าเสียซึ่ง นานามัจฉาชาติตจพระราชาบิดา
พระองค์ด้วยมโหฬารยศสมบัติ อยู่ได้ ๒๗ พระวสันตศักราช ก็ถึงคตใน
ศักราช ๑๐๘๕ ปี และพระราชาบุตร ๒ พระองค์ คือเจ้าฟ้าอภัยและ
เจ้าฟ้าปรเมศวร กระทำยทรนการซึ่งราชสมบัติกับพระมหาอุปราช ซึ่ง
เป็นพระเจ้าอา ก็ถึงปราชัยพ่ายแพ้ปาศนาการหนีไป พระมหาอุปราช
ให้ราชบุรุษติดตามจับได้ ก็ให้สำเร็จโทษโดยราชประเพณี แล้ว
พระองค์ ก็ได้ด้วยถวัลราชภิเษกสืบมา จึงตั้งเจ้าฟ้าธิเบศร
เชษฐโอรส ซึ่งเป็นกรมขุนเสนาภักษ์เป็นพระมหาอุปราช พระองค์
ได้เสด็จกรีธาทัพให้นามพระวิเชียรหัตถ์สุนทร กับทั้งคณาธิบดีปฐ
หนึ่ง ชานานามพระบรมคชลักษณ์ และทั้งงาฉันันในเนรมิตอีก
๓ ช้าง ให้นามพระบรมนาเคนทรหนึ่ง พระบรมกฤษณหนึ่ง พระบรม
คเชนทรหนึ่ง และพืชทองบังเกิด ณ บางสระพาน แดน กุญบุรี ด้วย
พระมหันตบารมีบุญญาธิการ ครั้นนั้นพระเจ้าดังกาให้ทูตานุทูต
พระราชดาร์ มาขอ พระภิกษุสงฆ์ ออกไปตั้ง พระพุทธรูปในลังกา
ทวีป จึงพระราชทานพระไตรปิฎกธรรม กับพระภิกษุสงฆ์ ๒๕ รูป
มีพระอุบาติเป็นอาภิศังฆ์ ออกไปตั้งกาทวีป แล้วให้กระทำการ
อาชญาแก่พระมหาอุปราช อันกระทำการประทุษร้ายภายในพระราชวง

จนถึง ทิวศค แล้วพระราชทานอุปราชภิเชก แก่พระกนิษฐโอรส
 กรมขุนพรพินิจ สถิตในทออุปราช พระองค์เสวยสมบัติอยู่ได้ ๒๖
 พระวดีศก กัทิวศคในศักราชได้ ๑๓๒๐ ปี ครองนพระมหาอุปราช
 ราชบุตร แลกรมขุนอนรุักษมนตร ผู้เป็นพระเชษฐาธิราช จึงให้จับ
 พระราชกุมารพินของ ๓ พระองค์ อันต่างพระมารดา คือกรมจิตรสุนทร
 แลกรมสุนทรเทพ กรมเสวกศักดิ์ อันมีประทุษจริตคคิร้ายน ให้
 ดำเร็จโทษ โดย ขัตติยประเพณีเสร็จแล้ว ส้มเด็จพระมหาอุปราชก็ได้
 มุรธาภิเชก ด้วย ส้มบัติ ประมาณ ๑๐ วัน จึงมอบเวน ราชสมบัติ ถวาย
 พระเจ้าฟ่ กรมขุนอนรุักษมนตร เสร็จแล้วก็ถวายบังคมลาไปบรรพชา
 สถิตอยู่ณอศัณาวาสวิหาร คือวัดประตุ ส่วนพระบรมเชษฐาธิราช ก็ได้
 สวรรยาภิเชก ส้มบัติ สิริกษัตริย์ในราชวงศ์ ส้มเด็จพระเจ้าปราสาททอง
 เวนแต่พระเพทราชา คณนาเป็นกษัตริย์ ๙ พระองค์ด้วยกัน กาล
 เมื่อศักราชได้ ๑๓๒๑ ปี พระเจ้าองค์ระนามขอมังตอง ยกกองทัพ
 มาล้อมพระมหานครศรีอยุธยา ส้มเด็จพระอนุชาธิราชตามนวดออก
 ช่วยว่าราชการบงกัพระนคร หมู่พระมาบัจจามิตร ทงหลายกระทำ
 ยุทธสงคราม ไม่ได้พระนครก็เลิกโยธาทัพกลับ ส้มเด็จพระอนุชาธิราช
 ก็ถวายบังคม ลาออกทรง บรรพชาใหม่ ฝ่ายภูกามประเทศ มังระ
 ราชบุตรมังตองได้ครอง ส้มบัติ จึงให้มหานรธาเป็นอัครโยธาคุมพล
 กรทัพยกมาตีพระมหานครศรีอยุธยาอีกครั้งหลัง ในกาลเมื่อศักราช
 ได้ ๑๓๒๒ ปี หมู่พระมาบัจจามิตรมาตงต่อพระนครอยู่ ๒ ปี ก็ได้
 พระนครศรีอยุธยาแก่ปรเสนาข้าศึก ในกาลเมื่อจุลศักราชล่วงได้ ๑๓๒๙

และบรมชัตติยราช อันเป็น บัณฑิต กษัตริย์ ด้วยสมบัติ ได้ ๘
 พระวิธดา คณนาบรมกษัตริย์ ได้ด้วยสมบัติในกรุงเทพมหานคร บวร
 ทวาราวดี ศรีอยุธยา ลีริเป็นชัตติยราชถึง ๓๕ พระองค์ ขึ้นด้วยกัน
 ประมาณปีแต่แรกสร้างพระนคร จนถึงแก่ปัจจุามิตรหมุ่ ศักกชน นับ
 ได้ ๕๑๗ ปีเป็นกำหนด รับพระราชทานถวายพระดีทรรวมเทศนา ใน
 จุลยพุทธการวงศ์ ดำแดงเรื่องลำดับโบราณกษัตริย์ อันได้ด้วยสมบัติ
 เป็นอัคราธิบดีในดัยามประเทศนี้ อันบุพพจารย์รจนาไว้ เพื่อจะให้
 บังเกิดบรรดาบทเลื่อมใส และถึงเวรในกุศลเหตุ และอกุศลเหตุทั้งปวง
 ต่าง ๆ กยัคแต่เท่านี้

บัดนี้จักได้ถวายวิธัชชนาตามเนื้อความ ในพระคัมภีร์ดังศกการวงศ์
 ดังเรื่องตนเป็นลำดับต่อไป

กาลเมื่อจุลศักราชล่วงได้ ๓๓๒๘ ขณะเมื่อพระมหานครศรีอยุธยา
 เดียแก่พระมาบัจจามิตรแล้ว ในลำดับนั้น พระยาอริยปราชญ์ ผู้ผ่าน
 เมืองกำแพงเพชร กวาดประชาชนอันเหลืออยู่ในชนบทประเทศธานี
 ใหญ่น้อยทั้งปวง ประมวลมาไว้ในอำนาจแห่งตน นำมาสู่เมืองธนบุรี
 ตั้งเป็นพระนครใหญ่ แล้วได้โดยอริยสมบัติเป็นบรมกษัตริราช
 ด้วยกพยโหยหาหาญไปยุทธนาการ ในชนบทประเทศธานีต่าง ๆ มี
 เมืองนครศรีธรรมราชเป็นอาทิ กวาดชนทั้งปวงนำมาสู่พระนครแห่งตน

(๑) ฉบับพิมพ์ พ. ศ. ๒๔๖๖ โรงพิมพ์ไทย เรียกชื่อว่า สังคัตถวงศ์ พระพิมพ์ธรรม
 วัดพระเชตุพน เรียบเรียงเมื่อ พ. ศ. ๒๓๓๒ เพื่อบอพระเกียรติสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 จุฬาลงกรณ์และกรมพระราชวังบวรในรัชกาลนั้น

ด้วยราชมไหศวรรย์ อยประมาณ ๑๕ ปีเศษ แด่กระทำอุกฤษฏกรรม
 ต่าง ๆ ภายหลังมีจิตตพวงสร้านถึงซึ่งสัญญาวิปลาศ ประพฤติพิริต
 ธรรมกรรมอันเดือตร้อน แด่สมณพราหมณาประชาราษฎรทงปวง
 อันชนทงหลายมีความโกรธ ชวนกันกำจัดเสียจากราชสมบัติ แด่วิฆาต
 ฆ่าเสียกับทงบุตรนิตตาวงศ์อันวงศ์ทงต้น ในกาลนั้น สมเด็จพระบรม
 กษัตริย์ พระเชษฐา พระอนุชาธิราช ทงสองพระองค์ผู้เป็นพงศ์
 พุทธทงกูร ทงบำเพ็ญพุทธการกิจวิยา ปรารธนาพระปรมาภิเชก
 สมโพธิญาณ ได้ตั้งยกพยโยธาแต่ปราจีนทงคี่มาสู่เมืองชนบุรี ทง
 กระทำร้ายบ้สวรรพอาทรพยภักดีเดือตร้อน แห่สมณพราหมณาประช
 ราษฎรให้มาสดักภาพแล้ว ก็ทงสร้างพระมทานครใหม่ ฝ่ายปากคงคา
 ข้างบูรพทิศแห่งเมืองชนบุรี มีบ่ถมค่ายเชิงเทินปราการทวารนิเวศวง
 ทงพระมทานนเทียรปราสาท อาวาลน้อยใหญ่ ภายในภายในทงพระนคร
 ให้นามบัญญัติชื่อ กรุงรัตนโกสินทร มหินทรอยุธยา แด่สมเด็จพระ
 บรมเชษฐาธิราชได้ ปรามตาภิเชกด้วยราชสมบัติในพระมทานครใหม่
 ในกาลคี่กราชวงศ์ได้ ๑๑๔๔ แด่พระองค์ทงอุปถัมภกพระพุทศำสนา
 ให้จัดสรรพระภิกษุสงฆ์อันทงพระปริยัติธรรมได้ ๒๓๘ รูป มีสมเด็จพระ
 พงศ์มราชาธิบติ เป็น ประธาน อีกราชบัณฑิตตามาคย์ ๓๒ คน
 กระทำการนวมสังคายนา ชำระพระไตรปิฎกธรรมอันพิรุช ให้ถูกถ้วน
 ด้วยบทอักษรพยัญชนะบริบูรณ์ ในกาลคี่กราชวงศ์ได้ ๑๑๕๐ แด่จ
 ค่ำรงราชอาณาจักรได้ ๒๘ ปี ก็ทงกต จึงสมเด็จพระบรมเชษฐ

(๑) ครั้งรัชกาลที่ ๑ เรียกว่ากรุงรัตนโกสินทรอันทงอยุธยา, ต่อมาในรัชกาลที่ ๓
 แก้ชื่อเป็น มหินทรอยุธยา, ถึงรัชกาลที่ ๔ แก้เป็น มหินทรอยุธยา

โอรสราชภาคินัย ได้ด้วยศรีราชมไหสวรรย์ ดับต้นตอวงศ์ ดำรง
 ปวรราชชาติสืบต่อกันมา ครบเท่าถึงกาลปัจจุบันทุกวันนี้ ดำรง
 ะปวงได้ ส่วนการระดับในเรื่องสยามราชวงศ์ พังปดปัญญาลง
 พิจารณาในวิบัติสืบาวดี วิถีทางพระโคตรลักษณะ คือพระอนิจจลักษณะ
 พระทุกข์ลักษณะ พระอนัตตลักษณะ ให้เห็นเท่านั้นนามรูปเป็น อนิจจัง
 ทุกขัง อนัตตา มีลักษณะบีบได้เที่ยง เป็นวิปริณามธรรม นำมาซึ่งกอง
 ทุกข์ปราศจากสุข ตั้งอันแก่นสาร ซึ่งจะถือเที่ยงว่าเป็นของตนมิได้
 มีเป็นแท้ แต่ได้เบญจบรมชัตติยาธิปัตติพระองค์ ๆ แต่ถ่วงทรงดูรศักดิ์
 เตชามหันตบุญญาภาพ กับมีอาภัพจากอำนาจพระยามัจจุราชได้
 กษัตริย์ บางพระองค์ ก็ถึงคตโดยกาลมรณะ ตามวิสัยโลกธรรมดา
 บางพระองค์เล่าก็ทำลายพระชนมชีพเป็นอกาตมรณะ ด้วยอำนาจความ
 เพียรแห่งบุคคลอื่น เหตุด้วยราชสมบัติ แต่ถ่วงจัดลงในภูมิอสุภ
 ธารณทั้งต้นมิได้เสีย ควรจะตั้งเวรพิจารณาปัญญาลงในมรณา
 นุสัต์ติกรรมฐาน นามชื่อว่าชีวิตแห่งสัตว์ทั้งหลายในโลกสิ้นนิเวศ ที่
 จะยืนยงดำรงอยู่จิรัฐติภาตนั้นหาไม่ได้ บางทีก็ทำลายชนด้วยต้นบุญ
 กับ ด้วยต้นอายุกับ บางทีเล่ากรรมภาพด้วยอุปาทนกรรม มารัน
 ทำให้ชาติชีพในกาลอนันตมิตควรจะพังตาย

ควรที่ดำริตั้งปณิธานทั้งหลายจะเจริญในมรณานุสัต์ติภาวณา ตาม
 พุทโธวาทานุศาสน์ ที่พระราชทานแก่พระโยคาพจรกุลบุตร ในพระพุท
 ศาสนา โดยนัยถวายเป็นวิสัยชานาณะน

